

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

Miasto Łuków
Gmina Adamów
Gmina Krzywda
Gmina Łuków
Gmina Stanin
Miasto Stoczek Łukowski
Gmina Stoczek Łukowski
Gmina Wojcieszków

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030 została opracowana we współpracy z Miastem Łuków, Gminą Adamów, Gminą Krzywda, Gminą Łuków, Gminą Stanin, Miastem Stoczek Łukowski, Gminą Stoczek Łukowski i Gminą Wojcieszków.

Usługa została zrealizowana przez Fundację Inicjatyw Menedżerskich i Regionalne Centrum Kompetencji na mocy umowy podpisanej w dn. 14 lipca 2020 r. z Miastem Łuków.

**Miasto
Łuków**

**Gmina
Adamów**

**Gmina
Krzywda**

**Gmina
Łuków**

**Gmina
Stanin**

**Miasto
Stoczek
Łukowski**

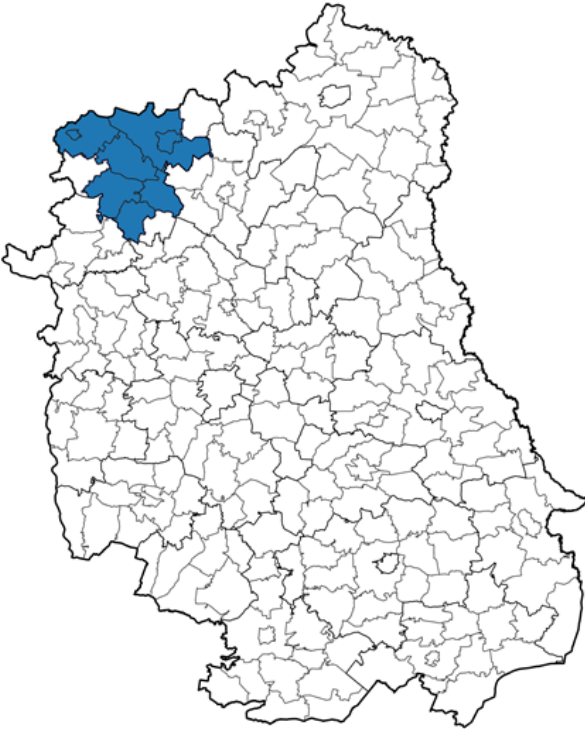
**Gmina
Stoczek
Łukowski**

**Gmina
Wojcieszków**

Łukowski Obszar Funkcjonalny na tle Województwa Lubelskiego

Spis treści

Wprowadzenie	4
1. Przesłanki opracowania Strategii	5
1.1. Samorzady wobec nowych wyzwań społecznych i gospodarczych.....	5
1.2. Polityka regionalna na poziomie krajowym i europejskim.....	5
2. Zakres i metodyka opracowania Strategii.....	6
3. Wnioski z diagnozy.....	8
4. Analiza SWOT	13
5. Wizja, cel strategiczny i cele operacyjne	15
6. Spójność z celami polityki regionalnej Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030	21
7. Działania podejmowane w ramach celów strategicznych oraz wskaźniki osiągnięcia celów	23
8. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w	29
9. Terytorialny wymiar wsparcia, obszary strategicznej interwencji, obszary funkcjonalne	36
10. Zasady i struktura zarządzania procesem wdrażania Strategii	41
10.1. Zasady współpracy partnerów	42
10.2. Struktura i system zarządzania Strategią	43
11. Monitoring i ewaluacja Strategii	47
12. Ramy finansowe i źródła finansowania	49
13. Partycypacja społeczna w procesie opracowania Strategii	51
Załącznik 1. Lista przedsięwzięć realizujących cele operacyjne Strategii.....	52
Załącznik 2. Projekt porozumienia międzygminnego określającego zasady współpracy przy opracowaniu i wdrażaniu Ponadlokalnej Strategii Rozwoju.	63
Załącznik 3. Ewaluacja trafności, przewidywanej skuteczności i efektywności realizacji strategii rozwoju.....	68
Załącznik 4. Sprawozdanie z przebiegu i wyników procesu partycypacji społecznej i konsultacji społecznych Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030.....	71

Wprowadzenie

Wzmocnienie współpracy między samorządami stwarza możliwość wymiany doświadczeń i podjęcia bardziej efektywnych działań na rzecz pełniejszego wykorzystania istniejących zasobów i potencjałów. Zasoby, będące w dyspozycji samorządów lokalnych, są wykorzystywane indywidualnie zgodnie z możliwościami i specyfiką uwarunkowań społecznych i gospodarczych poszczególnych gmin. Jednocześnie uwzględnienie wzajemnych powiązań funkcjonalnych oraz identyfikacja podobnych problemów i potencjałów daje możliwość skuteczniejszej realizacji wspólnych celów i zwiększenia przewag konkurencyjnych – nie tylko jednej gminy ale obszaru funkcjonalnego kilku samorządów.

Doświadczenia związane z funkcjonowaniem administracji samorządowej oraz nowe wyzwania wynikające ze zmieniającej się sytuacji gospodarczej i społecznej na poziomie kraju i województwa stały się inspiracją do podjęcia wspólnych prac nad opracowaniem wspólnej, ponadlokalnej strategii rozwoju samorządów Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Ważnym aspektem decydującym o konieczności opracowania strategii ponadlokalnej stały się nowe uwarunkowania wynikające z celów i kierunków polityki regionalnej na poziomie krajowym – tzw. terytorialny wymiar wsparcia oraz cele polityki spójności w ramach perspektywy finansowej 2021 – 2027. Kluczową kwestią jest tu zmiana paradygmatu zarządzania rozwojem wyrażona w Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju oraz Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. W dokumentach tych określono systemowe ramy prowadzenia polityki regionalnej, których celem jest m.in. zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów oraz zapewnienie większej spójności rozwojowej Polski przez wsparcie obszarów słabszych gospodarczo (tzw. obszarów strategicznej interwencji).

Partnerska współpraca samorządów wymaga od władz i interesariuszy tego procesu ciągłego wysiłku i poszukiwania nowych rozwiązań i możliwości. Dlatego też strategia nie ogranicza się do ewidencji potrzeb społeczności lokalnych poszczególnych gmin ale skupia na przedsięwzięciach partnerskich i zintegrowanych, które zapewniają realizację wspólnych celów, rozwój wspólnych potencjałów i rozwiązywanie wspólnych problemów. Działania te realizowane będą w oparciu o opisane w dokumencie zasady współpracy i system wdrażania, z uwzględnieniem indywidualnych możliwości, uwarunkowań i specyfiki każdej z gmin.

Założeniem przyjętym w strategii jest identyfikacja powiązań funkcjonalnych gmin partnerskich oraz zasobów (materialnych i niematerialnych), które mogą stać się źródłem przewagi konkurencyjnej całego obszaru. W praktyce proces opracowania i realizacji strategii tworzy forum współpracy gmin, które koncentruje wysiłki na uzyskiwaniu wspólnych korzyści (korzyści synergicznych) poprzez utrzymywanie wzajemnych relacji.

Część diagnostyczna Strategii obejmuje raport stanu, analizę i diagnozę strategiczną kluczowych uwarunkowań społecznych i gospodarczych gmin partnerskich Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego. Podejście takie pozwala na dokonanie wiarygodnej analizy porównawczej jednostek samorządu terytorialnego w układzie przestrzennym i funkcjonalnym. Analizę oparto na najbardziej aktualnych danych dostępnych w statystyce publicznej oraz informacjach przekazanych przez samorządy, opisujących zachodzące trendy i zjawiska w wymiarze terytorialnym. Takie podejście pozwoliło na ukazanie konkurencyjnej pozycji gmin partnerskich i będzie przydatne w procesie monitorowania rozwoju obszaru.

Zarówno oddziaływania zewnętrzne, wynikające z niezależnych od gmin partnerskich warunków oraz działań otoczenia gmin (których skutki i rezultaty nie zależą bezpośrednio od samorządów), jak też uwarunkowania wewnętrzne wynikające z zasobów, zjawisk, zdarzeń, mechanizmów i procesów

tkwiących w gminach, posłużyły ustaleniu misji, celów strategicznych, celów operacyjnych i późniejszego wyboru zadań do realizacji.

1. Przesłanki opracowania Strategii

1.1. Samorządy wobec nowych wyzwań społecznych i gospodarczych

W ostatnich latach obserwujemy znaczną dynamikę zmian zachodzących w wielu obszarach życia społecznego i gospodarczego, zarówno na poziomie województwa, kraju jak też europejskim. Skala tych zmian jest znacznie większa niż miało to miejsce w kończącym się okresie programowania UE (2014 – 2020), a ich wpływ na obszary funkcjonowania samorządów jest widoczny i znaczący.

Coraz bardziej dynamicznym procesom globalizacji i zachodzącym przez to zmianom geopolitycznym towarzyszą lokalne zmiany społeczne i ekonomiczne związane z intensywnym rozwojem gospodarki opartej na wiedzy i nowoczesnych technologiach oraz procesem dostosowania do zmian klimatycznych. Ponieważ liczba i skala oddziaływania czynników wpływających na funkcjonowanie samorządów wzrasta, zmienia się też charakter przewag konkurencyjnych jakimi samorzady dysponują. Konsekwencją takiego stanu rzeczy są inne oczekiwania mieszkańców gmin Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego – głównych adresatów działań strategicznych samorządów.

W związku z powyższym, w obszarach społecznych, gospodarczych i środowiskowych dokonać należało aktualizacji danych i ponownego przeprowadzenia ich analizy – szczególnie w ramach tych funkcji i oddziaływań samorządów Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego, które są istotne z punktu widzenia problemów i potencjałów rozwojowych całego obszaru.

Prace te pozwoliły na sformułowanie wniosków ujętych w diagnozie obejmującej najważniejsze kwestie dotyczące demografii, rynku pracy, infrastruktury i usług społecznych, gospodarki, edukacji, kultury, sportu i rekreacji, turystyki, komunikacji i transportu, bezpieczeństwa, środowiska naturalnego oraz infrastruktury sieciowej.

W oparciu o zaktualizowane dane i wnioski z diagnozy społeczno – gospodarczej Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz rekomendacje uzyskane w procesie partycypacji społecznej przeprowadzono analizę SWOT oraz określono kluczowe problemy, potencjały i kierunki rozwojowe obszaru.

Identyfikacja istotnych zjawisk i trendów oraz rezultaty powyższych prac pozwoliły na wypracowanie wizji, celów i kierunków działań rozwojowych, wskazujących główne obszary aktywności gmin partnerskich w latach 2020 - 2030.

1.2. Polityka regionalna na poziomie krajowym i europejskim

Istotnym aspektem nowego modelu polityki regionalnej jest zwiększenie skuteczności planowania i realizacji działań rozwojowych oraz podniesienie jakości funkcjonowania instytucji publicznych. Konieczne staje się tym samym zwiększenie jakości planowania strategicznego oraz zapewnienie spójności dokumentów planistycznych.

Jednym z założeń w obecnym modelu polityki rozwoju regionalnego jest wzmocnienie roli wymiaru terytorialnego i podejścia zintegrowanego, które zakłada między innymi opracowanie dokumentów integrujących zagadnienia odnoszące się do wymiaru społecznego i gospodarczego, zapewnienie skutecznych mechanizmów realizacji planowanych przedsięwzięć oraz powiązanie działań podmiotów odpowiedzialnych za politykę rozwoju na danym obszarze. Stąd też ważnym elementem strategii jest system wdrażania zaprojektowany w formule partycypacyjnego modelu współpracy samorządów.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030) zakłada odejście od modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego, skupiającego działania rozwojowe przede wszystkim na największych aglomeracjach, i przejście na model odpowiedzialnego rozwoju - zrównoważonego społecznie i terytorialnie.

Zgodnie z KSRR 2030, w ramach modelu zrównoważonego terytorialnie „*polityka regionalna wspierać będzie zintegrowane interwencje wykorzystujące miejscowe zasoby i potencjały poszczególnych terytoriów oraz dostarczanie odpowiednich impulsów dla zainicjowania trwałego wzrostu i miejsc pracy w obszarach o mniej korzystnych uwarunkowaniach rozwojowych*”.

W praktyce KSRR 2030 zakłada odejście od wspierania całego kraju czy regionów w jednolity sposób na rzecz większego różnicowania interwencji w zależności od problemów i potencjałów poszczególnych obszarów – tzw. obszarów strategicznej interwencji (OSI).

Zaznaczyć należy, że gminy partnerskie Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego znajdują się w grupie samorządów, które zgodnie z przyjętą typologią zaliczają się do *OSI miasta średnie tracące funkcje społeczno – gospodarcze* (Miasto Łuków) oraz *OSI obszary zagrożone trwałą marginalizacją* (Gmina Adamów, Gmina Krzywda, Gmina Stanin, Gmina Stoczek Łukowski i Gmina Wojcieszków).

Jednocześnie KSRR 2030 silnie podkreśla konieczność stosowania zintegrowanego podejścia terytorialnego, które opiera się na dopasowaniu zakresu i narzędzi wsparcia dla danego obszaru do jego specyficznych potrzeb i potencjałów rozwojowych – wynikających ze strategii terytorialnej (ponadlokalnej strategii rozwoju).

W kontekście polityki spójności UE w perspektywie finansowej 2021 – 2027 jednym z pięciu Celów Polityki (CP) proponowanych przez Komisję Europejską jest Cel 5 - *Europa bliższa obywateli (zrównoważony rozwój obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych oraz inicjatywy lokalne)*, który ma być realizowany w oparciu o faktyczne partnerstwo potwierdzone wspólnym dokumentem strategicznym – ponadlokalną, zintegrowaną strategią rozwoju.

Powyższe podejście znalazło odzwierciedlenie w strategii, która ma nie tylko sprostać nowym wyzwaniom rozwojowym samorządów, ale też wpisać się w kierunki i zasady polityki rozwoju proponowane na poziomie krajowymi i UE.

2. Zakres i metodyka opracowania Strategii

Zakres Strategii wynika z art. 10e ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym zmienionej ustawą z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020 poz. 1378).

Metodyka zastosowana w Strategii opiera się na poniższych zasadach, które odnoszą się zarówno do kolejnych etapów opracowania dokumentu, jak też do fazy wdrożeniowej Strategii:

▪ **Model ekspercko – partycypacyjny**

W pracach nad Strategią zastosowano model ekspercko – partycypacyjny zakładający wiodącą rolę ekspertów zewnętrznych oraz udział przedstawicieli różnych grup interesariuszy w procesie opracowania i konsultowania dokumentu Strategii.

▪ **Analiza danych, wnioski i cele rozwojowe**

Dokonano analizy danych w obszarach społecznych, gospodarczych i środowiskowych pod kątem problemów i potencjałów rozwojowych gmin Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego. Zidentyfikowano kluczowe zjawiska i trendy wpływające na rozwój obszaru.

Sformułowano wnioski i określono wizję rozwoju obszaru oraz zdefiniowano cel strategiczny i cele operacyjne, dające szansę na stworzenie i utrzymanie przewagi konkurencyjnej, w taki sposób aby dać pierwszeństwo mobilizacji lokalnych czynników rozwoju. Określono kierunki działań służące realizacji celów oraz wskazano najważniejsze obszary aktywności samorządów w latach 2020 – 2030. Definiując cele i kierunki działań strategicznych korzystano z dotychczasowych doświadczeń związanych z planowaniem i wdrażaniem polityki rozwoju.

▪ **Koncentracja wsparcia**

Ograniczono liczbę obszarów rozwojowych i celów do takich, które w procesie tworzenia Strategii uznano za priorytetowe i mające decydujący wpływ na realizację wizji rozwoju Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego. W Strategii nie dążono do tego, aby każdy obszar aktywności gmin uznać za strategiczny. Nie oznacza to rezygnacji z bieżących działań samorządów, uznano jedynie, że część z nich ma mniejszy wpływ na osiągnięcie celów strategicznych.

▪ **Wymiar terytorialny**

Zastosowano zasady wynikające z podejścia terytorialnego i zintegrowanego planowania – zidentyfikowano społeczne, gospodarcze, środowiskowe i przestrzenne powiązania funkcjonalne, które występują na terenie Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz dostosowano zakres przedsięwzięć rozwojowych do specyfiki obszaru, tak aby były odpowiedzią na istniejące problemy i wyzwania. Skupiono się na tych funkcjach, które najbardziej wzmocnią wspólny potencjał rozwojowy gmin.

▪ **Partycypacja społeczna**

Eksperti zewnątrzni oraz przedstawiciele władz samorządowych realizowali proces opracowania Strategii zgodnie z dobrymi praktykami partycypacji społecznej i partnerstwa. Położono nacisk na uspołecznienie kolejnych etapów prac na Strategią, przy wykorzystaniu doświadczeń lokalnej społeczności, podmiotów publicznych i prywatnych. Zasadę partnerstwa i współpracy z interesariuszami zastosowano również w proponowanym systemie wdrażania Strategii.

▪ **System wdrażania**

Opracowano przejrzysty system wdrażania Strategii w oparciu o zasadę partnerstwa i równości partnerów, wielopoziomowe zarządzanie oraz stałą współpracę interesariuszy, uwzględniając elastyczność przyjętych rozwiązań, tak by zwiększyć sprawność realizacji Strategii i skuteczność wykorzystywania dostępnych funduszy.

▪ **Wybór kierunków działań i projektów**

Określenie kierunków działań rozwojowych i wybór projektów, które zapewnią osiągnięcie celów Strategii nastąpił we współpracy z interesariuszami w oparciu o proces partycypacji społecznej (warsztaty, ankieta, konsultacje społeczne). Skupiono się na przedsięwzięciach partnerskich i zintegrowanych, czyli takich, które rozwiązują wspólne problemy Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego lub wzmocniają i rozwijają jego potencjały. Ideą takich przedsięwzięć jest połączenie sił samorządów zapewniające efekt synergii, w taki sposób aby rezultaty i oddziaływanie projektów partnerskich były większe i korzystniejsze niż jest to możliwe do osiągnięcia w projektach indywidualnych.

▪ **Perspektywa finansowa 2021 - 2027**

Dostosowano rodzaj i zakres interwencji oraz system wdrażania Strategii do wyzwań i uwarunkowań perspektywy finansowej UE 2021 – 2027 opierając się na zasadach obowiązujących w unijnych, krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych i operacyjnych. Dotyczy to przede wszystkim

zintegrowanego podejścia terytorialnego i identyfikacji takich celów rozwojowych, które są możliwe do osiągnięcia w ramach partnerskiej współpracy interesariuszy.

▪ **Spójność z celami polityki regionalnej na poziomie województwa - SRWL**

Zachowano zgodność z założeniami polityki regionalnej Państwa tak aby Strategia była spójna z kierunkami, obszarami interwencji i celami określonymi w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 oraz Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030, szczególnie w zakresie wymiaru terytorialnego i zintegrowanego podejścia w realizacji strategii ponadlokalnych.

3. Wnioski z diagnozy

Obszar: Społeczeństwo

- W latach 2015–2019 liczba mieszkańców Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego zmniejszała się. Największą jednostką samorządu terytorialnego pod względem liczby mieszkańców jest Miasto Łuków.
- ŁOF charakteryzuje się malejącą gęstością zaludnienia, w 2019 r. na 1 km² przypadały 182 osoby. Najwyższą gęstością zaludnienia w całym analizowanym okresie cechowało się Miasto Łuków.
- Przyrost naturalny na terenie ŁOF w większości przyjmował wartości dodatnie, jednak bardzo małe. Średnia liczba zawieranych małżeństw na 1 000 ludności w analizowanym okresie wynosiła 5,4.
- W kwestii tendencji demograficznych na terenie ŁOF zachodzą podobne zmiany jak w powiecie, województwie czy kraju. Zmniejsza się liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, natomiast zwiększa się liczba ludności w wieku poprodukcyjnym. Z jednej strony wynika to z wydłużania się średniej przewidywanej długości życia, lecz z drugiej strony rodzi konieczność szukania rozwiązań wobec problemu starzenia się społeczeństwa, a tym samym pogarszania wskaźnika obciążenia demograficznego.
- W analizowanym okresie na obszarze ŁOF ujemne saldo migracji pogłębiało się i w 2019 r. różnica między liczbą zameldowań a wymeldowań wyniosła -544 (o 168 osób więcej niż w 2016 r.). Najwyższe ujemne wartości salda migracji występowały w Mieście Łuków, zaś najniższe – w Gminie Łuków.
- W latach 2015–2019 liczba pracujących ogółem na obszarze ŁOF rosła i w 2019 r. wyniosła ponad 16,4 tys. osób (o 16% więcej niż w 2015 r.). Wśród pracujących dominującą grupą są kobiety – w 2019 r. stanowiły ponad 52% ogółu pracujących.
- W analizowanym okresie liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych na obszarze ŁOF zdecydowanie uległa obniżeniu – w 2019 r. wyniosła 1 703 osoby, co w porównaniu z 2015 r., kiedy były to 3 493 osoby, daje spadek rzędu 51,2%. Pod względem płci w każdym z analizowanych lat wśród zarejestrowanych osób bezrobotnych dominowały kobiety (w 2019 r. stanowiły 58,9%).

Gminy partnerskie znajdują się na obszarach strategicznej interwencji, wyznaczonych na podstawie analiz prowadzonych na poziomie centralnym, na potrzeby Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze i obszary zagrożone trwałą marginalizacją (opóźnienia urbanizacyjne). Analiza danych demograficznych wskazuje na konieczność podjęcia działań w zakresie zahamowania odpływu ludności z terenu ŁOF, powstrzymania negatywnych trendów demograficznych związanych ze starzeniem się społeczeństwa oraz aktywizacji zawodowej kobiet.

Obszar: Szkolnictwo i wychowanie

- Na terenie ŁOF działalność prowadzą placówki oświatowe zapewniające edukację na wszystkich poziomach kształcenia: punkty przedszkolne, przedszkola, szkoły podstawowe oraz szkoły ponadpodstawowe.
- W oparciu o analizę danych na przestrzeni lat 2014–2019 można zauważyć, że łączna liczba uczniów w przedszkolach i szkołach na obszarze ŁOF oscyluje wokół 11,5 tys. W ostatnim roku można było zaobserwować wzrost liczby uczniów, która wyniosła 12 136 osób (+7,1% w stosunku do roku poprzedzającego). Jest to pozytywne zjawisko, w odniesieniu do ogólnopolskiego niżu demograficznego.

Działania mające na celu poprawę sytuacji w obszarze dotyczącym szkolnictwa i wychowania powinny przede wszystkim dotyczyć podnoszenia jakości kształcenia oraz stwarzania możliwości uczestniczenia w zajęciach pozaszkolnych, rozwijających dzieci i młodzież zarówno pod kątem kompetencyjnym, jak i zainteresowań.

Obszar: Infrastruktura

- Przez teren ŁOF przebiegają drogi krajowe (nr 63 i 76), wojewódzkie (nr W 806, W 807, W 808, W 803), powiatowe i gminne.
- Przez Miasto Łuków przebiega najważniejsza obecnie transeuropejska magistrała kolejowa Lizbona–Berlin–Warszawa–Moskwa–Władywostok. W węźle kolejowym Łuków krzyżuje się 5 tras kolejowych (Terespol, Siedlce, Dęblin, Pilawa i Lublin).
- Od 2015 r. liczba mieszkań na terenie ŁOF systematycznie wzrastała. W 2019 r. na obszarze znajdowało się 28 699 mieszkań (o 2,2% więcej niż w 2015 r.). Wraz ze wzrostem liczby mieszkań wzrastała również ich powierzchnia użytkowa: przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w 2019 r. wyniosła 86 m² (o 1 m² więcej niż w 2015 r.), zaś przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na 1 osobę wyniosła 26,7 m² (o 1,2 m² więcej niż w 2015 r.).
- Na terenie ŁOF wszystkie jednostki samorządu terytorialnego mają dostęp do wodociągów i kanalizacji. Sieć gazowa nie występuje w Gminie Adamów, Gminie Stoczek Łukowski i Gminie Wojcieszków.

Zapewnienie odpowiedniego poziomu rozwoju infrastruktury wpływa zarówno na jakość życia na obszarze, jak i jego atrakcyjność inwestycyjną. Należy postawić na dalszy rozwój infrastruktury sieciowej, w tym sieci kanalizacyjnej i gazowej, oraz modernizację infrastruktury drogowej.

Obszar: Aktywność gospodarcza

- Użytki rolne stanowią niemal 69% powierzchni Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego.
- Z Powszechnego Spisu Rolnego¹ przeprowadzonego w 2010 r. (najnowsze dostępne dane) wynika, że na terenie ŁOF istniało 11 773 gospodarstw domowych, z czego ponad 91% utrzymywało się z działalności rolniczej.
- Na terenie ŁOF większość gospodarstw rolnych ma charakter tradycyjny. Nie ma gospodarstw zajmujących się innowacyjną produkcją ekologiczną.

¹ Powszechnym Spisem Rolnym 2010 zostały objęte gospodarstwa rolne osób fizycznych i prawnych oraz jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej. Ogółem w Powszechnym Spisie Rolnym 2010 badaniem objętych zostało ok. 1,8 mln podmiotów.

- W latach 2015–2019 liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na terenie ŁOF wzrosła z poziomu 7 352 do 7 945, wykazując tym samym tempo wzrostu na poziomie 8%. Biorąc pod uwagę strukturę własności zdecydowanie dominowały przedsiębiorstwa z sektora prywatnego – w 2019 r. stanowiły 97% ogółu przedsiębiorstw.
- Analiza struktury sektora przedsiębiorstw pod względem klas wielkości pokazuje, że dominującą grupą przedsiębiorstw w latach 2015–2019 były mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające do 9 pracowników, które w 2019 r. stanowiły 96,4% wszystkich przedsiębiorstw.
- Struktura branż gospodarki na terenie ŁOF wykazuje dominację firm prowadzących działalność inną niż rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo z dominacją podmiotów gospodarczych prowadzących działalność w Sekcji F (budownictwo), G (handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych włączając motocykle) oraz H (transport i gospodarka magazynowa). Spośród 7 945 przedsiębiorstw zarejestrowanych w rejestrze REGON na terenie ŁOF w 2019 r. tylko 139 firm zajmowało się rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem bądź rybactwem, a ich liczba w porównaniu z 2015 r. zmniejszyła się o 14%.
- Analiza zmian w liczbie podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON pokazuje, że we wszystkich analizowanych latach liczba podmiotów nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON przewyższała liczbę podmiotów wyrejestrowanych z rejestru.
- Wskaźnik podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. ludności na terenie ŁOF w latach 2015–2019 wzrastał i w 2019 r. wyniósł 79,63.
- Na terenie Miasta Łuków i Gminy Łuków funkcjonuje Podstrefa Łuków Tarnobrzeskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej EUROPARK WISŁOSAN.

Użytki rolne stanowią niemal 70% powierzchni całego ŁOF – biorąc pod uwagę niską klasę bonitacyjną występujących na obszarze gleb należałoby zastanowić się nad wyspecjalizowaniem sektora rolniczego np. w kierunku rozwoju rolnictwa ekologicznego. Szansą dla lokalnych producentów może być utworzenie grup producenckich oraz postawienie na promocję produktów lokalnych.

W kwestii rozwoju przedsiębiorczości kluczowe jest zapewnienie odpowiedniego wsparcia i utworzenie lub poszerzenie oferty instytucji otoczenia biznesu, które odgrywają dużą rolę w budowaniu kultury przedsiębiorczości. W promocji potencjału inwestycyjnego pomogłoby również stworzenie wspólnej bazy ofert i terenów inwestycyjnych. Wdrożenie działań wspierających rozwój przedsiębiorczości będzie przyczyniać się także do wzrostu firm funkcjonujących na terenie ŁOF.

Obszar: Kultura, wizerunek i czas wolny

- Życie kulturalne na terenie ŁOF tworzą trzy ośrodki kultury i jeden dom kultury, a dokładnie: Łukowski Ośrodek Kultury, Miejski Ośrodek Kultury w Stoczku Łukowskim, Gminny Ośrodek Kultury w Łukowie, Dom Kultury – Pomnik Czynu Bojowego Kleeberczyków w Woli Gułowskiej.
- Instytucjami, które także odpowiadają za rozwój kultury, są biblioteki publiczne. Na terenie ŁOF prowadzi działalność 8 bibliotek i 14 filii.
- Na terenie ŁOF działalność prowadzi Ośrodek Sportu i Rekreacji w Łukowie. Na terenie poszczególnych JST wchodzących w skład ŁOF funkcjonują różne obiekty sportowe, w tym boiska, siłownie zewnętrzne, otwarte strefy aktywności, korty tenisowe, pływalnie, hale i sale sportowe.

Łukowski Obszar Funkcjonalny cechuje się dużym rozproszeniem i rozdrobnieniem oferty kulturalnej, sportowo-rekreacyjnej i turystycznej. Szansą dla wypromowania Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego jako obszaru atrakcyjnego pod kątem turystycznym jest stworzenie sieciowych

produktów turystyczno-krajoznawczych opartych przede wszystkim o sport i rekreację. Oferta turystyczna może być również wspierana poprzez ofertę kulturalną. JST będące stronami partnerstwa mogłyby wypracować wspólne kalendarze wydarzeń i wzajemnie je promować, a instytucje kultury znajdujące się na obszarze mogłyby wyspecjalizować się w konkretnych dziedzinach. Oferta kulturalna powinna zostać również dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, a na jakość oferowanych usług pozytywnie wpłynęłoby wykorzystanie rozwiązań cyfrowych.

Obszar: Jakość życia

- ŁOF jest zasobny w złoża surowców mineralnych, w tym głównie piasków i żwirów. Na terenie przeważają gleby średniej i słabej jakości.
- Na obszarze ŁOF znajdują się trzy rezerwaty przyrody: Rezerwat Jata, Rezerwat Topór oraz Rezerwat Kra Jurajska. Występują również dwa Obszary Chronionego Krajobrazu: Łukowski i Radzyński.
- Na terenie ŁOF głównymi źródłami wytwarzania odpadów komunalnych są gospodarstwa domowe oraz obiekty związane z działalnością rolniczą.
- Biorąc pod uwagę procesy dotyczące zmiany klimatu, 6 z 8 JST wchodzących w skład ŁOF, otrzymało dofinansowanie na realizację projektów, mających na celu wykorzystywanie nowych rozwiązań energetycznych.
- Zadania z zakresu opieki zdrowotnej na terenie Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego wykonywane są za pośrednictwem ośrodków zlokalizowanych w poszczególnych JST, w tym publicznych i niepublicznych zakładów opieki zdrowotnej, przychodni oraz ośrodków zdrowia.
- Każda JST wchodząca w skład ŁOF prowadzi Ośrodek Pomocy Społecznej, realizujący zadania z zakresu pomocy społecznej. Ośrodki są jednostkami organizacyjnymi wykonującymi zadania z zakresu pomocy społecznej na podstawie ustawy o pomocy społecznej.
- Łukowski Obszar Funkcjonalny podlega pod zasięg działania Komendy Powiatowej Policji w Łukowie, w skład której wchodzi Komisariat Policji w Adamowie i Komisariat Policji w Stoczku Łukowski.
- Na terenie ŁOF bezpieczeństwo przeciwpożarowe zapewniają: Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Łukowie oraz łącznie 54 jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej w pozostałych JST.

Posiadane zasoby naturalne, a w szczególności wyodrębnione, unikatowe rezerwaty przyrody, mogłyby zostać wykorzystane do promocji potencjału turystycznego ŁOF. Dla ich niezaburzonego trwania niezbędne jest podejmowanie działań w kierunku edukacji ekologicznej mieszkańców. Kluczowa obecnie jest konieczność adaptacji do zmian klimatu i przeciwdziałanie ich negatywnym skutkom, np. poprzez stosowanie rozwiązań wykorzystujących odnawialne źródła energii, małej retencji itd.

Opieka medyczna na terenie ŁOF powinna zostać uzupełniona o wyspecjalizowane ośrodki, świadczące usługi wykraczające poza podstawowe i ambulatoryjne porady lekarskie. Szansą na zwiększenie dostępu do wysokospecjalistycznej opieki medycznej może być rozwój telemedycyny.

Chcąc przeciwdziałać negatywnym skutkom problemu starzenia się społeczeństwa należy już dziś zadbać o odpowiednią jakość usług społecznych świadczonych w poszczególnych gminach. Niezwykle ważne jest dostosowanie usług i infrastruktury do osób z niepełnosprawnościami.

Wobec nieprzewidywalnej sytuacji epidemicznej należy przygotować się na świadczenie wielu usług w formie online, a tym samym rozbudowanie oferty cyfrowych usług publicznych.

4. Analiza SWOT

Jednym z narzędzi stosowanych do przeprowadzenia analizy strategicznej jest analiza SWOT – zestawienie silnych i słabych stron (odpowiednio: *strengths* oraz *weaknesses*) oraz określenie szans i zagrożeń rozwojowych (*opportunities* oraz *threats*). Metoda ta umożliwia zebranie oraz usystematyzowanie informacji o wewnętrznym potencjale ŁOF, jak również dostrzeganych barierach, zwracając jednocześnie uwagę na pojawiające się w otoczeniu szanse oraz zagrożenia mające wpływ na jego działalność oraz rozwój.

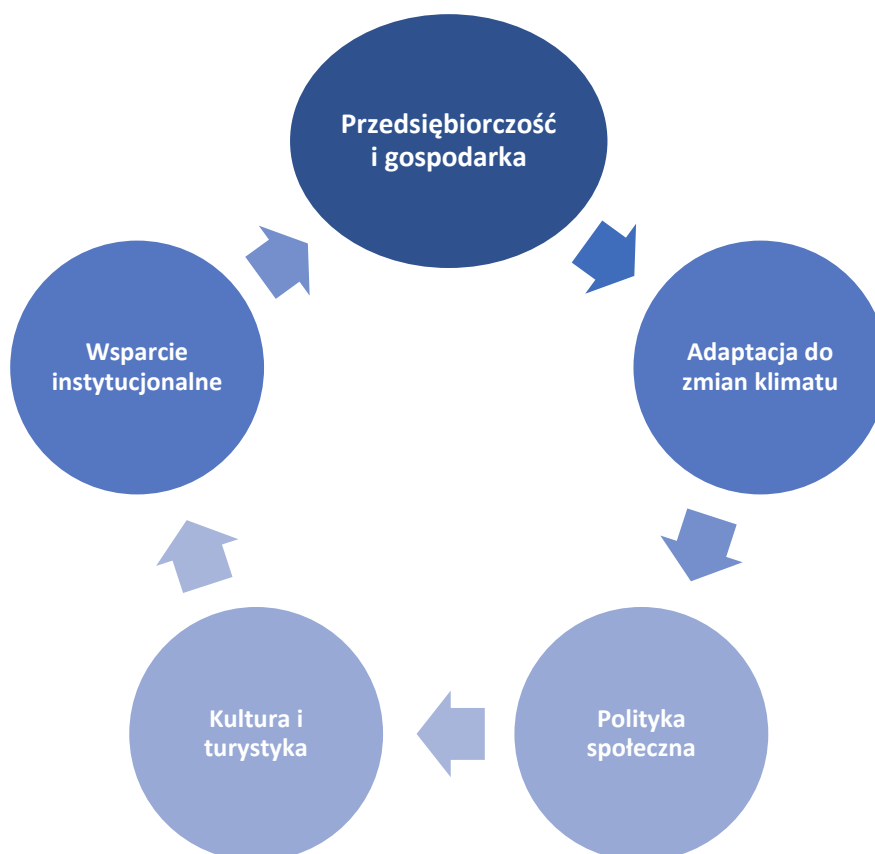
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ położenie na granicy województwa lubelskiego i województwa mazowieckiego; ▪ dobra dostępność komunikacyjna; ▪ rosnąca liczba pracujących; ▪ zmniejszająca się liczba osób bezrobotnych; ▪ dość wysoka aktywność społeczna mieszkańców mierzona frekwencją w wyborach; ▪ rozbudowana sieć oświatowo-wychowawcza, zapewniająca edukację i wychowanie od poziomu przedszkolnego po kształcenie ponadpodstawowe; ▪ rosnąca liczba uczniów w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych oraz w szkołach podstawowych; ▪ zwiększające się zasoby mieszkaniowe; ▪ rosnąca liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych w rejestrze REGON; ▪ rozwinięta sieć kół gospodyń wiejskich, pielęgnujących tradycję i kulturę; ▪ dostępna infrastruktura kulturalna i rekreacyjno-sportowa; ▪ rosnący poziom wykrywalności przestępstw; ▪ małe zanieczyszczenie środowiska naturalnego; ▪ doświadczenie gmin partnerskich we współpracy przy realizacji wspólnych przedsięwzięć w ramach LGD RAZEM 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zmniejszająca się liczba ludności i gęstość zaludnienia; ▪ postępujący proces starzenia się społeczeństwa oraz wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym; ▪ rosnący wskaźnik obciążenia demograficznego; ▪ ujemne saldo migracji; ▪ brak sieci gazowej i kanalizacyjnej na terenie niektórych JST; ▪ brak sieci światłowodowej; ▪ duże rozproszenie gospodarstw rolnych; ▪ słabo rozwinięte rolnictwo ekologiczne; ▪ niska klasa bonitacyjna gleb przy jednoczesnym dużym odsetku wykorzystania powierzchni obszaru w kierunku rolniczym; ▪ słabe możliwości zatrudnienia na terenie ŁOF poza sektorem rolniczym, co może wpływać na zamożność społeczeństwa; ▪ brak wysokiej jakości miejsc pracy; ▪ niedostosowanie usług i infrastruktury do osób z niepełnosprawnościami; ▪ niewystarczająca infrastruktura biznesu w postaci m.in. instytucji otoczenia biznesu, powierzchni biurowych, powierzchni produkcyjno-magazynowych, przestrzeni coworkingowych, parków naukowo-technologicznych i centrów badawczo-rozwojowych, inkubatorów przedsiębiorczości; ▪ słaba dostępność przygotowanych terenów inwestycyjnych pod działalność gospodarczą; ▪ brak możliwości kształcenia się na obszarze ŁOF na poziomie wyższym (np. studia licencjackie, magisterskie);

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▪ gminy partnerskie znajdują się na obszarach strategicznej interwencji, wyznaczonych na podstawie analiz prowadzonych na poziomie centralnym, na potrzeby Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze i obszary zagrożone trwałą marginalizacją (opóźnienia urbanizacyjne); ▪ możliwość pozyskania środków ze źródeł zewnętrznych, wykorzystywanie różnego rodzaju programów unijnych i pomocowych; ▪ stworzenie marki Ziemi Łukowskiej w ramach współpracy gmin partnerskich; ▪ rozwój społeczeństwa informacyjnego; ▪ adaptacja do zmian klimatu, inwestycje w odnawialne źródła energii, małą retencję itd.; ▪ rozwój edukacji z uwzględnieniem technologii informacyjno-komunikacyjnych; ▪ lepsze wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajoznawczych (stworzenie sieciowych produktów turystyczno-krajoznawczych); ▪ stworzenie grup producenckich w ramach rolnictwa ekologicznego; ▪ stworzenie wspólnej bazy terenów inwestycyjnych; ▪ cyfryzacja usług publicznych; ▪ wykorzystanie telemedycyny jako szansy na zwiększenie dostępu do wysokospecjalistycznej opieki medycznej; ▪ budowa autostrady A2 stanowiąca szansę na większą aktywizację gospodarczą obszaru ŁOF; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dalszy spadek liczby ludności i utrzymujące się ujemne saldo migracji (wyludnianie się gminy); ▪ występowanie ukrytego bezrobocia w rolnictwie; ▪ niska dochodowość pracy w rolnictwie; ▪ zwiększające się obciążenia budżetów JST; ▪ nieprzewidywalna sytuacja epidemiologiczna na świecie i w kraju; ▪ zmiany klimatyczne, spadek efektywności produkcji rolniczej oraz postępujące zagrożenie dla środowiska przyrodniczego; ▪ zmiana systemu finansowania inwestycji w ramach polityki spójności 2021–2027, czyli zmniejszony poziom dofinansowania i więcej instrumentów zwrotnych;

5. Wizja, cel strategiczny i cele operacyjne

Wizja, cel strategiczny oraz cele operacyjne są wynikiem prac diagnostycznych, warsztatów przeprowadzonych we wszystkich gminach leżących na terenie Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego, w których brali udział przedstawiciele różnych sektorów oraz osoby zaangażowane i zainteresowane działaniami rozwojowymi, a także wizji rozwoju wypracowanej wspólnie z władzami poszczególnych jednostek.

Propozycje projektów, które wyłoniły się podczas dyskusji warsztatowych zostały zaprezentowane w pięciu obszarach przedstawionych powyżej. Skupiają się one na wzmacnianiu przedsiębiorczości i gospodarce, w tym wsparciu rolnictwa, tworzeniu i wzmacnianiu instytucji otoczenia biznesu oraz wypracowaniu realnych metod pomocy rolnikom działającym na danym terytorium. Biorąc pod uwagę fakt, że Łukowski Obszar Funkcjonalny na tle województwa lubelskiego i Polski jest obszarem wykazującym się niskim bezrobociem, wydaje się, że procesy już zachodzące należy wspierać i szukać ewentualnie nowych rozwiązań szczególnie w sektorze rolnictwa, które jest dość rozproszone. Istotnym elementem jest skracanie łańcuchów dostaw oraz tworzenie funkcjonalnych rozwiązań na linii rolnik-przedsiębiorca. Tworzenie ponadlokalnych instytucji może być powiązane ze wzmacnianiem funkcji miejskich ośrodków. Istotnym elementem przedsiębiorczości będzie także tworzenie konkurencyjnej oferty edukacyjnej dostosowanej do potrzeb rynku pracy.

Kolejny zidentyfikowany obszar to Adaptacja do zmian klimatu. Dotyczy on wszystkich projektów, których realizacja będzie wpływać pozytywnie na środowisko – od zastosowania odnawialnych źródeł energii, gospodarkę odpadami po działania edukacyjne prowadzone głównie wśród dzieci i młodzieży. Celem prowadzenia takich działań będzie m.in. wzmocnienie wizerunku obszaru jako miejsca niezanieczyszczonego, zdrowego, gdzie możliwym jest spędzenie wolnego czasu na łonie

natury, produkcja ekologicznej żywności, ale przede wszystkim miejsca gwarantującego wysoką jakość życia. Działania związane z wykorzystaniem OZE wpłyną też pozytywnie na stan budżetów poszczególnych gmin.

Obszar trzeci to polityka społeczna, czyli całość projektów bezpośrednio wpływających na życie mieszkańców. Ze względu na zmiany demograficzne i starzejące się społeczeństwo, co oczywiście jest trendem ogólnokrajowym, istotną grupę docelową dla działań w tym obszarze stanowią będą osoby starsze. Zgodnie z propozycjami zgłaszanymi podczas warsztatów kolejną ważną grupą są dzieci i młodzież – chodzi o organizację zajęć pozalekcyjnych, wzmacnianie kompetencji kluczowych i przede wszystkim wyrównywanie różnic w dostępie do edukacji między dużymi i małymi ośrodkami. Dla rozwoju społeczności lokalnych ważne jest także wspieranie rozwoju organizacji pozarządowych, stąd pomysł utworzenia inkubatora organizacji pozarządowych.

Kultura i turystyka wskazane zostały jako kolejny obszar ze względu m.in. na fakt, że wpisują się one bezpośrednio w zakres Celu Polityki 5 „Europa bliższa obywatelom”, a ponadto mają ogromny potencjał do generowania produktów sieciowych i są przykładem generowania wartości dodanej w przypadku realizacji wspólnych projektów.

Możliwość realizacji wspólnych projektów i faktyczna współpraca gmin, a także różnych instytucji działających na terenie obszaru funkcjonalnego nie będzie możliwa bez stworzenia podstawowych struktur, a ponadto rozwoju kompetencji pracowników, ale także poszczególnych władarzy.

Poniżej przedstawiono propozycje projektów, które są wynikiem prac warsztatowych i konsultacji prowadzonych w trybie onlinowym ze względu na stan epidemii wirusa COVID-19, co w dużym stopniu utrudniało przeprowadzenie szerokich procesów partycypacyjnych. Propozycje projektów i wyodrębnione obszary, stały się podstawą do sformułowania wizji oraz celów strategicznych Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego.

1. PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I GOSPODARKA

- Stworzenie wspólnej oferty inwestycyjnej dla obszaru, a także centrum obsługi inwestora
- Wsparcie funkcjonowania inkubatora przedsiębiorczości
- Wsparcie działań rolników (m.in. rolnictwo ekologiczne, skracanie łańcuchów dostaw i stworzenie funkcjonalnych połączeń rolnicy-przedsiębiorcy)
- Wspólny system promocji produktów lokalnych
- Modernizacja i poprawa funkcjonowania infrastruktury drogowej (w tym, obwodnica miast Łuków i Stoczek Łukowski, budowa tunelu/wiaduktu w ciągu DK 63) umożliwiającą zwiększenie mobilności na terenie całego obszaru funkcjonalnego
- Stworzenie marki „Ziemia Łukowska” (produkty turystyczne, rolnictwo ekologiczne, wspólna oferta inwestycyjna)

2. ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU

- Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (fotowoltaika, pompy ciepła), w tym budowa farmy fotowoltaicznej w celu zaspokojenia potrzeb energetycznych samorządów, stworzenie możliwości korzystania z OZE jak największej liczbie mieszkańców – program „ODNAWIALNE SIĘ OPŁACA”
- Wspólne inwestycje dotyczące infrastruktury wodno-kanalizacyjnej
- Wspólna gospodarka odpadami wraz z programami edukacyjnymi (w szczególności dla dzieci i młodzieży)
- Zielona infrastruktura (nasadzenia, ogrody, zielone dachy itp.)
- Rozszerzenie zasięgu infrastruktury gazowej
- Projekty dotyczące małej retencji (m.in. rzeka Świder)
- Edukacja ekologiczna (programy edukacyjne, badanie jakości powietrza itp.)

3. POLITYKA SPOŁECZNA

- Sieciowe projekty dotyczące zajęć pozaszkolnych (kluczowe kompetencje, zajęcia sportowe)
- Wspólne działania na rzecz osób z niepełnosprawnościami (w tym dostosowanie systemu edukacji)
- Sieciowe projekty dotyczące seniorów (m.in. domy opieki, dzienne domy pobytu)
- Ułatwiony dostęp do wysokospecjalistycznej opieki medycznej
- Budowa żłobków i przedszkoli
- Stworzenie inkubatora organizacji pozarządowych

4. KULTURA I TURYSTYKA

- Stworzenie wspólnej marki „Ziemia Łukowska”
- Budowa systemu ścieżek rowerowych wraz ze stacjami obsługi i wypożyczalnią rowerów
- Międzygminne kalendarze imprez kulturalnych
- Stworzenie tematycznych szlaków turystycznych (m.in. historyczny (bitwa pod Stoczkiem Łukowskim, Kleeberczycy), krajoznawczy (Świder, rezerwat Jata), znane postacie (Sienkiewicz, Świętochowski), kraja jurajska i amonity)
- Stworzenie centrum nauki tzw. „Małego Kopernika”
- Poprawa infrastruktury obiektów kultury i dostosowanie jej do wymogów dostępności
- Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do stworzenia wirtualnych muzeów oraz aplikacji turystycznych

5. WSPARCIE INSTYTUCJONALNE

- Powołanie zespołu roboczego ds. współpracy (np. wspólny portfel zakupowy)
- Współpraca w zakresie dostosowania do wymogów dostępności
- Cyfrowy urząd (wykorzystanie nowych technologii, m.in. chmury danych)
- Kształcenie kadr urzędniczych

WIZJA ROZWOJU

ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKcjONALNY OBSZAREM WYKORZYSTUJĄCYM SWOJE POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE (PÓŁNOC WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO I GRANICZENIE Z WOJEWÓDZTWE MZOWIECKIM), AKTYWNI WSPIERAJĄCYM LOKALNYCH PRZEDSIĘBIORCÓW I TWORZĄCYM PRZYJAZNE WARUNKI DO ŻYCIA. W JEGO ROZWÓJ ZAANGAŻOWANI BĘDĄ WSZYSCY MIESZKAŃCY, KTÓRZY BĘDĄ KREOWAĆ I UCZESTNICZYĆ W INICJATYWACH WZMACNIAJĄCYCH POTENCJAŁ OBSZARU.

Wizja rozwoju jest opisem oczekiwanego w przyszłości stanu rozwoju danego terytorium, jest ona swego rodzaju celem nadrzędnym. Ma ona także powodować, że ludzie będą się utożsamiać z przyszłym obrazem Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego i wspólnie do niego dążyć. Dlatego tak istotne w przypadku ŁOF jest podkreślenie w wizji rozwoju znaczenia zaangażowania mieszkańców, którzy mają się stać nie tylko partnerami w działaniach rozwojowych, ale mają sami je kreować.

Istotnym elementem rozwoju ŁOF będzie wzmocnienie instytucji otoczenia biznesu, które pozwolą na inkubowanie nowych przedsiębiorstw, ale także przejście na kolejny etap rozwoju przedsiębiorstwom już istniejącym, które dzięki temu będą mogły oferować atrakcyjniejsze miejsca pracy. Zakłada się, że mikro i małe przedsiębiorstwa działające w oparciu o lokalne potencjały i zakorzenione w miejscowej

społeczności po otrzymaniu odpowiedniego wsparcia będą mogły zwiększyć innowacyjność na poziomie swych produktów, usług, czy też w sensie organizacyjnym.

Zapewnienie trwałego rozwoju będzie wymagało także wykorzystania potencjałów endogenicznych, w tym zachowania walorów przyrodniczych także dla przyszłych pokoleń, a przede wszystkim wykorzystania ich w sposób zrównoważony. Ochrona środowiska naturalnego musi być istotnym elementem projektowania wszystkich działań rozwojowych tak, aby wyzwania związane z adaptacją do zmian klimatu (m.in. gwałtowne zjawiska atmosferyczne, susze, podtopienia) nie stanowiły znaczącej bariery rozwojowej.

Zaangażowanie mieszkańców, przedsiębiorców, instytucji pozarządowych i wielu innych interesariuszy będzie gwarantowało, że zmiany będą trwałe i społecznie akceptowalne. Aby wzmocnić pozycję obszaru, istotnym będzie wsparcie edukacji dzieci i młodzieży, ale także idei kształcenia dorosłych, budowanie więzi społecznych, wspieranie systemu opieki społecznej i zdrowotnej. Tylko zaangażowani społecznie mieszkańcy, dumni z miejsca, w którym mieszkają będą w stanie dzielić się odpowiedzialnością i kształtować przyszłość obszaru.

Istotnym elementem całego procesu będzie wdrażanie projektów, które realizowane wspólnie przez wszystkie lub przynajmniej większość gmin wpłyną pozytywnie na ich rozwój.

Projekty takie mogą mieć charakter projektów sieciowych, które mogą być realizowane na terenie wszystkich gmin i będą tworzyły zwartą sieć ułatwiającą m.in. komunikację na całym obszarze. Jednym z przykładów takiego podejścia są oczywiście ścieżki rowerowe. Jedynie stworzenie powiązań w tym zakresie zachęci do przyjazdu turystów, a ponadto staną się one istotnym elementem zwiększenia mobilności i bezpieczeństwa mieszkańców.

Wśród projektów zintegrowanych są też tzw. „projekty punktowe”, czyli inwestycje realizowane w jednej gminie, które oddziałują na pozostałe gminy i mają funkcje ponadlokalne. Przykładem takiej inwestycji będzie budowa Centrum Balneologicznego czy Jurajskiego Centrum Geoturystycznego, których oferta będzie skierowana do wszystkich mieszkańców obszaru funkcjonalnego, a także osób odwiedzających ten obszar.

Bardzo istotnym elementem sukcesu współpracy gmin w ich dążeniu do osiągnięcia stanu rozwoju opisanego powyżej w wizji będzie wzmocnienie ich zdolności instytucjonalnych, kształcenie pracowników, ale przede wszystkim wiara w to, że wspólnie realizowane projekty i inne działania przyczynią się w większym stopniu do zrównoważonego rozwoju całego obszaru. Tworzenie grup roboczych, współpraca między instytucjami (np. domy kultury, ośrodki pomocy społecznej), realizacja wspólnych zamówień publicznych lub przynajmniej współpraca przy ich realizacji, pozwolą na osiągnięcie wymiernych korzyści i będą stanowić jasny sygnał dla mieszkańców, że osiągnięcie wspólnych celów jest możliwe.

CEL STRATEGICZNY I CELE OPERACYJNE

Odpowiedzią na zdefiniowaną wizję obszaru są: cel strategiczny i trzy cele operacyjne. W Strategii Rozwoju ŁOF sformułowano jeden cel strategiczny i trzy cele operacyjne, które obejmują najistotniejsze potrzeby i oczekiwania interesariuszy w zakresie rozwoju gospodarczego obszaru, ochrony dziedzictwa kulturowego, gospodarki niskoemisyjnej i ochrony środowiska, wzmocnienia „odporności” obszaru, jak również rozwoju kapitału ludzkiego i wykorzystania nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Cel strategiczny i cele operacyjne są wobec siebie komplementarne, dzięki czemu działania zaplanowane w ramach nich tworzą wspólną całość przyczyniającą się do rozwoju obszaru. W ramach celów operacyjnych przedstawiono główne działania, których realizacja będzie kluczowa dla osiągnięcia celu operacyjnego. Działania będą przekładały się na konkretne projekty realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego i inne podmioty zainteresowane udziałem w realizacji strategii. Lista projektów może ulegać zmianie i powinna być ona aktualizowana jako wynik działań monitoringowych. Zdefiniowane cele dotyczą rozwoju gospodarczego, społecznego i przestrzennego, jako że obszary te wzajemnie się przenikają i jedynie wspólna ich realizacja może generować trwałe efekty rozwojowe.

Zaprezentowane cele opierają się o kilka podstawowych zasad prowadzenie polityk rozwojowych w tym przede wszystkim:

- zasadę zintegrowanego podejścia terytorialnego
- zasadę wielopoziomowego zarządzania
- zasadę współdziałania i partycypacji społecznej
- zasadę racjonalnego kształtowania przestrzeni.

Ryc. Architektura celów i kierunków działań

Cel strategiczny i cele operacyjne Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego

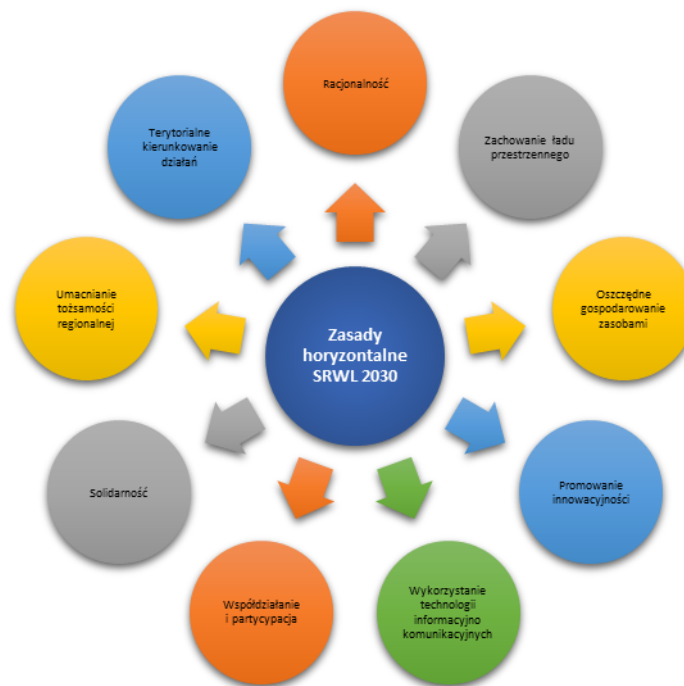

6. Spójność z celami polityki regionalnej Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030

W procesie definiowania celów i kierunków działań Strategii ŁOF zachowano spójność z ustaleniami i rekomendacjami w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej określonymi w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 (SRWL 2030). Istotną kwestią jest tu zgodność z **modelem zrównoważonego rozwoju województwa**, który ma charakter funkcjonalny i oparty jest o cztery filary zakładające:

- zrównoważony terytorialnie rozwój regionu
- integrację zasobów i potencjałów
- stymulowanie racjonalnymi wyborami strategicznymi
- ukierunkowanie na osiągnięcie wysokiej jakości życia

Ważnym aspektem w określaniu celów i kierunków działań Strategii ŁOF było uwzględnienie przedstawianych w SRWL 2030 **zasad horyzontalnych**, które obowiązują wszystkich interesariuszy regionalnej polityki rozwoju oraz determinują sposób osiągania celów rozwoju przyjętych w SRWL.

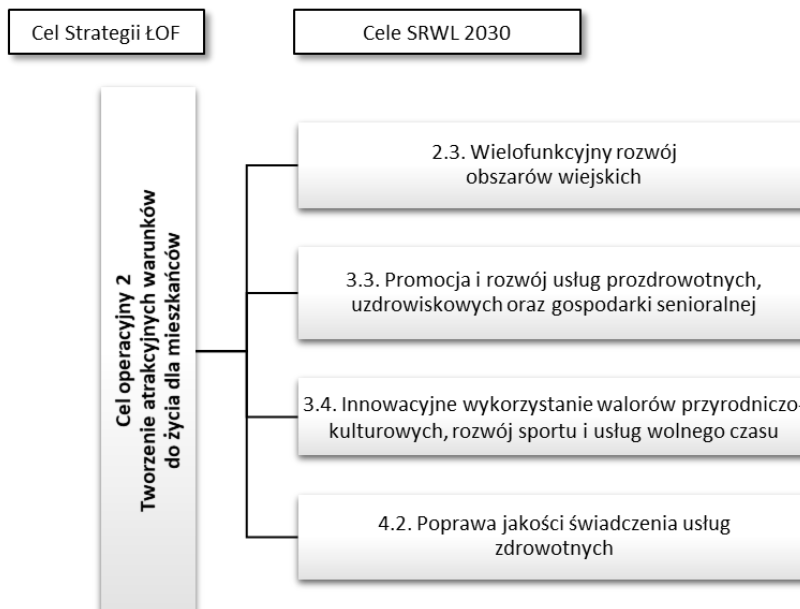
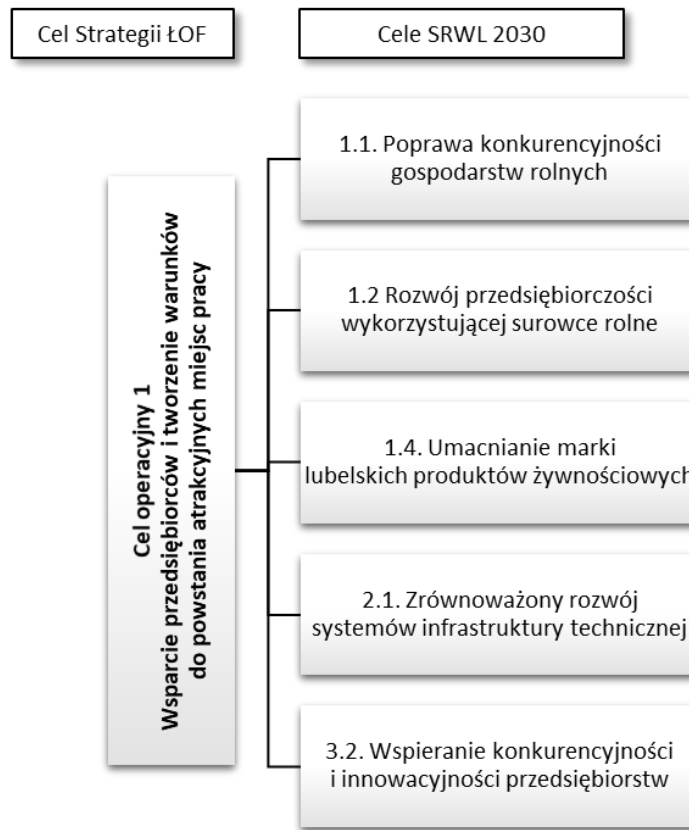
Zasady horyzontalne w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030

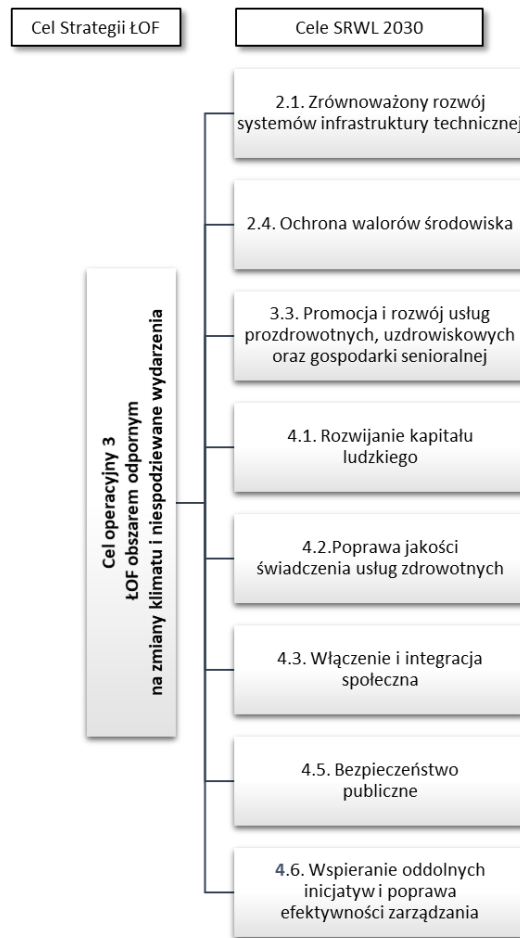
Opracowanie własne

Wykorzystanie modeli, zasad i rekomendacji zawartych w SRWL 2030 było ważnym aspektem w formułowaniu celów Strategii ŁOF, szczególnie w kontekście wykorzystania dostępnych instrumentów rozwoju terytorialnego zapewniających większą efektywność wydatkowania środków publicznych i koncentrację na realizacji wspólnych, zintegrowanych projektów.

Analizując wspólne problemy, potencjały i przewagi konkurencyjne gmin partnerskich Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz określając cele Strategii ŁOF zachowano spójność z celami operacyjnymi SRWL 2030.

Spójność celów Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego 2020 – 2030 z celami Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030.

7. Działania podejmowane w ramach celów strategicznych oraz wskaźniki osiągnięcia celów

CEL OPERACYJNY 1

WSPARCIE PRZEDSIĘBIORCÓW I TWORZENIE WARUNKÓW DO POWSTANIA ATRAKCYJNYCH MIEJSC PRACY

Realizacja celu przyczyni się do wzrostu atrakcyjnych miejsc pracy i wpłynie pozytywnie na strukturę demograficzną obszaru. Powstanie nowych przedsiębiorstw, a przede wszystkim rozwój tych obecnie istniejących, przez co będą mogły one oferować atrakcyjniejsze miejsca pracy, spowoduje, że część mieszkańców nie będzie szukała pracy poza obszarem i nie będzie podejmowała decyzji o zmianie zamieszkania. Długofalowo takie zmiany mogą także wpłynąć na strukturę demograficzną regionu. Ważnym elementem do osiągnięcia celu jest rozbudowa terenów inwestycyjnych (w szczególności w związku z sąsiedztwem planowanych i istniejących połączeń drogowych takich, jak droga ekspresowa S17 oraz autostrada A2). To właśnie silna gospodarka jest fundamentem trwałego rozwoju, ponieważ wpływa ona bezpośrednio na funkcjonowanie innych sfer i generuje środki finansowe umożliwiające realizację innych inwestycji.

DZIAŁANIA

- **ROZWÓJ INFRASTRUKTURY DROGOWEJ I KOLEJOWEJ** – stworzenie siatki połączeń drogowych umożliwiających przedsiębiorcom zakładanie nowych przedsiębiorstw i rozwój już istniejących, a także dystrybucję towarów i zapewnienie dostępu do świadczonych usług. Istotnym elementem

jest także stworzenie spójnego układu komunikacyjnego, komplementarnego do sieci TENT. W ramach tego działania istotna jest współpraca z podmiotami zarządzającymi korytarzami transportowymi na poziomie krajowym, jak i wojewódzkim (np. droga wojewódzka nr 807).

- **ROZWÓJ I BUDOWA TERENÓW INWESTYCYJNYCH** – stworzenie nowych oraz uzbrojenie istniejących terenów inwestycyjnych w miejscach, gdzie występują w tym zakresie deficyty mające na celu pozyskanie inwestorów zewnętrznych oraz stworzenie warunków do rozwoju lokalnych przedsiębiorstw
- **INKUBATOR PRZEDSIĘBIORCZOŚCI** – jako instytucja otoczenia biznesu odpowiedzialna za tworzenie i oferowanie podmiotom gospodarczym atrakcyjnych warunków do zakładania i rozwoju przedsiębiorstw poprzez nowoczesną infrastrukturę, finansowe instrumenty zwrotne (pożyczki, poręczenia), a także pomoc doradczą, prawną i szkoleniową.
- **GOSPODARKA CYRKULARNA** – czyli gospodarka obiegu zamkniętego ma być odpowiedzią na problem marnowania surowców i rosnącego zanieczyszczenia powietrza. Odpowiedzialna produkcja i konsumpcja, to kluczowe aspekty tego obszaru. Wprowadzenie zasad gospodarki cyrkularnej, szeroka edukacja w tym zakresie, przyniosą korzyści w trzech aspektach: społecznym, ekonomicznym i środowiskowym.
- **WSPARCIE DZIAŁALNOŚCI ROLNICZEJ I POZAROLNICZEJ - WSPÓLNY SYSTEM PROMOCJI PRODUKTÓW LOKALNYCH** – w związku z dużym zainteresowaniem żywnością tradycyjną i regionalną, a także poszukiwaniem produktów wysokiej jakości, z uwzględnieniem produktów ekologicznych, produktów opartych o naturalne składniki (zioła, kosmetyki); istotnym jest stworzenie lokalnej marki, która będzie mogła pełnić następujące funkcje: identyfikacji wartości miejsca, integracji społeczności lokalnej, aktywizacji do przedsiębiorczości (tworzenie postaw przedsiębiorczych, lokalnych miejsc pracy), promocji. Tworzenie pozarolniczych miejsc pracy (np. usługi dla ludności, usługi na rzecz rolnictwa) wpłynąć będzie na zrównoważony rozwój obszaru i może być efektem dywersyfikacji działalności gospodarstw rolnych (usługi turystyczne, bio-edukacja, rekreacja).

KLUCZOWE WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU:

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Częstotliwość pomiaru
Powierzchnia wspartych (przygotowanych) terenów inwestycyjnych	ha	Rok
Liczba wspartych inkubatorów przedsiębiorczości	Szt.	Rok
Liczba podmiotów realizujących inwestycje na terenach inwestycyjnych	Szt.	Rok
Liczba wybudowanych/zmodernizowanych połączeń drogowych	Km	2023,2031
Liczba wprowadzonych rozwiązań związanych z gospodarką cyrkularną	Szt.	2023,2031
Liczba opracowanych systemów promocji produktów lokalnych	Szt.	2023,2031
Liczba gospodarstw oferujących produkty ekologiczne	Szt.	2023, 2031

CEL OPERACYJNY 2

TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW

Realizacja celu ma wzmocnić wizerunek obszaru, jako miejsca przyjaznego dla mieszkańców, jak i przyjezdnych oraz turystów. Łukowski Obszar Funkcjonalny będzie miejscem wykorzystującym zarówno swoje walory naturalne (m.in. amonity), jak i tradycje historyczne związane z wydarzeniami, jak i konkretnymi postaciami. W tym celu tworzone będą produkty sieciowe wychodzące poza teren jednej gminy, które będą mogły być jednym z elementów tworzenia przewag konkurencyjnych obszaru. Ważnym elementem działań będzie także poprawa warunków infrastruktury do rekreacji i uprawiania sportów, co spowoduje napływ odwiedzających, ale także zwiększy zadowolenie mieszkańców i stanie się podstawą do budowania harmonijnej przestrzeni do życia, a także tworzenia postaw związanych z codzienną aktywnością fizyczną i zmianą nawyków (m.in. wykorzystanie spójnej sieci ścieżek rowerowych jako sposobu podróżowania do pracy, szkoły itp.). Stworzenie warunków do aktywnego spędzania wolnego czasu (nowe instytucje kulturalne, edukacyjne zapewniające atrakcje i usługi na poziomie ponadlokalnym, nowe produkty turystyczne i kulturalne, promocja zdrowego stylu życia) będzie dodatkową zachętą do pozostawania oraz zamieszkiwania na terenie, co może wpłynąć pozytywnie na zmianę struktury demograficznej obszaru.

Produkty będące rezultatem wszystkich działań (w ramach nowej/zmodernizowanej infrastruktury, nowej/poszerzonej oferty kulturalnej, sportowej, nowych i innowacyjnych sieciowych produktów turystycznych) będą zgodne ze standardami dostępności (architektonicznej, cyfrowej oraz komunikacyjnej), co pozwoli na włączenie do grona odbiorców osób z niepełnosprawnościami, w tym także osób starszych. Wpłynie to na ich aktywizację społeczną i zdrowotną i przyczyni się do stworzenia przestrzeni przyjaznych dla wszystkich. Część nowych przestrzeni będzie bazowało na idei projektowania sensorycznego, w ramach którego projektowane i tworzone obiekty pełnią funkcje rehabilitacyjne i rozwojowe - specjalne ścieżki moto-sensoryczne służą treningowi w otwartej przestrzeni, rozwiązania inspirowane wirtualną rzeczywistością (VR) działają na różne zmysły i mogą pełnić funkcję orientacyjną lub terapeutyczną.

DZIAŁANIA:

- **NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA REKREACYJNO-SPORTOWA** – modernizacja i budowa nowych obiektów sportowo-rekreacyjnych, stworzenie spójnego systemu ścieżek rowerowych, który byłby wykorzystywany zarówno przez turystów, ale także mieszkańców całego obszaru jako alternatywny system transportowy, stworzenie oferty obejmującej działalność placówek sportowych na obszarze ŁOF, wspólna organizacja imprez sportowych. Powyższe działania wpłyną pozytywnie na wizerunek obszaru oraz dadzą poczucie wspólnoty lokalnej społeczności.
- **WSPÓLNA OFERTA KULTURALNO-HISTORYCZNA (HASŁO: POZYTYWNA POLSKA!)** – w związku z faktem, że każde miejsce posiada specyficzne i niepowtarzalne dziedzictwo, istotnym elementem budowania marki lokalnej może być właśnie odkrycie i wyeksponowanie potencjału dziedzictwa i na tej podstawie stworzenie interesującego produktu. Atuty obszaru muszą być dostrzegane zarówno przez jego mieszkańców, ale także turystów i innych odwiedzających. Stworzenie spójnej oferty może koncentrować się wokół idei pozytywistycznych (postacie takie, jak Henryk Sienkiewicz, Aleksander Świętochowski, idea pracy organicznej, organizacja dworu polskiego jako miejsca kultywowania polskości, ale także centrum lokalnej społeczności), dróg do niepodległości Polski itp. Istotnym jest stworzeniem spójnej i wzajemnie uzupełniającej się oferty budującej także poczucie lokalnej wspólnoty.
- **WSPÓLNA OFERTA TURYSTYCZNA - KRA JURAJSKA, AMONITY, BALNEOLOGIA** – obok oferty kulturalno-historycznej, istotnym elementem wzmocnienia atrakcyjności obszaru będzie

wykorzystanie jego walorów naturalnych i stworzenie produktu sieciowego w tym zakresie w oparciu o atrakcje w przestrzeni i usługi turystyczne, które charakteryzować się będą spójną koncepcją i występowaniem wiodącego waloru lub usługi wyróżniającego dany produkt. Sieciowane jest odpowiedzią na zmieniające się potrzeby konsumentów i wymaga współpracy wielu podmiotów na różnych poziomach.

KLUCZOWE WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU:

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Częstotliwość pomiaru
Długość ścieżek rowerowych	Km	Rok
Liczba nowych turystycznych produktów sieciowych	Szt.	Rok
Liczba wybudowanych/zmodernizowanych obiektów rekreacyjno - sportowych	Szt.	Rok
Liczba nowych sportowych/kulturalnych wydarzeń organizowanych na terenie ŁOF	Szt.	Rok
Liczba turystów odwiedzających teren ŁOF	Szt.	Rok

CEL OPERACYJNY 3

ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA

Zmiany klimatu mają i będą miały duży (bezpośredni i pośredni) wpływ na wiele sektorów gospodarki i społeczeństwo poprzez oddziaływanie na fizyczne i biologiczne składniki ekosystemów, takie jak: woda, gleba, powietrze i różnorodność biologiczna. Występowanie ekstremalnych zjawisk pogodowych wpłynie na zmiany w rolnictwie (ryzyko nieudanych zbiorów, niekorzystny wpływ na glebę, burze i ulewne deszcze, susze, pożary).

Zmiany klimatu wpłyną też bezpośrednio na sektor energetyczny i dostawy oraz popyt na energię. Opady, fale upałów będą oddziaływać na proces chłodzenia, a przez to na wydajność elektrociepłowni. Bardzo wysokie temperatury w lecie i potrzeba chłodzenia, coraz częstsze zjawiska ekstremalne będą skutkowały problemami w dystrybucji energii elektrycznej.

Ekstremalne zjawiska klimatyczne powodują także znaczne straty społeczne i gospodarcze – wywołują negatywne zmiany w infrastrukturze. Wśród zmian społecznych należy wymienić także zdrowie ludzi – wzrost zachorowań, a także śmiertelność związaną z upałami, nowe choroby zakaźne przenoszone przez inwazyjnych nosicieli, wzrost sezonowej produkcji alergicznych pyłków i wiele innych.

Aby przeciwdziałać niekorzystnym zmianom klimatu, czy też nieprzewidzianym zjawiskom (np. pandemia COVID 19) oraz różnego rodzaju katastrofom, należy budować odporność obszarów, która zgodnie z rekomendacjami Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju powinna być budowana w czterech obszarach:

Stąd też w ramach Celu Operacyjnego 3 zdefiniowano następujące działania (wsparcie dotyczące szeroko rozumianej przedsiębiorczości zostało określone w pierwszym celu operacyjnym):

- **ZIELONA ENERGIA / ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU:** wszelkie działania związane z zastosowaniem odnawialnych źródeł energii oraz utrzymaniem wizerunku czystego środowiskowo obszaru o małym poziomie zanieczyszczenia, co bezpośrednio wiąże się także z promocją produktów lokalnych, budowaniem oferty turystycznej oraz zdrowym stylem życia. Termomodernizacja wpłynie na zwiększenie efektywności systemów grzewczych i chłodniczych, co wiąże się bezpośrednio z działaniami na rzecz ochrony klimatu. Retencja i projekty związane ze zdolnością do gromadzenia zasobów wodnych i przetrzymywania ich przez dłuższy czas w środowisku mogą wpłynąć na uregulowanie problemów związanych z suszami. Tam, gdzie to niezbędne należy także rozszerzać zasięg sieci wodno-kanalizacyjnej.
- **BUDOWA WIĘZI SPOŁECZNYCH I WSPARCIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH** – jako jeden z istotnych elementów budowania odporności wspólnotowej, poprzez tworzenie więzi, poczucia przynależności, a także wspierania inicjatyw oddolnych, które stają się szalenie istotne we współczesnych społecznościach lokalnych, jako że mogą doprowadzić do obudzenia lokalnych potencjałów i wsparcia działań prorozwojowych, bardzo istotnym elementem budowania wspólnot lokalnych jest angażowanie wszystkich osób, w tym osób z niepełnosprawnościami i seniorów, jednym z elementów działań w tym zakresie będzie wspieranie organizacji pozarządowych, a także podmiotów ekonomii społecznej.
- **WSPARCIE SYSTEMU OPIEKI ZDROWOTNEJ I SPOŁECZNEJ** – pandemia koronawirusa, zmiany demograficzne i starzejące się społeczeństwo to jedne z wyzwań, które wymuszają aktywne działania na rzecz wzmocnienia systemu opieki zdrowotnej i społecznej. W pierwszym przypadku istotnym jest wykorzystanie narzędzi teleinformatycznych, ułatwienie dostępu do opieki specjalistów, a także zapewnienie opieki osobom starszym i zależnym. System opieki społecznej dotyczy szeregu działań, które obejmują różne grupy społeczne od osób starszych poprzez młodzież z niepełnosprawnościami, a także wsparcie psychologiczne. Wszystkie działania w tym zakresie (zarówno projekty infrastrukturalne, jak i miękkie) będą w szczególności zgodne ze standardami dostępności.
- **PODNIESIENIE JAKOŚCI EDUKACJI ORAZ AKTYWIZACJA DZIECI I MŁODZIEŻY** - podnoszenie poziomu kompetencji i kwalifikacji, zwiększenie uczestnictwa w skutecznych formach uczenia się oraz lepsze dopasowanie systemów kształcenia do potrzeb rynku pracy, a także oraz wsparcie infrastruktury edukacyjnej są jednymi z kluczowych wyzwań przed którymi stoją samorządy.

Dynamiczne zmiany uwarunkowań społecznych i gospodarczych (w tym konsekwencje pandemii COVID-19) wymagają od uczniów posiadania odpowiednich umiejętności, gotowości do zmian oraz elastyczności i kreatywności. Działania w tym zakresie powinny wspierać procesy edukacyjne sprzyjające kształtowaniu u uczniów kompetencji i umiejętności zarówno podstawowych, jak i umiejętności przekrojowych i zawodowych. Wsparcie infrastruktury w obszarze edukacji dotyczyć powinno rozwoju infrastruktury edukacyjnej zgodnie z nowymi wyzwaniami w procesach kształcenia oraz zapewnienia równego dostępu do wysokiej jakości usług edukacyjnych sprzyjających włączeniu społecznemu.

- **ROZWÓJ I KREATYWNE WYKORZYSTANIE NARZĘDZI TELEINFORMATYCZNYCH** – okres pandemii wymusił wprowadzenie wielu zmian zarówno w systemie opieki zdrowotnej (teleporady), edukacji (nauczanie zdalne lub hybrydowe), w zarządzaniu jednostkami publicznymi, w zarządzaniu i funkcjonowaniu przedsiębiorstw (telepraca) - koniecznym stało się szerokie zastosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych. Część z wprowadzonych rozwiązań może wejść na stałe do naszego życia i ułatwić funkcjonowanie wielu instytucji – na przykład dostęp do zajęć pozalekcyjnych trudnodostępnych na terenach wiejskich, wdrożenie komunikacji na linii klient -urząd w formie cyfrowej z założeniem, że usługi (zgodnie ze standardem opisu elektronicznej usługi publicznej) będą realizowane co najmniej na poziomie dojrzałości poziomu 3 (dwustronna interakcja), natomiast dążyć się będzie do wdrożenia poziomu 4 (transakcja), a także 5 (personalizacja).
- **ROZWÓJ KOMPETENCJI INSTYTUCJI PUBLICZNYCH** – Efektywne programowanie i zarządzanie procesami rozwojowymi wymaga nowego podejścia i rozwoju kompetencji pracowników instytucji publicznych od kadry zarządzającej po wszystkich pracowników. Wśród najczęstszych problemów obserwowanych w większości instytucji należy wymienić:
  1. Niewystarczające kompetencje pracowników urzędów i jednostek organizacyjnych.
  2. Brak wdrożonych i przetestowanych nowoczesnych narzędzi partycypacyjnych.
  3. Niedojrzałość partycypacyjna interesariuszy.
  4. Ograniczona współpraca z okolicznymi samorządami i partnerami z kraju i zagranicy.
  5. Niski poziom współpracy i koordynacji różnych działów w ramach poszczególnych instytucji.
  6. Problemy kadrowe w administracji.
  7. Niski poziom cyfryzacji usług i zarządzania.
  8. Niski poziom dostępności dla seniorów i osób z niepełnosprawnościami.

KLUCZOWE WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU:

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Częstotliwość pomiaru
Liczba zmodernizowanych źródeł ciepła	Szt.	Rok
Redukcja emisji gazów cieplarnianych: szacowany roczny spadek emisji gazów cieplarnianych	tony równoważnika CO2	2023,2031
Liczba projektów partnerskich	Szt.	Rok
Liczba usług publicznych udostępnionych on-line o stopniu dojrzałości 3 - dwustronna interakcja	Szt.	Rok

Liczba zrealizowanych programów profilaktyki i polityki zdrowotnej	Szt.	Rok
Liczba uczniów i nauczycieli, którym w wyniku realizowanych projektów polepszyły się warunki kształcenia	Szt.	Rok
Liczba nowoutworzonych podmiotów ekonomii społecznej	Szt.	Rok
Liczba inicjatyw realizowanych przez organizacje pozarządowe	Szt.	Rok
Liczba budynków użyteczności publicznej dostosowanych do osób ze szczególnymi potrzebami	Szt.	Rok

8. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej

Struktura przestrzenna obszaru funkcjonalnego to system powiązanych ze sobą elementów zagospodarowania pełniących określone funkcje, które łącznie tworzą całość funkcjonalno-przestrzenną. Do podstawowych elementów struktury danego obszaru można zaliczyć zarówno elementy infrastruktury transportowej i technicznej, jak i tereny różniące się między sobą przeznaczeniem i użytkowaniem terenu oraz funkcją jaką pełnią w systemie struktur i powiązań. Elementami tej struktury mogą być zarówno poszczególne części tego obszaru, które tworzą złożone systemy (np. ośrodki osadnicze, węzły ekologiczne, tereny produkcji rolniczej), jak i sieci infrastrukturalne, które umożliwiają kontakty pomiędzy poszczególnymi owymi częściami. Struktura funkcjonalno-przestrzenna jest zatem systemem powiązanych ze sobą różnych elementów zagospodarowania, które w konsekwencji tworzą uzupełniający się wzajemnie organizm.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego uwzględnia zasadę ciągłości realizacji polityk społeczno-gospodarczych i przestrzennych oraz stan zagospodarowania, nie jest on planem zagospodarowania, a jedynie schematem obrazującym sposób funkcjonowania obszaru i przestrzenne odniesienie dla polityk rozwojowych. Na strukturę funkcjonalno-przestrzenną obszaru składają się elementy, które w zależności od ich fizjonomii, budują strefy funkcjonalne będące obszarami o zbliżonych bądź powiązanych funkcjach i kierunkach rozwoju, które ukształtowały się w wyniku rozwoju obszaru i działalności człowieka. W strefach tych zakłada się zróżnicowane kierunki i działania w ramach polityk rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego. Głównymi celami kształtowanego modelu struktury są:

- zapewnienie warunków do efektywnego działania podmiotów gospodarczych, głównie przez rozbudowę systemów infrastruktury technicznej i społecznej,
- utrzymanie prawidłowej struktury użytkowania terenów, tj. zachowanie właściwych proporcji między różnymi rodzajami tego użytkowania, zarówno w skali lokalnej, jak i ponadlokalnej,
- alokacja funkcji społeczno-gospodarczych i poszczególnych inwestycji z uwzględnieniem z jednej strony interesów podmiotów gospodarczych, a z drugiej – nadrzędnych interesów społecznych,

- kontrola wykorzystania przestrzeni pod kątem jej efektywności, przy przestrzeganiu warunków racjonalnej eksploatacji zasobów naturalnych i antropogenicznych oraz zachowania walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Realizacja powyższych celów ma stworzyć warunki do racjonalnego organizowania przestrzeni i egzekwowania ładu przestrzennego. Mają również wyeliminować lub minimalizować konflikty przestrzenne powstające między funkcjami społeczno-gospodarczymi i poszczególnymi podmiotami gospodarczymi na tle wykorzystywania ograniczonej przestrzeni i jej zasobów.

Ponadto model uwzględnia regionalną politykę rozwoju określoną w (projekcie) *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku*, która w ramach OSI o znaczeniu regionalnym, delimituje Miejskie Obszary Funkcjonalne (MOF) ośrodków lokalnych, w tym Łukowa. Kierunki działań dla tego typu MOF-ów wynikają przede wszystkim z przyjętego w SRWL celu operacyjnego 2.2. *Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych* i skupiają się na działaniach zmierzających do zapewnienia wysokiej jakości życia, zapobiegania i ograniczania rosnących kosztów ekonomicznych, społecznych i ekologicznych związanych z niekontrolowaną suburbanizacją.

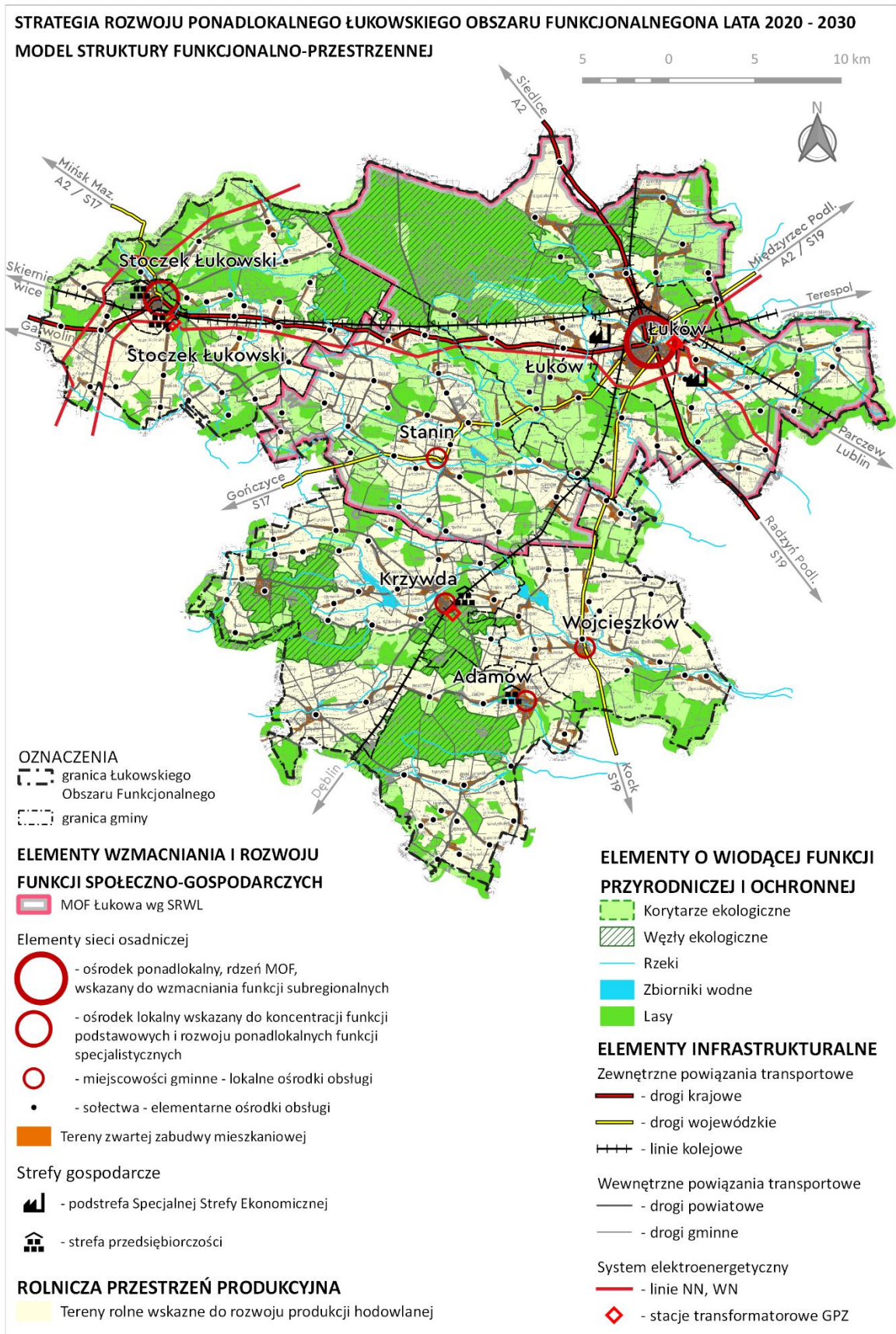
W strukturze funkcjonalno-przestrzennej ŁOF wyróżnia się:

- strefy wzmacniania i rozwoju funkcji społeczno-gospodarczych, tereny koncentracji aktywności społeczno-gospodarczej związane z podstawowymi elementami sieci osadniczej, w których zlokalizowane są zakłady przemysłowe, ogniwa obsługi transportu lub tereny dla rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej, w tym:
  - MOF Łukowa obejmujący miasto Łuków – jako ośrodek ponadlokalny, rdzeniowy MOF, dla którego przyjmuje się intensywny rozwój społeczno-gospodarczy z zapewnieniem prawidłowego funkcjonowania lokalnych systemów przyrodniczych decydujących o jakości przestrzeni zamieszkania oraz gminy wiejskie: Łuków i Stanin – jako strefa zewnętrzna MOF,
  - Stoczek Łukowski – ośrodek lokalny wskazany do koncentracji funkcji podstawowych oraz rozwoju ponadlokalnych funkcji specjalistycznych,
  - miejscowości gminne – lokalne ośrodki obsługi wskazane do koncentracji urbanizacji (w tym rozwoju gospodarczego) w zorganizowanych układach przestrzennych,
  - pozostałe miejscowości – sołectwa jako elementarne ośrodki obsługi,
  - tereny zwartej zabudowy mieszkaniowej – obszary kontynuacji i uzupełniania zabudowy,
  - strefy gospodarcze – podstrefy Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz strefy przedsiębiorczości – tereny rozwoju przedsiębiorczości i koncentracji zainwestowania w wyznaczonych strefach aktywności gospodarczej,
- elementy i strefy o wiodącej funkcji przyrodniczej i ochronnej, w obszarze których obowiązuje podporządkowanie wszelkiej działalności utrzymaniu wartości przyrodniczych obszaru oraz ciągłości powiązań ekologicznych, w tym:
  - korytarze ekologiczne (polno-leśne i rzeczne) zapewniające łączność pomiędzy węzłami układu naturalnego,
  - węzły ekologiczne stanowiące obszary węzłowe regionalnej i lokalnej sieci ekologicznej – miejsca o warunkach naturalnych, sprzyjających egzystencji gatunków rzadkich lub zagrożonych wyginięciem,
  - ekosystemy leśne cechujące się dużym stopniem naturalności,
  - rzeki i zbiorniki stanowiące uzupełnienie sieci korytarzy ekologicznych,
- elementy infrastruktury kształtujące sieć powiązań wewnętrznych i zewnętrznych, w odniesieniu do których zakłada się ich rozwój, przede wszystkim infrastruktury transportowej zapewniającej

sprawność powiązań komunikacyjnych, minimalizującej zagrożenia bezpieczeństwa publicznego oraz kolizje z elementami regionalnej sieci ekologicznej, w tym:

- drogi krajowe i wojewódzkie oraz linie kolejowe – realizujące zewnętrzne powiązania transportowe obszaru i stanowiące główny szkielet sieci transportowej,
  - drogi powiatowe i gminne – realizujące wewnętrzne powiązania transportowe, uzupełniające sieć dróg krajowych i wojewódzkich, w odniesieniu do których zakłada się ich dalszy rozwój w wymiarze jakościowym i ilościowym,
  - system elektroenergetyczny – linie elektroenergetyczne NN i WN oraz stacje transformatorowe / GPZ, decydujące o bezpieczeństwie energetycznym obszaru,
- strefę rolniczej przestrzeni produkcyjnej, która ze względu na mało korzystne warunki przyrodnicze dla intensywnej roślinnej produkcji rolnej predestynowana jest do rozwoju produkcji hodowlanej, dla której wskazuje się zachowanie naturalnych wartości zasobów rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz zrównoważony rozwój gospodarki rolnej i funkcji towarzyszących.

Ustalenia i rekomendacje dla lokalnych dokumentów planistycznych

Głównym celem modelowania struktury funkcjonalno-przestrzennej obszaru jest określenie wzajemnych relacji pomiędzy poszczególnymi elementami tej struktury i między tymi elementami a obszarem jako całością oraz kształtowanie tych relacji w sposób zrównoważony. Właściwemu kształtowaniu i harmonizowaniu struktury zarówno w odniesieniu do relacji pomiędzy układem naturalnym i antropogenicznym, jak i w obrębie obu układów służą wytyczne dla lokalnych polityk przestrzennych, tj. przestrzenne warunki realizacji polityki rozwoju ŁOF.

Mając na uwadze elementy i obszary konstytuujące strukturę funkcjonalno-przestrzenną Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego określa się poniższe ustalenia i rekomendacje do lokalnych polityk przestrzennych:

- **w zakresie kształtowania elementów właściwych dla wzmacniania i rozwoju funkcji społeczno-gospodarczych**
  1. Przestrzenie publiczne należy uwzględniać jako organiczną część ośrodków osadniczych, stanowiącą podstawowy element integrujący układy urbanistyczne lub ruralistyczne i decydujące o atrakcyjności obszaru dla zamieszkania;
  2. W planowaniu terenów mieszkaniowych, usługowych i innych należy zapewnić ochronę ogólnodostępnych miejsc i możliwości tworzenia nowych przestrzeni publicznych (zieleńców, parków, placów zabaw, pasażów handlowych, terenów sportowo-rekreacyjnych itp.) przy zachowaniu historycznych założeń, układów urbanistycznych i przestrzeni publicznych;
  3. W procesie planowania struktur osadniczych należy uwzględniać:
    - porządkowanie struktur przestrzennych (ruralistycznych i urbanistycznych), szczególnie w obszarach funkcjonalnych miast, możliwie z zachowaniem skali i form zabudowy charakterystycznych dla terenów wiejskich,
    - planowanie terenów urbanizacji warunkowanych równoczesną realizacją sieci wodociągowej i kanalizacyjnej;
  4. Za główne ogniwa organizacji przestrzeni gospodarczej uznaje się istniejące podstrefy Tarnobrzskiej SSE w Łazach k/Łukowa i w Łukowie;
  5. Za podstawowe strefy rozwoju gospodarczego wskazuje się obszary atrakcyjne inwestycyjnie dla rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej obejmujące tereny podmiejskie i w ośrodkach gminnych na kierunkach głównych powiązań transportowych;
  6. Uciążliwe lub wysokospecjalistyczne aktywności/przedsięwzięcia gospodarcze należy lokalizować w wyodrębnionych strefach umożliwiających eliminację środowiskowych kolizji funkcjonalnych oraz kształtowanie powiązań pomiędzy sferą produkcyjną a bazą badawczo-rozwojową;
  7. Planowanie lokalizacji terenów aktywności gospodarczej w obszarach z istniejącym lub zaplanowanym pełnym uzbrojeniem terenów inwestycyjnych umożliwiających osiągnięcie wysokich standardów zagospodarowania;
  8. W celu zwiększenia atrakcyjności kultury lokalnej rekomenduje się poszerzenie oferty instytucji kultury o nowe funkcje oraz ich eksponowanie w przestrzeni, a także powiązanie potencjałów kulturowych z turystyką poprzez:
    - włączenie do programów rozwoju turystyki: obiektów muzealnych, dawnych budowli obronnych, dawnych zespołów rezydencjonalnych, zespołów sakralnych, zabytków techniki, budynków użyteczności publicznej,

- zagospodarowanie w formie szlaków turystycznych lub tras rowerowych historycznych szlaków handlowych, kulturowych,
  - wykorzystywanie ocalałych obiektów dziedzictwa kulturowego jako wzorników w kształtowaniu lokalnej przestrzeni, a także bazy dla tworzenia instytucji kultury,
  - wspieranie rozwoju sieci muzeów i skansenów,
  - zabezpieczenie zaplecza infrastrukturalnego dla wsparcia twórczości ludowej, a także ośrodków rzemiosła ludowego oraz tworzenia izb regionalnych,
  - objęcie ochroną wszelkich przejawów działalności kulturowej i kulturotwórczej, przetrwałych tradycji, obrzędów, stroju ludowego oraz wspieranie współczesnych form kontynuacji tradycji lokalnych,
  - ochronę i eksponowanie miejsc pamięci narodowej, w tym miejsc wydarzeń i walk historycznych (m. in. Stoczek Łukowski);
- **w zakresie kształtowania elementów wiodącej funkcji przyrodniczej i ochronnej**
1. Systemy Przyrodnicze Miast i Systemy Przyrodnicze Gmin powinny być wzajemnie spójne i uwzględniać elementy regionalnej sieci ekologicznej;
  2. W kształtowaniu zagospodarowania w granicach korytarzy ekologicznych należy:
    - utrzymywać przestrzenie wolne od zabudowy,
    - zapewnić odpowiednie rozwiązania przestrzenne umożliwiające migrację zwierząt (np. mosty ekologiczne, przepusty, estakady itp.) w przypadku konieczności sytuowania nasypów ziemnych poprzecznie do osi korytarza, w tym kształtowanie naturalnych alternatywnych sposobów łączności ekologicznej (obejść ekologicznych),
    - kształtować pasmowe struktury przyrodnicze (łąk, zadrzewień i zakrzewień śródpolnych),
    - uwzględnić zwiększanie ciągłości leśnych korytarzy ekologicznych poprzez zalesienia,
    - zapewnić poprawę stanu hydrologicznego rzek;
  3. Ze względu na wrażliwość, walory turystyczne środowiska i rangę ochrony ustala się kierunki turystycznego wykorzystania obszarów objętych ochroną prawną lub wskazanych do objęcia taką ochroną, tj.:
    - obszary rozwoju rekreacji wypoczynkowej i turystyki krajoznawczej obejmujące obszary chronionego krajobrazu z uwzględnieniem czynnej ochrony ekosystemów służącej podnoszeniu walorów turystycznych,
    - planowane w lokalnych dokumentach planistycznych (mpzp, suikzp) obszary chronionego krajobrazu z uwzględnieniem ograniczania działań wpływających negatywnie na przedmiot ochrony;
  4. Przeznaczanie lasów na cele rekreacyjne uzależnia się od utrzymania funkcji ekologicznej (biologicznej, klimatycznej itp.) oraz drożności przestrzeni leśnej;
- **w zakresie kształtowania elementów infrastruktury technicznej**
1. W celu poprawy jakości powiązań transportowych oraz poprawy sprawności i bezpieczeństwa ruchu w obszarach miejskich i zurbanizowanych wskazuje się wprowadzenie lub utrzymanie rezerw terenowych niezbędnych do realizacji kluczowych w tym zakresie zamierzeń inwestycyjnych, tj.:

- rozbudowy i poprawy parametrów technicznych dróg krajowych: nr 63 (Siedlce) – Łuków – Radzyń Podlaski – Wisznice – Sławatycze – gr. Państwa i nr 76 (Garwolin) – Stoczek Łukowski – Łuków
  - budowy obwodnic miejscowości w ciągach dróg krajowych: Łukowa w ciągu drogi nr 63, i Stoczka Łukowskiego w ciągu drogi nr 76;
2. Uwzględniając istniejące i planowane elementy infrastruktury transportowej, przeładunkowej i magazynowej, a także integrację systemów transportowych w odniesieniu do podstawowych środków transportu (kolejowy, drogowy, rowerowy), zasięgu obsługi (krajowy, regionalny, lokalny) oraz formy transportu (zbiorowy, indywidualny) wskazuje się m. Łuków do rozwoju funkcji logistycznej i realizacji międzygałęziowego węzła integrującego transport kolejowy i drogowy;
  3. W celu zapewnienia dostępności do ośrodków obsługi skupiających funkcje usługowe (ośrodki gminne, ośrodek powiatowy) oraz zwiększenia mobilności mieszkańców lokalne polityki przestrzenne powinny uwzględniać przywrócenie i usprawnienie powiązań komunikacyjnych miejscowości wiejskich z ośrodkami lokalnymi i ponadlokalnym;
  4. W ramach przeciwdziałania uciążliwościom akustycznym generowanym przez ruch komunikacyjny wskazuje się nie lokalizowanie (w lokalnych dokumentach planistycznych) funkcji wrażliwych na uciążliwości hałasu na terenach położonych w bezpośrednim sąsiedztwie głównych drogowych powiązań transportowych;
  5. Za kluczowe zamierzenia inwestycyjne wpływające na poprawę funkcjonowania układu podstawowych powiązań elektroenergetycznych uznaje się:
    - budowę linii 110 kV: stacja Krzywda – wpięcie w linię relacji Łuków – Stoczek Łukowski (linia 2-torowa),
    - budowę stacji 110/15 kV (Krzywda),
    - modernizację stacji 110/15 kV (Łuków, Stoczek Łukowski),
    - poprawę stabilności zaopatrzenia w energię z wykorzystaniem energii ze źródeł odnawialnych;
- **w zakresie kształtowania terenów rolniczej przestrzeni produkcyjnej**
1. W celu ochrony terenów rolnych przed degradacją oraz minimalizowania negatywnych skutków ekonomicznych związanych z rozpraszaniem zabudowy, wskazuje się:
    - ograniczenie i zatrzymanie procesów urbanizacji poprzez zakaz wyznaczania nowych terenów zabudowy poza terenami istniejącego zainwestowania (dopuszcza się możliwość włączenia w granice tych terenów, nieruchomości lub ich części położonych pomiędzy zainwestowanymi nieruchomościami, stanowiącymi dopełnienie istniejących struktur zabudowy),
    - zachowanie dotychczasowego sposobu użytkowania terenów rolnych (upraw polowych, łąk i pastwisk),
    - niwelowanie potencjalnych konfliktów przestrzennych poprzez kształtowanie prawidłowych relacji pomiędzy zabudową związaną z produkcją rolną a zabudową mieszkaniową;
  2. W celu ochrony walorów przestrzeni rolniczej
    - minimalizowanie negatywnego oddziaływania na krajobraz obiektów kubaturowych poprzez ograniczenie zajmowanej przez nie powierzchni oraz wysokości obiektów,
    - ochrona otwarc widokowych i szerokich panoram przed zwartymi ciągami zabudowy,

- zachowanie w dotychczasowym użytkowaniu gruntów nieleśnych posiadających walory przyrodnicze (np. łąki wewnątrz i na obrzeżach kompleksów leśnych),
  - utrzymanie istniejących warunków gruntowo-wodnych;
3. W ramach rozwoju gospodarki rybackiej wskazuje się utrzymanie w użytkowaniu istniejących obiektów stawowych: Stawy Jeleniec (gm. Stanin), Stawy Radoryż (gm. Krzywda), Stawy Burzec (gm. Wojcieszków), Stawy (gm. Adamów).

9. Terytorialny wymiar wsparcia, obszary strategicznej interwencji, obszary funkcjonalne

Zróznicowane potencjały i bariery rozwojowe gmin Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego mają swoje odniesienia przestrzenne, a identyfikacja tych zróżnicowań ma istotne znaczenie dla prowadzenia polityki rozwoju w ujęciu terytorialnym. Pozwala to na ukierunkowanie interwencji publicznych nie tylko tematycznie, ale także w stosunku do konkretnych obszarów. Podejście terytorialne w niniejszej Strategii jest narzędziem wzmacniania procesów rozwojowych na terenie Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego, pozwalając tym samym na zwiększenie skuteczności osiągnięcia celów operacyjnych.

Podstawą określenia wymiaru terytorialnego w niniejszej Strategii jest nowy paradygmat polityki rozwoju, zdefiniowany w dokumentach strategicznych na poziomie krajowym, m.in. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju i Krajowej Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030). Model ten zakłada zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów oraz zapewnienie większej spójności rozwojowej Polski przez wsparcie obszarów słabszych gospodarczo - rozwój społecznie i terytorialnie zrównoważony².

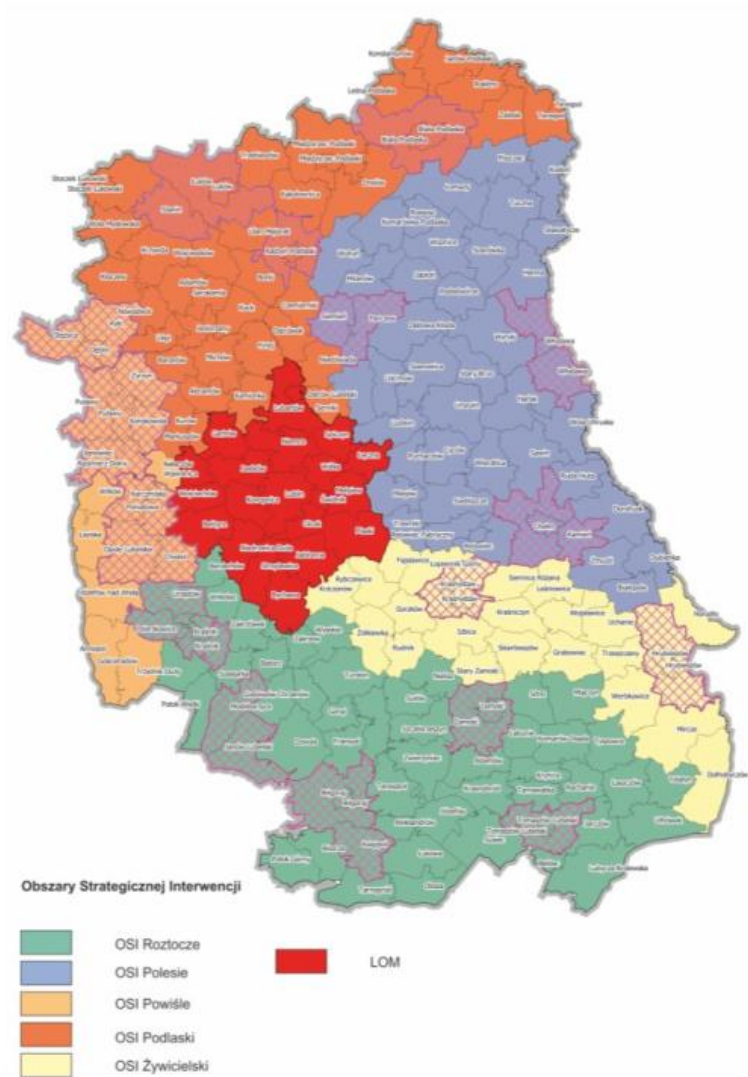
Odejście od wspierania całego kraju czy regionów w jednolity sposób na rzecz większego różnicowania interwencji, w zależności od problemów i potencjałów poszczególnych obszarów, przełożyło się na wyznaczenie krajowych obszarów strategicznej interwencji (OSI) oraz na tworzenie instrumentów terytorialnych dopasowanych do ich specyficznych potrzeb rozwojowych. Terytorium Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego objęte zostało następującymi OSI wyznaczonymi w KSRR 2030: (i) obszary zagrożone trwałą marginalizacją, (ii) miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, (iii) wschodnia Polska.

Podejście terytorialne - uwarunkowania krajowe i regionalne

W podejściu terytorialnym uwzględniono założenia i kierunki polityki regionalnej, określone w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 (SRWL 2030) - z jednej strony, wspieranie konkurencyjności ośrodków miejskich w ich zdolności do generowania korzystnego oddziaływania na otoczenie funkcjonalne i cały Łukowski Obszar Funkcjonalny (OSI Miejskie Obszary Funkcjonalne), z drugiej włączanie w procesy rozwojowe obszarów o niższym poziomie rozwoju społecznego i gospodarczego czy określonych barierach i niskiej odporności na zjawiska kryzysowe (OSI Podlaski).

Jednocześnie podstawą określenia wymiaru terytorialnego w Strategii są cele i zasady rozwoju przestrzennego przedstawione za pomocą modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego.

² Rozwój odpowiedzialny to również rozwój zrównoważony terytorialnie, który rozwija i efektywnie wykorzystuje miejscowe zasoby i potencjały wszystkich terytoriów, a w szczególności wspomaga rozwój tych obszarów, które mają mniejszą odporność na zjawiska kryzysowe, nie mogą w pełni rozwinąć swojego potencjału rozwojowego lub utraciły funkcje społeczno-gospodarcze. (KSRR 2030).

Obszary Strategicznej Interwencji o znaczeniu regionalnym

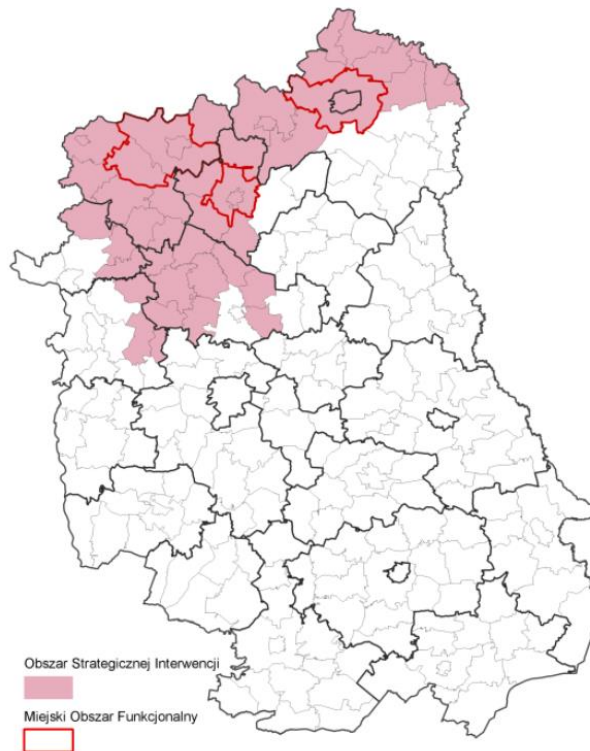
Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 wyznacza obszary strategicznej interwencji o znaczeniu regionalnym. Jest to konsekwencja decyzji dotyczącej potrzeby szczególnego wsparcia realizacji wybranych kierunków działań SRWL na określonych obszarach województwa z wykorzystaniem modelu zrównoważonego rozwoju.

Zakres OSI wskazanych w SRWL 2030 obejmuje:

- obszary współpracy w strefach silnego oddziaływania miast (Miejskie Obszary Funkcjonalne ośrodków subregionalnych i lokalnych oraz Lubelski Obszar Metropolitalny)
- strefy funkcjonalne, charakteryzujące się wspólnymi uwarunkowaniami i celami rozwojowymi, na których przewiduje się współpracę w układach ponadlokalnych (OSI Subregionalne: Roztocze, Polesie, Powiśle, Podlaski, Żywicielski).

W ramach powyższej delimitacji wskazano obszary, na których samorząd województwa lubelskiego zakłada zastosowanie mechanizmów terytorialnych - tematycznych kierunków interwencji z uwzględnieniem wsparcia z poziomu krajowego, regionalnego i lokalnego oraz przedsięwzięć priorytetowych dla rozwoju poszczególnych OSI.

OSI Podlaski

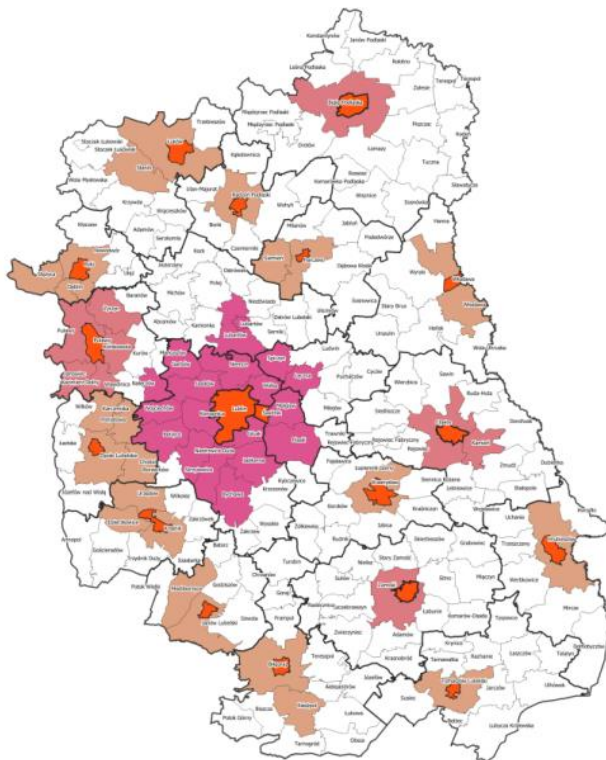
Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030

Zgodnie z założeniami SRWL 2030 za priorytet rozwoju Podlaskiego OSI uznano „gospodarcze wykorzystanie potencjału krajowych i europejskich korytarzy transportowych”. Określono również główne kierunki interwencji / tematyczne obszary wsparcia Podlaskiego OSI³:

- Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych (rozwój lokalnych specjalizacji rolnych m.in. w oparciu o odtworzenie historycznie ukształtowanych lub wykorzystanie nowych, niszowych kierunków produkcji, w tym przede wszystkim w zakresie gospodarki hodowlanej)
- Wzmacnianie powiązań funkcjonalnych i zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej (poprawa drogowych powiązań komunikacyjnych oraz poprawa kolejowych powiązań transportowych)
- Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności (rozwijanie usług logistycznych)
- Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej [wspieranie działań i współpraca z właściwymi podmiotami na rzecz budowy i rozbudowy przejść granicznych (kolejowych i drogowych, pieszych, rowerowych) oraz dostosowanie ich do obsługi ruchu turystycznego; wspieranie rozbudowy istniejącej oraz budowy nowej infrastruktury poprawiającej dostępność do przejść granicznych (drogi, linie kolejowe, parkingi buforowe, infrastruktura turystyczna)]

³ Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030

OSI Miejskie Obszary Funkcjonalne

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030

Zgodnie z założeniami SRWL 2030 koncentracja potencjału gospodarczego, społecznego i demograficznego w miastach stanowi szczególnie ważny czynnik sprzyjający uzyskaniu efektu synergii w procesach rozwojowych. Określając w SRWL 2030 zasięg terytorialny Miejskich Obszarów Funkcjonalnych uwzględniono podstawowy cel delimitacji, tj. wyznaczenie obszaru budowania potencjału rozwojowego miast oraz wzmocnienia powiązań funkcjonalnych ośrodków rdzeniowych z otoczeniem, a także określone w KSRR 2030 zasady polityki regionalnej, w tym szczególnie istotną dla procesu delimitacji zasadę partnerstwa i współpracy⁴.

Zaznaczyć należy, że OSI wyznaczone w KSRR 2030 i w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 wspierane będą z poziomu kraju oraz regionu za pomocą specjalnie dedykowanych instrumentów.

Wymiar terytorialny Strategii ŁOF w perspektywie do roku 2030 ujęty na poziomie celów, kierunków działań i propozycji konkretnych przedsięwzięć jest kontynuacją polityki regionalnej Samorządu Województwa Lubelskiego oraz podejścia terytorialnego na poziomie krajowym wyrażonego w KSRR 2030. Taka orientacja jest zbieżna z podejściem terytorialnym wskazanym w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (rozwój terytorialnie wrażliwy i odpowiedzialny).

W przypadku Strategii ŁOF przekłada się to przede wszystkim na włączanie w procesy rozwojowe obszarów słabszych gospodarczo (w szczególności obszarów wiejskich i małych miast), o niższym poziomie rozwoju i niskiej odporności na zjawiska kryzysowe. Efektem takiego podejścia będzie wyrównywanie szans oraz kształtowanie warunków dla wzmocnienia spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej – rozwoju zrównoważonego terytorialnie.

---

⁴ j.w.

Na etapie definiowania celów i kierunków działań Strategii ŁOF uwzględniono wykorzystanie dostępnych instrumentów rozwoju terytorialnego, które gwarantować powinny większą efektywność angażowanych środków publicznych, selektywność podejścia, realizację wspólnych, zintegrowanych projektów oraz spójność rozwojową Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Wykorzystano też wnioski z analizy sytuacji społeczno-gospodarczej oraz wyniki procesu partycypacji społecznej, w ramach którego wskazano przedsięwzięcia bazujące na rozwinięciu potencjałów obszaru oraz rozwoju jego przewag konkurencyjnych.

Kierunki interwencji Strategii ŁOF w wymiarze terytorialnym

Cel operacyjny 1

Wsparcie przedsiębiorców i tworzenie warunków do powstania atrakcyjnych miejsc pracy

- **Dostępność komunikacyjna** - modernizacja i rozbudowa infrastruktury drogowej, kolejowej i logistycznej, rozwój systemu transportu zbiorowego, rozbudowa szerokopasmowej infrastruktury dostępowej.
- **Atrakcyjność inwestycyjna** - rozwój terenów inwestycyjnych oraz infrastruktury i usług wspierających przedsiębiorczość, wspólna oferta i baza ofert inwestycyjnych gmin, wspólna promocja gospodarcza, wzrost jakości funkcjonowania instytucji otoczenia biznesu - zaawansowane i innowacyjne usługi dla przedsiębiorców.
- **Gospodarka cyrkularna** - wzmacnianie zdolności adaptacyjnych instytucji publicznych i przedsiębiorstw do zmiennych warunków rynkowych i technologicznych, edukacja społeczna, maksymalizacja skali recyklingu odpadów, poprawa jakości powietrza, w tym eliminacja smogu poprzez rozwój gospodarki niskoemisyjnej, budownictwo pasywne.
- **System promocji produktów lokalnych** - stworzenie i rozwój marki terytorialnej produktów lokalnych w oparciu o zintegrowany system wsparcia w produkcji, promocji, certyfikacji i sprzedaży wyrobów lokalnych.

Cel operacyjny 2

Tworzenie atrakcyjnych warunków do życia dla mieszkańców

- **Atrakcyjność rekreacyjna i turystyczna** - poprawa jakości, kompleksowości i dostępności oferty czasu wolnego (w tym turystycznej), sportowej i kulturalnej dla mieszkańców i turystów, modernizacja i budowa infrastruktury obsługi ruchu turystycznego.
- **Stworzenie i rozwój marki turystycznej obszaru ŁOF** [hasło: POZYTYWNA POLSKA!] - zintegrowana oferta rekreacyjna – turystyczna – kulturalna, współpraca z przedsiębiorcami w tworzeniu i rozwoju marki turystycznej, rozwój „przemysłu czasu wolnego” (turystyka, kultura, aktywny odpoczynek, rozrywka, rekreacja, sport, hobby).

Cel operacyjny 3

Łukowski Obszar Funkcjonalny obszarem odpornym na zmiany klimatu i niespodziewane wydarzenia

- **Adaptacja do zmian klimatu** - wprowadzanie technologii OZE w obiektach publicznych i prywatnych, ochrona terenów naturalnej retencji wodnej, zagospodarowanie wód opadowych oraz rozwój błękitno-zielonej infrastruktury, rozwój i unowocześnianie gospodarki ściekowej, doskonalenie narzędzi monitorowania stanu środowiska i szybkiego reagowania, rozwój gospodarki niskoemisyjnej i zeroemisyjnej w sektorze publicznym i prywatnym, edukacja społeczna.
- **Kapitał społeczny** - wspieranie oddolnych inicjatyw obywatelskich, organizacji pozarządowych, podmiotów ekonomii społecznej, zwiększenie udziału partycypacji społecznej w zarządzaniu

samorządem, udział mieszkańców w budowie i rozwoju marki terytorialnej (produkty lokalne, turystyka), zachowanie dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego.

- **System opieki zdrowotnej i społecznej** - podniesienie jakości i dostępności usług społecznych i ochrony zdrowia, w tym oferty edukacji przedszkolnej i opieki żłobkowej, dostosowanie usług i infrastruktury do potrzeb osób starszych (w tym *srebrna gospodarka* jako odpowiedź na wyzwania demograficzne), zachowanie standardów dostępności w infrastrukturze i usługach publicznych.
- **Bezpieczeństwo i usługi cyfrowe** - rozbudowa szerokopasmowej infrastruktury dostępowej (szczególnie na obszarach o niskim dostępie do sieci), rozwój narzędzi i infrastruktury niezbędnej do świadczenia bezpiecznych e-usług w administracji publicznej, systemie opieki zdrowotnej i edukacji oraz w zakresie zarządzania i funkcjonowania przedsiębiorstw, poprawa poziomu cyberbezpieczeństwa, podniesienie kompetencji cyfrowych mieszkańców.
E-usługi publiczne powinny funkcjonować na co najmniej 3 poziomie dojrzałości (dwustronna interakcja), dążyć należy do wdrożenia poziomu 4 (transakcja) i docelowo 5 (personalizacja).
- **Kompetencje instytucji publicznych** - wzmacnianie mechanizmów zarządzania strategicznego w samorządzie w zakresie: integracji działań JST z celami gospodarczymi, społecznymi i środowiskowymi, nastawienia na innowacyjne rozwiązania i korzystania z dobrych praktyk, planowania strategicznego, racjonalizacji gospodarki budżetowej w oparciu o analizę kosztów i korzyści ekonomiczno-społecznych, kompetencji cyfrowych, współpracy JST oraz wykorzystania narzędzi partycypacji społecznej.

10. Zasady i struktura zarządzania procesem wdrażania Strategii

System zarządzania opracowaniem i wdrażaniem strategii ponadlokalnej ma kluczowe znaczenie w kontekście skuteczności realizacji interwencji publicznych i korzyści dla partnerów. Właściwe zaprojektowany i konsekwentnie wdrażany system wpłynie na sprawność realizacji strategii i wykorzystywania dostępnych funduszy przeznaczonych na realizację jej celów. Co istotne, właściwy system stanowi podstawę do rozwoju trwałego forum współpracy między gminami, nie tylko w zakresie funduszy, ale docelowo wszystkich polityk realizowanych przez gminy Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego. Jednocześnie system zarządzania tworzy strukturę, po części sformalizowaną, w której powstają pozytywne relacje nieformalne. Taka struktura stanowić będzie w przyszłości bazę wiedzy i pamięci organizacyjnej determinującej dalszą współpracę i wspólny zintegrowany rozwój gmin całego obszaru objętego strategią.

Założenia regionalnej polityki rozwoju zawarte w KSRR 2030 wyraźnie wskazują na potrzebę współpracy (w ramach partnerstw miejsko-wiejskich, projektów partnerskich itp.) oraz zintegrowanego podejścia terytorialnego, określając powyższe jednymi z siedmiu zasad polityki regionalnej, które regulują sposób postępowania wszystkich interesariuszy i zapewniają lepszą koordynację działań na rzecz rozwoju.

W związku z powyższym gminy ŁOF podjęły strategiczną decyzję o zawiązaniu partnerstwa, dzięki któremu określone zostały wspólne cele rozwojowe oraz wspólne projekty. Aby realizować te założenia niezbędne jest stworzenie struktury zarządczej pozwalającej na efektywne zarządzanie obszarem i realizację różnego rodzaju przedsięwzięć partnerskich, wśród których istotnym aspektem będzie pozyskiwanie funduszy europejskich, ale także organizacja wspólnych działań związanych z podniesieniem kompetencji pracowników instytucji publicznych.

10.1. Zasady współpracy partnerów

Opracowaniu i wdrażaniu strategii oraz prawidłowemu funkcjonowaniu systemu zarządzania towarzyszy kilka kluczowych zasad, którymi konsekwentnie powinni kierować się wszyscy partnerzy uczestniczący w procesie.

▪ **Równość partnerów**

Powodzenie współpracy w zasadniczym stopniu zależy od tego, że wszyscy partnerzy będą przekonani co do łączącej ich wspólnoty interesów i celów. Decyduje o tym zarówno konstrukcja i treść strategii, jak też codzienna praktyka działania, zarówno na etapie przygotowania dokumentu, jak późniejszego jego wdrażania. Dlatego istotne jest, aby zaplanowane i później wykorzystywane mechanizmy zarządzania w realny sposób uwzględniały równość partnerów (nawet jeśli różnice w wielkości, potencjale i finansach partnerów determinują określony kształt tych mechanizmów).

▪ **Partnerstwo**

Proces opracowania i wdrażania strategii ponadlokalnej powinien polegać na kreowaniu partnerskich warunków współpracy między gminami (oznacza to odpowiedni dobór i kształtowanie przedsięwzięć zawartych w strategii, mechanizmów ich finansowania oraz korzystania z ich efektów przez mieszkańców obszaru) jak również odpowiednich relacji między poszczególnymi podmiotami (publicznymi, prywatnymi, organizacjami społecznymi) oraz osobami zaangażowanymi w opracowanie i wdrażanie strategii. Szczególnie ważne, aby zasada ta stosowana była w sytuacjach, w których dochodzi do interakcji między władzami gmin, a ich mieszkańcami lub organizacjami ich reprezentującymi (np. w trakcie konsultacji społecznych).

▪ **Tworzenie możliwie elastycznych rozwiązań**

Na etapie tworzenia strategii, a nawet w początkowym procesie jej wdrażania, nie uda się trafnie przewidzieć wszystkich uwarunkowań tak, aby szczegółowo zaplanować wszystkie mechanizmy zapewniające efektywność działań. Co więcej, te uwarunkowania będą się zmieniać z czasem. Stąd też niezbędne jest formułowanie elastycznych procedur i rozwiązań, które pozwolą sprawnie dostosowywać się do zmieniających się potrzeb i wyzwań. Konieczność zachowania elastyczności w procesie wdrażania strategii do roku 2030 uwarunkowana jest przede wszystkim: sytuacją społeczną i gospodarczą poszczególnych gmin i całego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego, trendami demograficznymi, opiniami i potrzebami mieszkańców, wpływem inwestycji krajowych i regionalnych, możliwościami finansowania inwestycji w perspektywie finansowej UE 2021 – 2027, sytuacją budżetową JST, konsekwencjami społecznymi i ekonomicznymi epidemii COVID-19 oraz realizacją celów Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 i Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030.

- **Wielopoziomowe zarządzanie**

Aby współdziałanie gmin na rzecz realizacji Strategii miało realny i skuteczny wymiar, praktyczna współpraca musi objawiać się na różnych szczeblach zarządzania, w różnych formułach i przy realizacji poszczególnych projektów czy przedsięwzięć zintegrowanych. Ograniczenie współpracy do jednego ciała lub podmiotu prędzej czy później objawi się „wąskimi gardłami” lub innymi problemami zarządczymi.

- **Racjonalność wydatków publicznych**

Tworzenie mechanizmów zarządczych w gminach Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego nie powinno prowadzić do mnożenia struktur i nieuzasadnionego wydatkowania środków publicznych.

- **Sieciowanie i stała współpraca**

W procesie opracowania i realizacji strategii, szczególnie przy okazji działań partycypacyjnych, należy stwarzać warunki do budowania sieciowych relacji między instytucjami, organizacjami, grupami ludzi i poszczególnymi mieszkańcami. Stanowi to dobrą bazę dla dalszej współpracy i przyszłej realizacji kolejnych wspólnych przedsięwzięć.

Zasady zarządzania procesem przygotowania i wdrażania strategii ponadlokalnej powinny być jasno sformułowane i spisane. Mogą też, na późniejszym etapie, stać się częścią porozumienia międzygminnego lub statutu stowarzyszenia lub obowiązywać jako nieformalny dokument. Wszyscy zaangażowani interesariusze powinni wiedzieć, w ramach jakich mechanizmów i zasad działają. Wydaje się to szczególnie ważne przy działaniach z zakresu planowania przestrzennego, przedsięwzięciach zintegrowanych (w tym projektach partnerskich) oraz w trakcie innych prac projektowych czy koncepcyjnych. Jednocześnie spisane i przejrzyste zasady pomagają interesariuszom identyfikować się z celami strategii oraz sposobami ich osiągnięcia.

- **Otwartość, uczciwość, zaufanie i przyjazna atmosfera**

Cechy te powinny kształtować stosunki międzyludzkie w różnych układach interakcji, natomiast odniesienie się do nich na początku współpracy wskaże jasną ścieżkę postępowania wszystkich interesariuszy i będzie odniesieniem w przypadku jakichkolwiek kwestii spornych, czy kryzysowych.

- **Proste i jasne zasady komunikacji**

Określenie zasad i kanałów komunikacji jest niezbędne szczególnie na początku współpracy większej ilości partnerów. Działanie takie pozwoli na efektywny przepływ informacji, ułatwi czasowe podejmowanie decyzji i spowoduje, że partnerzy będą współodpowiedzialni za działania rozwojowe realizowane nie tylko w poszczególnych gminach, ale też na całym Łukowskim Obszarze Funkcjonalnym. Ponadto znacznie ułatwiona będzie realizacja przedsięwzięć partnerskich.

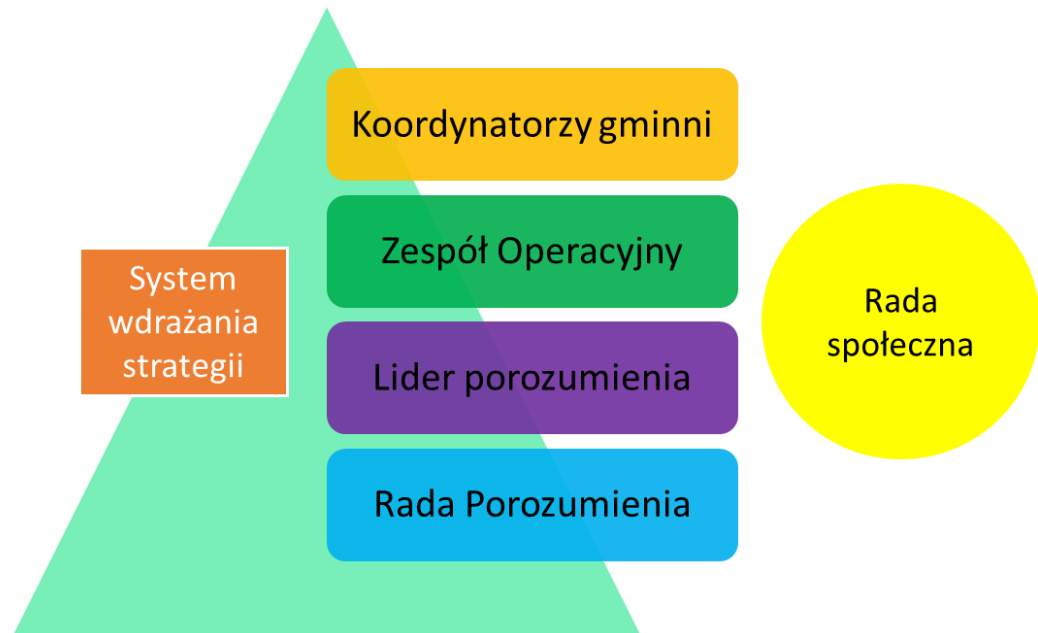
Zasadą horyzontalną (zarówno w procesie opracowania jak też wdrażania strategii) powinno być zachowanie spójności strategii (cele, kierunki działań, zakres poszczególnych przedsięwzięć) z dokumentami strategicznymi i operacyjnymi na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym oraz europejskim – ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań perspektywy finansowej UE 2021 – 2027.

10.2. Struktura i system zarządzania Strategią

Rekomendowaną formą partnerskiej współpracy samorządów Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego w procesie wdrażania strategii ponadlokalnej jest **porozumienie międzygminne** (zgodnie z art. 10g, ust. 4 ustawy o samorządzie gminnym). W kolejnych latach rozważyć należy powołanie trwalszej

struktury posiadającej osobowość prawną – stowarzyszenia lub związku międzygminnego (zgodnie z art. 10g, ust. 4 ustawy o samorządzie gminnym).

Dla zwiększenia skuteczności realizacji Strategii, a także podkreślenia roli partnerów w procesie zarządzania, struktura systemu wdrażania składa się z: **Rady Porozumienia, Lidera Porozumienia, Zespołu Operacyjnego, Koordynatorów gminnych** oraz **Rady społecznej** (jako rozwiązania opcjonalnego).

Rada Porozumienia

Rada pełni funkcję decyzyjną i programowo – opiniodawczą. W skład Rady wchodzi przedstawiciele organów wykonawczych stron porozumienia lub osoby je reprezentujące (po jednej z każdej gminy). Strony wyznaczają swojego przedstawiciela i osobę go zastępującą (stałego zastępcę) w posiedzeniach i pracach Rady, którymi kieruje Przewodniczący wybierany przez Radę i z grona Rady na kadencję roczną zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy składu jej członków.

Gmina, którą reprezentuje Przewodniczący Rady pełni w danej kadencji funkcję Lidera Porozumienia. Spotkania Rady powinny odbywać się co najmniej w cyklu kwartalnym, również częściej w zależności od potrzeb. Organizatorem spotkań jest Lider, jednak spotkanie może być zorganizowane na wniosek reprezentanta każdej z gmin. Rada Porozumienia powinna szybko reagować na potrzeby decyzyjne wyrażane przez Zespół Operacyjny, tak by łatwy kontakt między poziomami zarządzania przyspieszał proces wdrażania strategii. Ma to umożliwić sprawną ewaluację strategii i poszczególnych działań oraz pozwolić na podejmowanie świadomych decyzji o niezbędnych zmianach w strategii lub przyjętych metodach działania.

Do zadań Rady należy w szczególności :

- Opiniowanie i zatwierdzanie projektu oraz zmian w Strategii
- Opiniowanie i zatwierdzanie przedsięwzięć zawartych w Strategii
- Opiniowanie rozwiązań wdrożeniowych Strategii
- Opiniowanie i zatwierdzanie dokumentów niezbędnych w procesie przygotowania i wdrażania Strategii
- Podejmowanie decyzji niezbędnych do bieżącego funkcjonowania struktur Porozumienia

- Określenie zasad finansowania realizacji Strategii
- Powoływanie członków Zespołu Operacyjnego i Rady Społecznej
- Inicjowanie dodatkowych działań, porozumień i dokumentów rozwijających współpracę gmin
- Powoływanie i rozwiązywanie dodatkowych struktur roboczych służących realizacji Strategii, np. zespołów roboczych dla poszczególnych projektów

Lider Porozumienia

Lider Porozumienia (Przewodniczący Rady) reprezentuje strony przy podejmowaniu ustaleń dotyczących opracowania, akceptacji i wdrażania Strategii wobec podmiotów zewnętrznych po uprzedniej konsultacji ze stronami, uczestniczy też w spotkaniach zewnętrznych związanych z realizacją i promocją Strategii, co nie wyklucza udziału przedstawicieli stron. Lider przeprowadza procedury wyboru wykonawców usług niezbędnych w procesie wdrażania Strategii oraz koordynuje zadania wynikające z umowy z wykonawcami. Zadaniem Lidera jest też kierowanie pracami Zespołu Operacyjnego oraz informowanie stron o ustaleniach, działaniach i faktach mających wpływ na realizację celów Porozumienia.

Zespół Operacyjny i Koordynatorzy gminni

Zespół Operacyjny jest podmiotem roboczym pełniącym kluczową rolę doradczą w procesie opracowania i wdrażania strategii ponadlokalnej. W skład Zespołu wchodzi przedstawiciele wszystkich gmin – stron Porozumienia (Koordynatorzy gminni), którzy na poziomie roboczym koordynują proces wdrażania Strategii. Prace Zespołu, które koordynuje Lider Porozumienia, służą prawidłowemu i skutecznemu wdrażaniu Strategii przede wszystkim w zakresie realizacji konkretnych projektów.

Do zadań Zespołu Operacyjnego należy w szczególności:

- Formułowanie wniosków i opinii dla Rady Porozumienia, w tym przedstawiania propozycji stosownych zmian
- Koordynacja opracowania i wdrażania Strategii na poziomie gmin
- Koordynacja współpracy między gminami – stronami Porozumienia
- Monitorowanie wdrażania w oparciu o system wskaźników
- Przygotowanie rocznych raportów o realizacji strategii przekazywanych Radzie
- Współpraca z ekspertami zewnętrznymi oraz innymi instytucjami zaangażowanymi w realizację Strategii
- Koordynacja identyfikacji i realizacji projektów oraz zapewnienie komplementarności realizowanych zadań
- Bieżący, roboczy kontakt z osobami odpowiedzialnymi za przygotowanie i realizację projektów
- Współpraca z Radą Społeczną
- Prowadzenie działań informacyjnych i konsultacyjnych skierowanych do interesariuszy

W spotkaniach Zespołu Operacyjnego, które powinny odbywać się w zależności od potrzeb, lecz nie rzadziej niż raz na 2 miesiące, mogą uczestniczyć inne osoby zapraszane ze względu na rodzaj omawianych projektów, szczególnie koordynatorzy projektów odpowiedzialni za ich realizację.

Realizacja Strategii odbywa się poprzez konkretne projekty, ale i szersze długofalowe działania (np. planowanie przestrzenne, promocja gospodarcza czy turystyczna, itp.). Dlatego do każdego z projektów czy długofalowych działań należy wskazać zarówno wiodącą gminę jak i osobę wiodącą (może to być Koordynator gminny).

Celowe jest także jasne wskazanie innych przedstawicieli gmin uczestniczących w danym projekcie czy przedsięwzięciu oraz zdefiniowanie ich ról (jako opiniujący, uzgadniający, itp.). Dzięki temu

wszystkie osoby będą identyfikowały się z realizowanym zadaniem jako „współwłaściciele” danego procesu.

W przypadku przedsięwzięć wymagających długotrwałej i wielowątkowej współpracy warto rozważyć zawarcie dodatkowych formalnych porozumień regulujących np. kwestie finansowania wspólnych działań.

W sytuacji, gdy realizacja projektu wymaga szerokiego zaangażowania wielu interesariuszy (w tym pracowników gmin z różnych dziedzin) możliwe jest powoływanie zespołów roboczych/zadaniowych. Powinno być ich jak najmniej, aby nie rozdrabniać dostępnych zasobów, skupiających przedstawicieli wszystkich gmin. Członkowie zespołów, a także inni zaangażowani we wspólne przedsięwzięcia pracownicy urzędów gmin i jednostek podległych, powinni mieć możliwość (a wręcz obowiązek) kontaktowania się ze sobą na bieżąco i bez zbędnych formalności w celu zapewnienia płynnej współpracy.

Równocześnie należy przewidzieć z góry określoną regularność, z którą członkowie zespołów będą się spotykać w pełnym gronie, aby dokonywać systematycznego przeglądu całości spraw mieszczących się w danym obszarze tematycznym Strategii. Takie spotkania mogą odbywać się nie tylko na wniosek Lidera Porozumienia ale też poszczególnych koordynatorów.

Rada Społeczna

W celu zapewnienia możliwie szerokiego zaangażowania innych podmiotów (nie tylko publicznych) w realizację strategii ponadlokalnej możliwe jest powołanie w strukturze zarządczej strategii Rady Społecznej - reprezentatywnej grupy przedstawicieli strony społecznej i biznesowej. Rada stanowi ważny kanał komunikacji między władzami gmin a interesariuszami w kontekście najważniejszych rozstrzygnięć zawartych w strategii ponadlokalnej.

Powołanie Rady powinno nastąpić poprzez wyłonienie w demokratycznej procedurze reprezentatywnych przedstawicieli różnych grup interesariuszy, z dążeniem do „parytetu” między gminami.

Do zadań Rady Społecznej należy w szczególności:

- opiniowanie kierunków rozwoju proponowanych w strategii, projektu strategii oraz zmian
- opiniowanie innych działań gmin partnerskich – w zależności od potrzeb (np. innych dokumentów strategicznych, projektów)
- inicjowanie i proponowanie nowych projektów i rozwiązań organizacyjnych
- rola konsultacyjno-doradcza

Członków Rady Społecznej powołuje Rada Porozumienia spośród przedstawicieli różnych grup interesariuszy. Należy przy tym zachować reprezentatywność członków Rady Społecznej, przy czym powinni się w niej znaleźć przedstawiciele podmiotów prywatnych i społecznych ze wszystkich gmin partnerskich. Rada Społeczna stanowi podstawowy kanał komunikacji między przedstawicielami gmin a interesariuszami na temat realizacji strategii rozwoju ponadlokalnego.

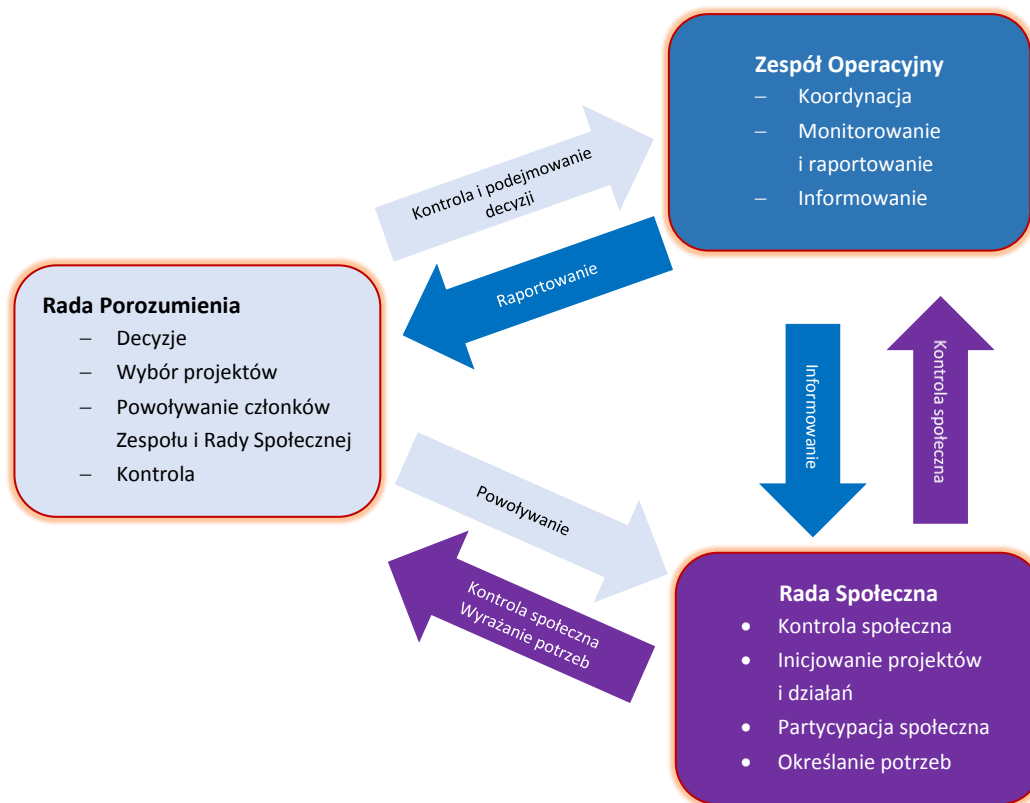
Ponieważ opracowanie i realizacja zintegrowanej strategii ponadlokalnej jest zadaniem, które stanowi wyzwanie dla samorządów nawet w regionach z dużym doświadczeniem w planowaniu rozwoju terytorialnego, to osoby zaangażowane we wdrażanie strategii powinny stale podnosić swoje kompetencje. Sprawne wdrażanie strategii wymagać będzie ciągłego szkolenia, rozwoju zawodowego i wypracowywania innowacyjnych metod efektywnej współpracy w ramach Porozumienia.

Powołanie Rady społecznej jest rozwiązaniem opcjonalnym. Jej rola i zadania w procesie wdrażania Strategii uzależnione będą od określonego w dokumentach nadrzędnych opisu procesu

zaangażowania partnerów społeczno-gospodarczych oraz właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo w prace nad wdrażaniem strategii rozwoju ponadlokalnego.

Schemat struktury zarządzania

Projekt Porozumienia międzygminnego określającego zasady współpracy przy opracowaniu i wdrażaniu Ponadlokalnej Strategii Rozwoju jest załącznikiem do niniejszej Strategii.

11. Monitoring i ewaluacja Strategii

Proces monitoringu Strategii, w którym uczestniczyć powinni przedstawiciele Rady Porozumienia, Zespołu Operacyjnego i Rady Społecznej (w zakresie opisanym w rozdziale 10) oparty jest o system wskaźników agregowanych raz do roku lub w dłuższych okresach sprawozdawczych (rok 2023 oraz rok 2031). Proces ten nie powinien ograniczać się jedynie do porównania wartości poszczególnych wskaźników i wskazania, że mają one tendencję wzrostową lub spadkową, ale musi stać się podstawą do wprowadzania ewentualnych zmian w realizowanych projektach, grupach docelowych, rozszerzaniu lub ograniczaniu zaangażowanych partnerów oraz aktualizacji kierunków rozwojowych.

Monitoring musi być działaniem prowadzonym stale, a nie jedynie działaniem naprawczym i chwilowym. Proces ten powinien angażować wielu interesariuszy oraz być częścią szerokich procesów partycypacyjnych. Monitoring powinien obejmować przede wszystkim stan realizacji poszczególnych zadań oraz wskaźników przypisanych do celów operacyjnych w oparciu o następujące działania:

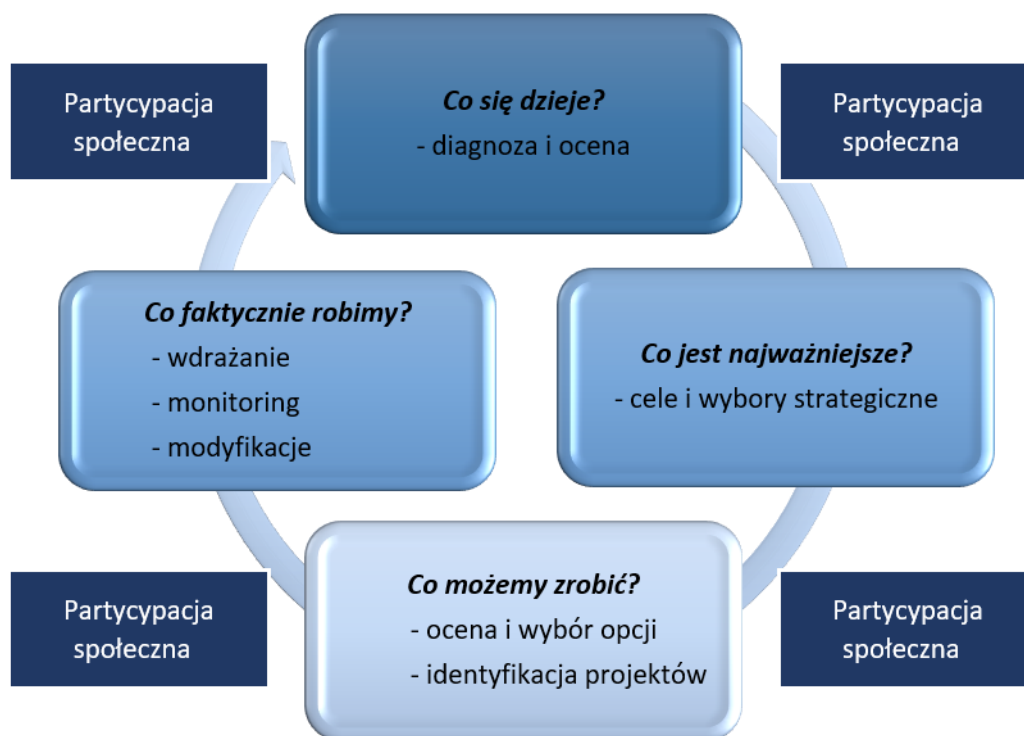
- monitoring stanu wdrażania poszczególnych zadań przewidzianych do realizacji w ramach celów operacyjnych oraz wartości przypisanych im wskaźników.

- identyfikacja zmian jakie zaistniały podczas wdrażania Strategii oraz rekomendowanie działań zaradczych i aktualizacji Strategii.
- ocena końcowa stanu realizacji zadań i wartości wskaźników oraz ustalenie przyczyn występujących zmian w procesie realizacji Strategii, a także sformułowanie wniosków dotyczących oceny realizacji celów Strategii i rekomendacji na przyszłość.

Wdrażanie działań rozwojowych Strategii ŁOF oparte będzie o cykl planistyczny, który zakłada wdrożenie czterech modułów, w ramach których kluczowym jest znalezienie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Co się dzieje? (diagnoza, dane, statystyka, ocena jakościowa, zaangażowanie interesariuszy)
2. Co jest najważniejsze? (cele, wizja, wybory strategiczne)
3. Co możemy zrobić? (identyfikacja i wybór projektów, wstępna ocena ich wykonalności)
4. Co faktycznie robimy? (wdrożenie, monitoring, ocena, propozycja zmian, niezbędne dostosowanie)

Pierwsze trzy etapy są przedstawione w dokumencie Strategii, natomiast elementem podsumowującym cykl planistyczny jest etap 4 opisany powyżej.

Dla skuteczności wdrażania Strategii rekomenduje się powołanie Zespół ds. wdrażania i monitoringu Strategii. Zadaniem zespołu będzie monitorowanie wdrażania założeń Strategii, ocena rezultatów wdrażania oraz rekomendowanie niezbędnych działań modyfikujących.

Jeśli zaistnieje taka potrzeba Strategia podlega procedurze aktualizacji, która może wynikać ze zmiany uwarunkowań lokalnych, regionalnych, krajowych lub międzynarodowych, pojawienia się nowych problemów i potrzeb lub nowych szans rozwojowych. Podstawową przesłanką dla podjęcia aktualizacji staną się wnioski z prowadzonego monitoringu.

Poza bieżącym monitorowaniem, zaleca się aby dokument Strategii poddany został ewaluacji ex-post. Proces ten obejmować będzie oszacowanie jakości, wartości i znaczenia Strategii w odniesieniu do zakładanych kierunków działań, stopień osiągnięcia celów Strategii oraz analizę wpływu zrealizowanych przedsięwzięć na sytuację społeczną i gospodarczą gmin partnerskich Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego.

12. Ramy finansowe i źródła finansowania

Sukces wdrażania Strategii (osiągnięcie zakładanych celów) zależy będzie od zapewnienia odpowiednich źródeł finansowania planowanych zadań. Jednoznaczne określenie tych źródeł, w kontekście zapewnienia spójności i efektywności realizowanych przedsięwzięć, jest zadaniem złożonym, ponieważ system finansowania zadań publicznych charakteryzuje się wielopoziomowością i hierarchicznością (poziom regionalny, krajowy i europejski), a za jego rozwój i właściwą organizację odpowiedzialnych jest wiele różnych podmiotów z różnych szczebli zarządzania.

Dodatkowo, należy wziąć pod uwagę różne formy finansowania przedsięwzięć (zarówno dotację jak też instrumenty finansowe) oraz dodatkowe możliwości jakie daje realizacja projektów w formule partnerstwa publiczno - prywatnego. W tym kontekście na szczególną uwagę zasługuje mechanizm Porozumień Terytorialnych określony w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

Identyfikacja i wybór potencjalnych źródeł, z których mogą być finansowane poszczególne przedsięwzięcia w ramach Strategii wymaga właściwej organizacji i koordynacji procesu pozyskiwania tych środków – zarówno na poziomie każdej z gmin jak też na poziomie struktur współpracy partnerskiej (Rada Porozumienia).

Proces ten powinien przede wszystkim uwzględniać różnorodność opcji finansowania projektów wynikających ze Strategii (źródła i formy). Kluczową kwestią jest tu odejście od typowego systemu grantowego, wypracowanie wspólnych zasad korzystania z funduszy zwrotnych, a także sięganie po fundusze bezpośrednio zarządzane przez Komisję Europejską. Ideą takiego podejścia jest dywersyfikacja, a także ciągłość działań (szczególnie w przypadku projektowania finansowania przedsięwzięć środkami zwrotnymi), która pozwoli na wypracowanie długoterminowego planu finansowego, a także wdrażanie inwestycji bardziej ryzykownych, często o charakterze innowacyjnym i eksperymentalnym.

Działania przewidziane do realizacji w Strategii mają szeroki zakres i w związku z tym koniecznym będzie poszukiwanie różnych źródeł ich finansowania, uwzględniających środki w ramach Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i innych. Istotne znaczenie przypisać należy innym źródłom z uwzględnieniem krajowych środków publicznych, czy też środków prywatnych. Pamiętać też należy, że oprócz dotacji, subwencji i innych form finansowania bezzwrotnego, istotnym elementem finansowania będą instrumenty zwrotne.

Dlatego też podejmując decyzje o realizacji projektów (szczególnie w zakresie przedsięwzięć partnerskich) należy każdorazowo rozpatrywać możliwości budżetowe JST w kontekście istniejących źródeł i form finansowania w oparciu o poniższe zasady:

- Dywersyfikacja źródeł finansowania jako główna zasada wdrażania Strategii
- Korzystanie z różnych form finansowania – dotacje oraz instrumenty finansowe (pożyczki, poręczenia, gwarancje itp.)
- Korzystanie ze środków europejskich na różnych poziomach (program regionalny, programy krajowe, programy współpracy międzynarodowej)

- Korzystanie z funduszy bezpośrednio zarządzanych przez Komisję Europejską (np. programy LIFE, Horyzont, COSME, itp.)
- Uczestnictwo w międzynarodowych projektach sieciowych (np. programy Interreg, Central Europe)
- Współpraca z instytucjami międzynarodowymi (np. Europejski Bank Inwestycyjny, Bank Światowy, instrument ELENA, itp.)

Osiągnięcie celów zawartych w Strategii wymaga zaangażowania różnych instytucji, podmiotów i zaplanowania wydatkowania znacznych środków finansowych w perspektywie wieloletniej. Biorąc pod uwagę uwarunkowania ekonomiczne gmin partnerskich do najważniejszych źródeł pochodzenia kapitału na finansowanie zadań Strategii należeć będą:

- **Środki własne JST**

Za kluczowe źródło finansowania inwestycji zawartych w Strategii uznać należy budżety jednostek samorządu terytorialnego gmin partnerskich: Miasta Łuków, Gminy Adamów, Gminy Krzywda, Gminy Łuków, Gminy Stanin, Miasta Stoczek Łukowski, Gminy Stoczek Łukowski i Gminy Wojcieszków. Środki własne JST przewidziane są przede wszystkim jako wkład własny (w przypadku realizacji projektów współfinansowanych ze środków unijnych należy przyjąć, że wkład własny będzie wynosił co najmniej 30% kosztów kwalifikowalnych, co stanowi znaczący wzrost w porównaniu z perspektywą finansową 2014-2020), zgodnie z zasadą racjonalizacji wydatków publicznych istotnym jest przewidzenie mechanizmów koordynacyjnych w zakresie współpracy między gminami.

- **Środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej**

Środki z budżetu Unii Europejskiej w ramach pakietu legislacyjnego polityki spójności na lata 2021-2027 przewidziane w programach operacyjnych na poziomie zarówno regionalnym, jak i krajowym (w tym Program Współpracy Transgranicznej PL – BA – UA). Istotnym źródłem finansowania są też środki z budżetu UE, dostępne w ramach zarządzania bezpośrednio sprawowanego przez Komisję Europejską w zakresie związanym m.in. z kwestiami klimatycznymi w ramach Europejskiego Zielonego Ładu.

- **Środki pochodzące z budżetu krajowego oraz środki budżetu Województwa Lubelskiego**

Środki budżetu państwa lub samorządu województwa dostępne w ramach istniejących oraz nowych instrumentów takich, jak porozumienie terytorialne (zgodnie z art. 14rb ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju). W tej kategorii wymienić można fundusze celowe utworzone specjalnie z przeznaczeniem na finansowanie infrastruktury transportowej. Są to w szczególności Krajowy Fundusz Drogowy (KFD), Fundusz Kolejowy (FK), utworzone w Banku Gospodarstwa Krajowego; oraz dotacje celowe lub środki z rezerw celowych poszczególnych ministerstw. Zgodnie z ustawą o samorządzie województwa z budżetu województwa finansowane są m.in. zadania o charakterze wojewódzkim w zakresie transportu zbiorowego i dróg publicznych. Województwo zajmuje się finansowaniem m.in. rozwoju dróg wojewódzkich, regionalnych przewozów autobusowych, regionalnych przewozów kolejowych. Inwestycje te stanowiąc będą istotne uzupełnienie systemu transportowego gmin partnerskich oraz powiatu.

- **Środki krajowych i międzynarodowych instytucji finansowych**

Do finansowania zadań wynikających ze Strategii mogą być zaangażowane środki pozyskiwane m.in. z kredytów lub innych finansowych instrumentów zwrotnych i bezzwrotnych, uzyskanych za

pośrednictwem instytucji finansowych takich jak m.in. Europejski Bank Inwestycyjny, czy też Bank Światowy.

▪ **Środki prywatne**

Dotychczasowe doświadczenia JST wskazują na możliwości finansowania przedsięwzięć infrastrukturalnych ze środków prywatnych, przede wszystkim przy wykorzystaniu formuły partnerstwa publiczno-prywatnego. Jest to rozwiązanie coraz silniej wspierane przez Unię Europejską i może posłużyć do realizacji inwestycji, leżących w interesie publicznym. Udział środków prywatnych jest szczególnie istotny w realizacji niektórych przedsięwzięć wymagających zbiorowego wysiłku ze względu na ich skomplikowany i długoletni charakter – rewitalizacja.

Dla zapewnienia skutecznej realizacji przedsięwzięć wynikających ze Strategii istotne jest podejmowanie prób poszukiwania nowych, wspólnych rozwiązań (w tym organizacyjnych) w zakresie zarządzania i finansowania. Ważnym elementem sprawnego wdrażania Strategii powinny być zatem działania zmierzające do podejmowania możliwie szerokiej współpracy pomiędzy samorządami lokalnymi gmin partnerskich, nie tylko w zakresie wspólnego finansowania poszczególnych zadań ale również zapewnienia ciągłości funkcjonowania inwestycji (może to obejmować np. kwestie związane z obszarem transportu zbiorowego).

13. Partycypacja społeczna w procesie opracowania Strategii

Proces opracowania Strategii realizowano z poszanowaniem celów, zasad i dobrych praktyk partycypacji społecznej zapewniając możliwość aktywnego uczestnictwa interesariuszy w procesie planistycznym, uzyskania szerszej reprezentacji i poparcia społecznego dla decyzji planistycznych, którego celem jest zmniejszenie dużej ilości występujących konfliktów przestrzennych lub społecznych

Istotą procesu partycypacji było poznanie opinii partnerów społecznych dotyczących barier, problemów i kierunków rozwoju Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz rekomendacji w zakresie przedsięwzięć, które mają być realizowane w ramach Strategii. Kierowano się zasadą poszukiwania takich rozwiązań, które pomogą władzom publicznym podejmować decyzje w największym stopniu realizujące zasadę dobra wspólnego w danej społeczności.

Istotny wpływ na zakres działań partycypacyjnych w procesie opracowania niniejszej Strategii miały rygory sanitarne wynikające z sytuacji epidemicznej COVID-19. Wprowadzone obostrzenia utrudniły podejmowanie działań zapewniających pełne zaangażowania wszystkich interesariuszy.

Niemniej jednak dołożono starań, aby stopień zaangażowania społecznego w proces opracowania Strategii pozwolił na właściwe wypracowanie założeń dokumentu, tj. zasad i obszarów współpracy samorządów, identyfikację problemów, potencjałów oraz propozycji przedsięwzięć.

Z uwagi na wspomniany reżim sanitarny związany z COVID -19 proces partycypacji realizowany był przede wszystkim w formule warsztatów obywatelskich oraz badania ankietowego mieszkańców gmin Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Informacje i przebieg procesu partycypacji, wnioski z ankiety badawczej oraz uwagi z konsultacji społecznych projektu Strategii ŁOF przedstawione są w *Sprawozdaniu z przebiegu i wyników procesu partycypacji społecznej i konsultacji społecznych Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030, będącym Załącznikiem nr 4 do Strategii.*

Załącznik 1. Lista przedsięwzięć realizujących cele operacyjne Strategii

Przedstawione poniżej propozycje projektów są zamierzeniami inwestycyjnymi poszczególnych gmin i w celu ich wdrożenia wymagają współpracy wielu podmiotów. Część z projektów ma charakter bardziej dojrzały (dokładne miejsce realizacji, koszt inwestycji), inne natomiast są dopiero na etapie koncepcyjnym. W związku z powyższym poniższa lista będzie na bieżąco aktualizowana w miarę postępu prac. Dodatkowo na etapie opracowania programów operacyjnych zawierających już alokację finansową i obszary wsparcia uzupełnione zostaną kolumny dotyczące potencjalnych źródeł finansowania projektów. Strategia (jako dokument) jest początkowym etapem wdrażania działań prorozwojowych, gdzie istotnymi elementami są także monitoring i ewaluacja.

Cel operacyjny	Działanie	Nazwa i krótki opis przedsięwzięcia	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Partnerzy
1 WSPARCIE PRZEDSIĘBIORCÓW I TWORZENIE WARUNKÓW DO POWSTANIA ATRAKCYJNYCH MIEJSC PRACY	ROZWÓJ INFRASTRUKTURY DROGOWEJ I KOLEJOWEJ	Budowa/modernizacja infrastruktury drogowej i infrastruktury towarzyszącej mającej na celu wzmocnienie wewnętrznej spójności ŁOF, z uwzględnieniem budowy obwodnic miasta Łuków i Stoczek Łukowski.		Wszystkie gminy ŁOF
1 WSPARCIE PRZEDSIĘBIORCÓW I TWORZENIE WARUNKÓW DO POWSTANIA ATRAKCYJNYCH MIEJSC PRACY	ROZWÓJ I BUDOWA TERENÓW INWESTYCYJNYCH	Stworzenie wspólnej oferty inwestycyjnej dla obszaru, a także Centrum Obsługi Inwestora. Współpraca międzynarodowa w zakresie promocji społeczno – gospodarczej.		Wszystkie gminy ŁOF Przedsiębiorcy Lokalne organizacje skupiające przedsiębiorców
1 WSPARCIE PRZEDSIĘBIORCÓW I TWORZENIE WARUNKÓW DO POWSTANIA ATRAKCYJNYCH MIEJSC PRACY	ROZWÓJ I BUDOWA TERENÓW INWESTYCYJNYCH	Budowa infrastruktury technicznej na terenach inwestycyjnych. Kompleksowe uzbrojenie w infrastrukturę techniczną terenów inwestycyjnych ŁOF. Cel: powstanie w pełni uzbrojonych terenów inwestycyjnych; stworzenie warunków do aktywizacji społeczno-gospodarczej ŁOF; powstanie nowych miejsc pracy skutkujące obniżeniem wskaźnika bezrobocia; zwiększenie zainteresowania potencjalnych inwestorów lokalizacją swoich przedsięwzięć na obszarze ŁOF.		Miasto Łuków Gmina Łuków Gmina Adamów Gmina Stoczek Łukowski Miasto Stoczek Łukowski

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

		Zakłada się m.in. wykupienie ok. 30 ha terenu od Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej w Krynicy oraz uzbrojenie ich w infrastrukturę techniczną. Na tak przygotowanych terenach powstaną nowe miejsca pracy.		
1 WSPARCIE PRZEDSIĘBIORCÓW I TWORZENIE WARUNKÓW DO POWSTANIA ATRAKCYJNYCH MIEJSC PRACY	INKUBATOR PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	Centrum Wsparcia Przedsiębiorców - Utworzenie jednostki/komórki świadczącej wsparcie instytucjonalne dla przedsiębiorców (m.in. organizacja wydarzeń gospodarczych, konferencji, oferta ulg samorządowych dla przedsiębiorców, oferta inwestycyjna, informacje nt. dostępnych dotacji dla przedsiębiorców).	Miasto Łuków	Wszystkie gminy ŁOF Fundacja Regionalne Inkubatory Przedsiębiorczości przedsiębiorcy
1 WSPARCIE PRZEDSIĘBIORCÓW I TWORZENIE WARUNKÓW DO POWSTANIA ATRAKCYJNYCH MIEJSC PRACY	GOSPODARKA CYRKULARNA	Zorganizowanie wspólnej gospodarki odpadami wraz z programami edukacyjnymi skierowanymi do różnych grup docelowych w celu ograniczenia produkcji odpadów i wdrożenia zasad gospodarki cyrkularnej		Wszystkie gminy ŁOF Przedsiębiorcy
1 WSPARCIE PRZEDSIĘBIORCÓW I TWORZENIE WARUNKÓW DO POWSTANIA ATRAKCYJNYCH MIEJSC PRACY	WSPARCIE DZIAŁALNOŚCI ROLNICZEJ I POZAROLNICZEJ - WSPÓLNY SYSTEM PROMOCJI PRODUKTÓW LOKALNYCH	Opracowanie i wdrożenie koncepcji marki „Ziemia Łukowska” Dokonanie inwentaryzacji potencjału gospodarczego ŁOF, w tym poziomu jakości oraz zakresu usług gospodarczych i około gospodarczych, istniejącej bazy gospodarczej, symboli i produktów, w tym produktów ekologicznych posiadających unikalny charakter ŁOF. Utworzenie/ modernizacja placu targowego na potrzeby ekspozycji i sprzedaży produktów posiadających markę „Ziemia Łukowska”. Organizacja profesjonalnych imprez/ wydarzeń na skalę krajową.		Wszystkie gminy ŁOF Przedsiębiorcy Lokalne organizacje skupiające przedsiębiorców Instytucje otoczenia biznesu
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	WSPÓLNA OFERTA KULTURALNO-HISTORYCZNA (HASŁO: POZYTYWNA POLSKA!)	Od Nowa – przebudowa budynku Domu Kultury – Pomnika Czynu Bojowego Kleeberczyków w celu przywrócenia pierwotnych oraz nadania nowych funkcji użytkowych Budowa Centrum z infrastrukturą: przystosowanie budynku do obowiązujących Warunków Technicznych oraz	Gmina Adamów	Organizacje pozarządowe

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

		przepisów ppoż., sanitarnych i bhp, termomodernizacja budynku, remont schodów frontowych, utworzenie ściany pamięci, zagospodarowanie terenu wokół.		
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	WSPÓLNA OFERTA KULTURALNO-HISTORYCZNA (HASŁO: POZYTYWNA POLSKA!)	Rekonstrukcja obozu partyzanckiego Armii Krajowej - Rekonstruowany obiekt ma być swego rodzaju ośrodkiem kulturalnym, ale nie muzeum w dosłownym znaczeniu. Odwiedzający to miejsce będą mogli doświadczyć przeszłości. Nie tylko usłyszeć o niej, ale „dotknąć jej”. Znajdą się bowiem w obiektach, które istniały w autentycznym obozie np. barakach mieszkalnych, jadalni partyzanckiej czy kaplicy. Poza tym, miejsce to będzie „żyło”. Będą się w nim odbywały spotkania pasjonatów historii, inscenizacje grup rekonstrukcji historycznej, warsztaty, rajdy, lekcje historii oraz wiele innych wydarzeń. Będzie więc łączyło elementy edukacyjne, poznawcze, wychowawcze, w sposób atrakcyjny i przystępny przekazując wiedzę o ludziach i wydarzeniach II wojny światowej.	Gmina Łuków	Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej Koło Łuków Organizacje pozarządowe
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	WSPÓLNA OFERTA KULTURALNO-HISTORYCZNA (HASŁO: POZYTYWNA POLSKA!)	Budowa EtnoParku Kownatki - projekt zakłada w pierwszej kolejności przeniesienie drewnianej plebanii z miejscowości Zarzecz Łukowski do miejscowości Kownatki i jej remont na wzór dworów z przełomu XIX i XX w. Wyremontowany budynek będzie miejscem rozwijania kultury i rękodzieła, będą się w nim odbywały spotkania mieszkańców, uroczystości o charakterze kulturalnym, warsztaty etnograficzne i rękodzielnicze. Z czasem etnopark zostanie rozbudowany poprzez zakupienie i wyremontowanie (jeśli będzie taka potrzeba) innych drewnianych budynków o ciekawych walorach architektonicznych.	Gmina Łuków	Organizacje pozarządowe
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA	WSPÓLNA OFERTA KULTURALNO-HISTORYCZNA (HASŁO:	Rozbudowa infrastruktury instytucji kultury (filie biblioteczne). Projekt zakłada wybudowanie, wyremontowanie trzech obiektów z przeznaczeniem	Gmina Stoczek Łukowski	

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

DLA MIESZKAŃCÓW	POZYTYWNA POLSKA!)	jako filie biblioteczne – miejsce rozwoju kulturalnego mieszkańców.		
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	WSPÓLNA OFERTA KULTURALNO-HISTORYCZNA (HASŁO: POZYTYWNA POLSKA!)	Stworzenie multimedialnego muzeum w podziemiach zabytkowego kościoła parafialnego w Łukowie, eksponującego historię zakonów bernardynów i pijarów. Wzbogacenie oferty kulturalnej przy jednoczesnym zachowaniu dziedzictwa historycznego. Opracowanie programów ochrony zabytków.	Parafia Podwyższenia Krzyża Św. w Łukowie	Parafie z obszaru ŁOF
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	WSPÓLNA OFERTA KULTURALNO-HISTORYCZNA (HASŁO: POZYTYWNA POLSKA!)	Poprawa jakość usług, oferty i stanu infrastruktury obiektów kultury i dziedzictwa kulturowego. Promocja i wspieranie artystów i twórców lokalnych.		Wszystkie gminy ŁOF
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA REKREACYJNO-SPORTOWA	Modernizacja miejskiej pływalni krytej „Delfinek” w Łukowie wraz z jej rozbudową o część rekreacyjną obejmującą strefę basenową, relaksu, fitness oraz zaplecze sanitarno-szatniowe, techniczno-administracyjne z zastosowaniem nowoczesnych technologii	Miasto Łuków	
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA REKREACYJNO-SPORTOWA	„Zielone drogi” - Budowa, przebudowa, remont ścieżek rowerowych tworzących kompleksową sieć obszaru. W ramach projektu powstaną także stacje obsługi i wypożyczalnie rowerów oraz samoobsługowe stacje naprawy rowerów.		Wszystkie gminy ŁOF
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA REKREACYJNO-SPORTOWA	Budowa i modernizacja infrastruktury obsługi ruchu turystycznego.		Wszystkie gminy ŁOF
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA REKREACYJNO-SPORTOWA	Budowa Powiatowego Centrum Lekkoatletycznego w Adamowie	Gmina Adamów	Organizacje pozarządowe
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA REKREACYJNO-SPORTOWA	Budowa infrastruktury sportowej uwzględniającej boiska, halę sportową, pumptracka, ściankę wspinaczkową, parkur, urządzenia do street workout, której celem będzie stworzenie	Miasto Łuków	

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

		ogólnodostępnej infrastruktury umożliwiającej spędzanie czasu wolnego i uprawianie sportu.		
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA REKREACYJNO-SPORTOWA	Budowa Parku Sportu	Miasto Stoczek Łukowski	
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA REKREACYJNO-SPORTOWA	Budowa i modernizacja infrastruktury sportowej i rekreacyjnej. Wymiana nawierzchni na poliuretanową na pięciu boiskach i czterech placach zabaw w następujących miejscowościach: Krynka, Zalesie, Czerśl, Gręzówka, Gołąbki. Budowa pełnowymiarowego, trawiastego boiska do piłki nożnej wraz z infrastrukturą towarzyszącą w miejscowości Kosuty. Budowa boiska wielofunkcyjnego w Kisielsku.		Wszystkie gminy ŁOF
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	WSPÓLNA OFERTA TURYSTYCZNA - KRA JURAJSKA, AMONITY, BALNEOLOGIA	Budowa pasywnego budynku Centrum Balneologicznego z zaawansowanymi rozwiązaniami energooszczędnymi (m.in. pompy ciepła, instalacje fotowoltaiczne, urządzenia do odzysku ciepła ze ścieków) obejmującego: - strefę leczniczą: gabinety zabiegowe (wodolecznictwo, masaże), beczki termalne (z wodą siarkową, z termalną wodą solankową jodowaną), - strefę saun, wyposażoną w kompletne zestawy kabin saunowych oraz pryszniców schładzających wraz z przestrzenią do odpoczynku, - strefę basenową (basen wewnętrzny termalny ze stanowiskami do masażu, zjeżdżalnie rurowe, jacuzzi solankowe), - strefę dziecka: wodny plac zabaw dla dzieci z atrakcjami wodnymi (wypełniony wodą ozonowaną).	Miasto Łuków	Uniwersytet Medyczny w Lublinie (w zakresie rekrutacji specjalistów wodolecznictwa z ośrodków akademickich prowadzących edukację z zakresu balneologii), Akademia Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej (w zakresie rekrutacji kadry Centrum) Medyczne Studium Zawodowe w Łukowie (w zakresie rekrutacji fizjoterapeutów).
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	WSPÓLNA OFERTA TURYSTYCZNA - KRA JURAJSKA, AMONITY, BALNEOLOGIA	Budowa Jurajskiego Centrum Geoturystycznego z infrastrukturą: nowoczesny obiekt muzealny składający się z odkrywki, bloku dydaktycznego z zapleczem naukowym, obiektu prezentującego wirtualny świat amonitów, parku nauki i rozrywki	Miasto Łuków	Gmina Łuków

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

		amoniów oraz multimedialne muzeum amoniów wybudowane w technologii pasywnej.		
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	WSPÓLNA OFERTA TURYSTYCZNA - KRA JURAJSKA, AMONITY, BALNEOLOGIA	Utworzenie portalu „Ziemia Łukowska” Utworzenie portalu i aplikacji prezentujących walory rekreacyjno-turystyczno –kulturowe ŁOF (wirtualne muzea, kalendarz imprez, szlaki turystyczno-edukacyjne).		Wszystkie gminy ŁOF
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	WSPÓLNA OFERTA TURYSTYCZNA - KRA JURAJSKA, AMONITY, BALNEOLOGIA	Budowa infrastruktury poprawiającej mikroklimat z uwzględnieniem tężni solankowej, która uatrakcyjni ofertę turystyczno-rekreacyjną ŁOF, a także poprawi jakość życia mieszkańców.	Miasto Łuków	
2 TWORZENIE ATRAKCYJNYCH WARUNKÓW DO ŻYCIA DLA MIESZKAŃCÓW	WSPÓLNA OFERTA TURYSTYCZNA – KRA JURAJSKA, AMONITY, BALNEOLOGIA	Budowa i modernizacja infrastruktury turystycznej na terenie Kompleksu Rekreacyjnego „Zimna Woda” w mieście Łuków	Miasto Łuków	
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	ZIELONA ENERGIA / ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU	Modernizacja oświetlenia ulicznego – wymiana punktów oświetleniowych, budowa farm fotowoltaicznych na potrzeby oświetlenia ulicznego, system sterowania oświetleniem ulic, umożliwiający inteligentne zarządzanie energią w sieci oświetleniowej, edukacja ekologiczna.		Wszystkie gminy ŁOF
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	ZIELONA ENERGIA / ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU	Rozwój technologii i infrastruktury OZE. Wykorzystanie OZE w budynkach użyteczności publicznej i obiektach prywatnych. Działania inwestycyjne poprzedzone będą przeprowadzeniem kompleksowych analiz wszystkich budynków użyteczności publicznej pod względem zastosowania OZE i rozwiązań prowadzących do oszczędności energii i doprowadzenia do neutralności energetycznej ŁOF.		Wszystkie gminy ŁOF
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	ZIELONA ENERGIA / ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU	Inwestycje w zakresie małej retencji na terenach wiejskich i miejskich. Rewitalizacja zbiorników wodnych połączona z rozbudową infrastruktury.		Wszystkie gminy ŁOF

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	ZIELONA ENERGIA / ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU	Tereny zielone w przestrzeni publicznej - Utworzenie nowych terenów zielonych i urządzenie już istniejących, w tym m.in. zielone dachy, zielone ściany, nasadzenia dużych drzew, parki kieszonkowe, zielono – błękitna infrastruktura.		Wszystkie gminy ŁOF
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	ZIELONA ENERGIA / ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU	Rozbudowa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej poprzez dołączanie infrastruktury wodociągowej do terenów nowej zabudowy oraz wybudowanie sieci kanalizacyjnej w miejscowościach nieskanalizowanych.		Wszystkie gminy ŁOF
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	ZIELONA ENERGIA / ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU	Ekologiczna komunikacja miejska w Łukowie. Zakup niskopodłogowych, niskoemisyjnych busów i zorganizowanie niskoemisyjnego transportu publicznego; budowa „zielonych” przystanków na potrzeby niskoemisyjnego transportu publicznego, utworzenie i uruchomienie inteligentnego systemu transportowego zarządzającego komunikacją miejską, utworzenie i uruchomienie systemu roweru miejskiego (element niskoemisyjnego transportu publicznego).	Miasto Łuków	Gmina Łuków
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	ZIELONA ENERGIA / ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU	Edukacja ekologiczna, podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców ŁOF. Wdrożenie systemu monitorowania jakości powietrza oraz programy edukacyjne dla mieszkańców ŁOF. Cel: promocja ŁOF, jako obszaru ekologicznego; zwiększenie świadomości ekologicznej mieszkańców ŁOF.		Wszystkie gminy ŁOF
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	ZIELONA ENERGIA / ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU	Budowa oczyszczalni ścieków o wydajności 600 m ³ /dobę w miejscowości Gołaszyn, która obsługiwać będzie sieć kanalizacyjną w następujących miejscowościach: Gołaszyn, Ławki, Grzędówka, Wólka Świątkowa, Role, Krynka, Suleje i Karwacz.	Gmina Łuków	
3. ŁUKOWSKI OBSZAR	ZIELONA ENERGIA /	Rozbudowa i modernizacja miejskiej oczyszczalni	Miasto Stoczek	

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU	ścieków.	Łukowski	
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	BUDOWA WIĘZI SPOŁECZNYCH I WSPARCIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH WSPARCIE SYSTEMU OPIEKI ZDROWOTNEJ I SPOŁECZNEJ	Dostosowanie budynków użyteczności publicznej na terenie ŁOF do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami. Kompleksowe działania dostosowujące budynki użyteczności publicznej do osób ze szczególnymi potrzebami.		Wszystkie gminy ŁOF
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	BUDOWA WIĘZI SPOŁECZNYCH I WSPARCIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH WSPARCIE SYSTEMU OPIEKI ZDROWOTNEJ I SPOŁECZNEJ	Poprawa standardów usług i stanu technicznego infrastruktury ochrony zdrowia. Promocja zdrowia, realizację projektów promujących zdrowy styl życia i aktywność fizyczną. Zwiększenie liczby lekarzy specjalistów. Realizacja programów profilaktycznych i rozwój profilaktyki zdrowotnej w szkołach. Zwiększenie oferty usług medycznych.		Wszystkie gminy ŁOF
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	PODNIESIENIE JAKOŚCI EDUKACJI ORAZ AKTYWIZACJA DZIECI I MŁODZIEŻY	Modernizacja infrastruktury szkół i przedszkoli wraz z projektami edukacyjnymi, przebudowa i remont infrastruktury szkół i przedszkoli, sieciowe projekty edukacyjne. Promocja i rozwój infrastruktury oświatowej, w tym szkół zawodowych. Promocja zawodów technicznych. Wyposażenie szkół zawodowych w zakresie kształcenia zawodowego. Współpraca szkół z lokalnymi przedsiębiorcami i instytucjami otoczenia biznesu poprzez organizację staży, praktyk oraz różnych form wsparcia zatrudnienia. Dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb		Wszystkie gminy ŁOF

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

		pracodawców.		
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	PODNIESIENIE JAKOŚCI EDUKACJI ORAZ AKTYWIZACJA DZIECI I MŁODZIEŻY	Modernizacja szkolnej i przedszkolnej bazy dydaktycznej wraz z wyposażeniem i wysokiej jakości zajęciami edukacyjnymi	Miasto Łuków	
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	PODNIESIENIE JAKOŚCI EDUKACJI ORAZ AKTYWIZACJA DZIECI I MŁODZIEŻY	Specjalistyczne wsparcie uczniów z niepełnosprawnościami i z problemami. Utworzenie systemu specjalistów (psycholog , logopeda, specjalista od integracji sensorycznej, itp.) udostępniających swoje usługi na terenie szkół ŁOF – forma rozproszonej poradni psychologiczno - pedagogicznej		Wszystkie gminy ŁOF
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	BUDOWA WIĘZI SPOŁECZNYCH I WSPARCIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH	Poprawa jakości usług i infrastruktury w zakresie opieki nad osobami starszymi. Opracowanie i wdrożenie programów profilaktyczno-zdrowotnych z zakresu geriatry, kardiologii, onkologii, zdrowia psychicznego, wsparcie rehabilitacyjne, usługi „złotej rączki”, utworzenie dziennych domów seniora, organizacja inicjatyw promujących aktywność seniorów w społeczeństwie (m.in. przeglądy działalności artystycznej, kulturalnej seniorów, kiermasze). Wdrożenie systemu monitorowania aktywności motorycznej osób starszych ŁOF -wyposażenie seniorów w opaski telemedyczne, dostęp do platformy i aplikacji mobilnej oraz usługa całodobowej teleopieki.		Wszystkie gminy ŁOF Organizacje pozarządowe
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	BUDOWA WIĘZI SPOŁECZNYCH I WSPARCIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH	Stworzenie spójnej sieci żłobków i przedszkoli umożliwiającej opiekę nad dziećmi rodzicom pracującym, co może wpłynąć pozytywnie na zmniejszenie migracji, a przede wszystkim stworzenie atrakcyjnych warunków do życia.		Wszystkie gminy ŁOF

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

WYDARZENIA				
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	BUDOWA WIĘZI SPOŁECZNYCH I WSPARCIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH	Utworzenie Centrum Wsparcia dla Organizacji Pozarządowych oraz sieci jednostek świadczących wsparcie instytucjonalne dla organizacji pozarządowych.		Wszystkie gminy ŁOF Organizacje pozarządowe
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	BUDOWA WIĘZI SPOŁECZNYCH I WSPARCIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH	Kultura i dziedzictwo w szkole – systemowe wsparcie szkół w edukacji regionalnej, języka polskiego i historii. Opracowanie i zrealizowanie systemu wyjazdów edukacyjnych powiązanych z programem realizowanym na lekcjach języka polskiego, historii czy edukacji regionalnej (wyjazdy do teatru, filharmonii; zwiedzanie zabytków powiązanych ze specyficznymi okresami w historii kraju - zwiedzanie zabytków Lubelszczyzny).		Wszystkie gminy ŁOF Organizacje pozarządowe
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	BUDOWA WIĘZI SPOŁECZNYCH I WSPARCIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH	Przygotowanie planów zagospodarowania przestrzennego i uzbrojenie terenu (wodociąg, kanalizacja, drogi, gaz) pod zabudowę jednorodziną i nieuciążliwą działalność gospodarczą w celu udostępnienia atrakcyjnych terenów mieszkaniowych, aby zapobiegać migracji mieszkańców i kształtować atrakcyjną przestrzeń życiową.		Wszystkie gminy ŁOF
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	BUDOWA WIĘZI SPOŁECZNYCH I WSPARCIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH	Rewitalizacja zdegradowanych obszarów wiejskich: Budowa 4 świetlic wiejskich w następujących miejscowościach: Józefów, Celiny Szlacheckie, Nowy Stanin, Stara Wróblina. Rewitalizacja terenów zdegradowanych wraz z aktywizacją społeczności - projekt zakłada odtworzenie oczka wodnego i wybudowanie wokół niego infrastruktury turystycznej (Kobyleniec)	Gmina Stanin Gmina Łuków	Organizacje pozarządowe
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU	BUDOWA WIĘZI SPOŁECZNYCH I WSPARCIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH	Wsparcie osób z niepełnosprawnościami - budowa środowiskowego domu samopomocy w miejsc. Jonnik.	Gmina Stanin	Organizacje pozarządowe

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA				
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	BUDOWA WIĘZI SPOŁECZNYCH I WSPARCIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH ROZWÓJ I KREATYWNE WYKORZYSTANIE NARZĘDZI TELEINFORMATYCZNYCH	Systemowe wsparcie nauczania języków obcych w oparciu o m.in. wymianę międzynarodową, organizację obozów językowych, ale przede wszystkim zaawansowane narzędzia teleinformatyczne wraz ze szkoleniami specjalistycznymi dla nauczycieli.		Wszystkie gminy ŁOF
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	ROZWÓJ I KREATYWNE WYKORZYSTANIE NARZĘDZI TELEINFORMATYCZNYCH	Budowa sieci światłowodowej w Gminie Stanin, Budowa 125 km sieci światłowodowej, która obejmie 2070 gospodarstw domowych	Gmina Stanin	
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	BUDOWA WIĘZI SPOŁECZNYCH I WSPARCIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH	Młodzi na Start. Budowa bloków komunalnych z mieszkaniami dla ludzi młodych do 35. roku życia, którzy zamieszkują na terenie JST ŁOF i są aktywni zawodowo (umowa o pracę). Celem działania jest zmniejszenie salda migracji, wzrost wskaźników zaludnienia na terenie ŁOF, a także zwiększenie odsetka ludzi w wieku produkcyjnym na terenie ŁOF.		Wszystkie gminy ŁOF
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	ROZWÓJ I KREATYWNE WYKORZYSTANIE NARZĘDZI TELEINFORMATYCZNYCH ROZWÓJ KOMPETENCJI INSTYTUCJI PUBLICZNYCH	Rozwój kompetencji administracji publicznej. ŁOF, warsztaty, szkolenia dotyczące. m.in. standardów dostępności, partnerstw publiczno-prywatnych, partycypacji społecznej; organizacja wizyt studyjnych, stworzenie wspólnej platformy internet.		Wszystkie gminy ŁOF
3. ŁUKOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OBSZAREM ODPORNYM NA ZMIANY KLIMATU I NIESPODZIEWANE WYDARZENIA	BUDOWA WIĘZI SPOŁECZNYCH I WSPARCIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH	Poprawa i rozwój infrastruktury służb odpowiadających za porządek i bezpieczeństwo publiczne. Realizacja programów edukacyjnych w zakresie bezpieczeństwa.		Wszystkie gminy ŁOF

Załącznik 2. Projekt porozumienia międzygminnego określającego zasady współpracy przy opracowaniu i wdrażaniu Ponadlokalnej Strategii Rozwoju.

POROZUMIENIE
z dnia ..... 202... r.
określające zasady współpracy przy opracowaniu i wdrażaniu Ponadlokalnej Strategii Rozwoju
dla obszaru .....

Preambuła

Mając na celu zapewnienie zrównoważonego rozwoju samorządów zrzeszonych w ramach niniejszego Porozumienia, a także zwiększenie efektywności podejmowanych interwencji, Strony deklarują wolę współpracy i podejmowania partnerskich inicjatyw na rzecz zrównoważonego rozwoju społeczno – gospodarczego i przestrzennego gmin przy wykorzystaniu kierunków i instrumentów wsparcia dostępnych na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim.

Strony zawierając niniejsze Porozumienie deklarują zaangażowanie w działania integrujące samorządy w celu identyfikacji, przygotowania i realizacji wspólnych przedsięwzięć odpowiadających kompleksowo na potrzeby i problemy gmin, w formule partnerskiego modelu współpracy zainteresowanych podmiotów publicznych, pozarządowych i gospodarczych oraz mieszkańców.

Strony zawierając niniejsze Porozumienie postanawiają o opracowaniu Ponadlokalnej Strategii Rozwoju i realizacji wspólnych przedsięwzięć oraz aktywnym uczestnictwie w powyższych działaniach.

§ 1

Podstawa prawna

Niniejsze porozumienie zostaje zawarte w oparciu o art. 10g, ust. 4 ustawy o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (Dz.U. 2020 poz. 713)

§ 2

Postanowienia ogólne

1. Porozumienie określa zasady współpracy Stron Porozumienia przy koordynacji, opracowaniu, wdrażaniu i finansowaniu Ponadlokalnej Strategii Rozwoju.
2. Zasięg terytorialny określony niniejszym Porozumieniem obejmuje gminy:
.....

§ 3

Cele Porozumienia

1. Promowanie partnerskiego modelu współpracy jednostek samorządu terytorialnego tworzących Porozumienie.
2. Opracowanie i wdrożenie Ponadlokalnej Strategii Rozwoju .....
3. Zwiększenie efektywności przedsięwzięć realizowanych przez gminy oraz skuteczna realizacja zintegrowanych projektów odpowiadających w sposób kompleksowy na potrzeby i problemy samorządów – stron Porozumienia.
4. Podniesienie jakości funkcjonowania administracji publicznej w zakresie realizacji przedsięwzięć partnerskich.
5. Wspólne diagnozowanie problemów rozwojowych oraz wypracowywanie sposobów ich rozwiązywania.
6. Ochrona wspólnych interesów stron Porozumienia oraz wspomaganie w realizacji zadań własnych.
7. Określenie praw i obowiązków oraz zasad współpracy Stron Porozumienia.

§ 4

Zasady współpracy Stron Porozumienia

W ramach współpracy Strony Porozumienia deklarują stosowanie następujących zasad:

1. Zasada równości partnerów.
2. Zasada partnerstwa.
3. Zasada tworzenia możliwie elastycznych rozwiązań.
4. Zasada wielopoziomowego zarządzania.
5. Zasada racjonalności wydatków publicznych.
6. Sieciowanie i stała współpraca.
7. Otwartość, uczciwość, zaufanie i przyjazna atmosfera.
8. Proste i jasne zasady komunikacji.

§ 5

Reprezentacja Stron Porozumienia

Strony powierzają Gminie ..... rolę Lidera koordynującego działania w zakresie niniejszego Porozumienia. Kompetencje w zakresie koordynacji działań nie wykluczają podejmowania inicjatyw i udziału w tych działaniach pozostałych Strony Porozumienia.

§ 6

Zadania Lidera Porozumienia

1. Reprezentuje Strony przy podejmowaniu ustaleń dotyczących opracowania, akceptacji i wdrażania Strategii wobec podmiotów zewnętrznych po uprzedniej konsultacji ze Stronami.
2. Uczestniczy w spotkaniach i konferencjach związanych z realizacją i promocją Strategii, co nie wyklucza udziału przedstawicieli Stron.
3. Przeprowadza procedury wyboru wykonawcy opracowania Strategii oraz koordynuje zadania wynikające z umowy z wykonawcą.
4. Informuje Strony o ustaleniach, działaniach i faktach mających wpływ na realizację celów niniejszego Porozumienia.
5. Kieruje pracami Zespołu Operacyjnego.

§ 7

Rada Porozumienia

Na potrzeby opracowania i wdrażania Strategii tworzy się Radę Porozumienia.

1. Rada pełni funkcję programowo – opiniodawczą.
2. W skład Rady wchodzi przedstawiciele organów wykonawczych Stron lub osoby je reprezentujące (po jednej z każdej gminy - strony niniejszego Porozumienia).
3. Strony wyznaczają, w formie pisemnego, imiennego upoważnienia, swojego przedstawiciela i osobę go zastępującą (stałego zastępcę) w posiedzeniach i pracach Rady (po jednym z każdej gminy – strony niniejszego Porozumienia).
4. Pracami Rady kieruje Przewodniczący wybierany przez Radę i z grona Rady na kadencję roczną zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy składu jej członków.
5. Gmina, którą reprezentuje Przewodniczący Rady pełni w danej kadencji funkcję Lidera Porozumienia.
6. W wypadku nieobecności Przewodniczącego, pracami Rady kieruje Zastępca Przewodniczącego, wybierany przez Radę i z grona Rady na kadencję roczną zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy składu jej członków.

§ 8

Zadania Rady Porozumienia

Do zadań Rady należy w szczególności⁵:

1. Opiniowanie i zatwierdzanie projektu Strategii.
2. Opiniowanie i zatwierdzanie projektów zawartych w Strategii.
3. Opiniowanie i zatwierdzanie zmian Strategii.
4. Opiniowanie rozwiązań wdrożeniowych Strategii.
5. Opiniowanie i zatwierdzanie dokumentów niezbędnych w procesie przygotowania i wdrażania Strategii.
6. Podejmowanie decyzji niezbędnych do bieżącego funkcjonowania struktur Porozumienia.
7. Określenie zasad finansowania realizacji Strategii.
8. Powoływanie członków Zespołu Operacyjnego.
9. Inicjowanie dodatkowych działań, porozumień i dokumentów rozwijających współpracę gmin.
10. Powoływanie i rozwiązywanie dodatkowych struktur roboczych służących realizacji Strategii, np. zespołów roboczych dla poszczególnych projektów.

§ 9

Posiedzenia Rady

1. Organizatorem Posiedzeń Rady jest Lider Porozumienia, który zapewnia obsługę organizacyjną Posiedzenia.
2. Posiedzenia mogą odbywać się w siedzibach pozostałych członków Porozumienia, którzy w takiej sytuacji zapewniają obsługę organizacyjną Posiedzenia.
3. Rada podejmuje swoje decyzje w formie uchwał przyjmowanych zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy składu jej członków.
4. Dopuszcza się możliwość podejmowania uchwał w trybie obiegowym (tj. za pośrednictwem poczty elektronicznej). Dla ważności wyniku głosowania w trybie obiegowym wymagane jest spełnienie następujących warunków:
  - a) zwrócenie się do wszystkich uprawnionych do głosowania z informacją na temat przedmiotu głosowania wraz z uzasadnieniem,
  - b) udziału w głosowaniu, poprzez oddanie głosów, co najmniej przez taką liczbę członków Stowarzyszenia, która jest zgodna postanowieniami niniejszego Porozumienia,
  - c) do udziału w głosowaniu w trybie obiegowym brane są pod uwagę tylko te głosy, które zostały przekazane drogą elektroniczną.
5. Przewodniczący lub Zastępca Przewodniczącego Rady może zapraszać do udziału w posiedzeniach Rady osoby trzecie, jeżeli uzna, że ich kompetencje i wiedza mogą być przydatne w pracach Rady.
6. Posiedzenia Rady zwołuje Przewodniczący Rady wyznaczając ich termin, na co najmniej 7 dni kalendarzowych przed planowanym terminem, w zależności od potrzeb, nie rzadziej jednak niż raz na kwartał.
7. Przewodniczący Rady jest zobowiązany zwołać Posiedzenie Rady także na wniosek minimum X swoich członków.
8. Z Posiedzeń Rady sporządza się protokół, zatwierdzany w trybie obiegowym do 14 dni od daty Posiedzenia lub 7 dni od daty wprowadzenia ostatnich poprawek do protokołu.

§ 10

Zespół Operacyjny i Koordynatorzy Gminni

1. Zespół Operacyjny jest roboczym podmiotem odpowiedzialnym za opracowanie i realizację Strategii.

---

⁵ Ostateczne zatwierdzenie strategii leży w kompetencjach Rady Gminy

2. W skład Zespołu wejdą przedstawiciele wszystkich gmin - Koordynatorzy Gminni, którzy na poziomie roboczym będą koordynować prace nad przygotowaniem i wdrażaniem Strategii.
3. Członkowie Zespołu są wybierani przez Radę Porozumienia.
4. Prace Zespołu służą prawidłowemu i skutecznemu opracowaniu Strategii oraz jej późniejszemu wdrażaniu.

§ 11

Zadania Zespołu Operacyjnego

Do zadań Zespołu Operacyjnego należy w szczególności:

1. Koordynacja opracowania i wdrażania Strategii.
2. Koordynacja współpracy między gminami – Stronami Porozumienia.
3. Współpraca z wykonawcą Strategii.
4. Koordynacja identyfikacji i realizacji projektów oraz zapewnienie komplementarności realizowanych zadań w ramach Porozumienia.
5. Monitorowanie wdrażania Strategii w oparciu o system wskaźników realizacji.
6. Przygotowanie raportów o realizacji Strategii przekazywanych Radzie Porozumienia.
7. Bieżący kontakt z osobami odpowiedzialnymi za realizację projektów w ramach Strategii.
8. Roboczy kontakt z innymi instytucjami zaangażowanymi w realizację Strategii.
9. Formułowanie „zasad działania” w przypadku, gdy takie zasady służą realizacji projektów.
10. Prowadzenie działań informacyjnych i konsultacyjnych skierowanych do interesariuszy.
11. Formułowanie wniosków i opinii dla Rady Porozumienia.

§ 12

Funkcjonowanie Zespołu Operacyjnego

1. Pracami Zespołu Operacyjnego kieruje Lider Porozumienia.
2. Organizacja spotkań odbywa się w zależności od tematyki i możliwości w siedzibach Stron Porozumienia, które zapewniają obsługę organizacyjną spotkań.
3. Spotkania Zespołu Operacyjnego odbywają się w zależności od potrzeb nie rzadziej niż raz na dwa miesiące.
4. Lider Porozumienia może zapraszać do udziału w spotkaniach Zespołu osoby trzecie, szczególnie osoby odpowiedzialne za przygotowanie i realizację projektów w ramach Strategii, jeżeli uzna, że ich kompetencje i wiedza mogą być przydatne w pracach Zespołu.
5. Spotkania Zespołu zwołuje Lider Porozumienia wyznaczając ich termin, na co najmniej 7 dni kalendarzowych przed planowanym terminem, w zależności od potrzeb, nie rzadziej jednak niż raz na dwa miesiące.

§ 13

Zadania Koordynatorów Gminnych

Do zadań Koordynatorów Gminnych należy w szczególności:

1. Realizacja zadań Zespołu Operacyjnego.
2. Organizacja i koordynacja prac dotyczących opracowania i wdrażania Strategii na poziomie gminy.
3. Współpraca z Liderem Porozumienia i wykonawcą opracowania Strategii.
4. Przekazywanie informacji i współpraca z innymi Koordynatorami Gminnymi.
5. Organizowanie spotkań Zespołu Operacyjnego.

§ 14

Rozliczenia finansowe

1. Lider Porozumienia zobowiązuje się do przeprowadzenia wyboru wykonawcy opracowania Strategii, prowadzenia rozliczeń finansowych z wykonawcą oraz rozliczeń ze Stronami Porozumienia w oparciu o równy udział w kosztach opracowania Strategii.

2. Strony zobowiązują się pokryć w równych częściach koszty opracowania Strategii w oparciu o wybór wykonawcy i rozliczenia finansowe dokonane przez Lidera Porozumienia.
3. Strony zobowiązują się samodzielnie lub w partnerstwie realizować projekty w ramach Porozumienia.
4. Zobowiązania finansowe Stron Porozumienia, wynikające z potrzeby zapewnienia wkładu własnego w realizację projektów indywidualnych w ramach Strategii stanowią koszt własny w budżetach poszczególnych gmin.
5. Koszty związane z pracą Koordynatorów Gminnych zapewnia każda z gmin będących Stroną niniejszego Porozumienia dla swojego Koordynatora.
6. Szczegółowe zasady rozliczeń finansowych w ramach realizacji projektów partnerskich Strategii zostaną uregulowane odrębnie.

§ 15

Postanowienia końcowe

1. Strony oświadczają, że Porozumienie ma charakter otwarty co oznacza, że mogą do niego przystąpić nowi członkowie.
2. Porozumienie obowiązuje od dnia podpisania i zawarte zostaje na okres obejmujący czas opracowania, wdrażania i monitoringu Strategii.
3. Zmiany w treści Porozumienia dokonywane są za zgodą wszystkich stron w formie pisemnego aneksu.
4. Porozumienie może zostać wypowiedziane przez każdą ze Stron z zachowaniem miesięcznego okresu wypowiedzenia. Wypowiedzenie dla swej ważności wymaga formy pisemnej.
5. W sprawach nieuregulowanych niniejszym porozumieniem mają zastosowanie przepisy Kodeksu cywilnego (Dz.U...) oraz ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. ....)
6. Porozumienie sporządzono w X jednobrzmiących egzemplarzach, po jednym dla każdej ze Stron.

Załącznik 3. Ewaluacja trafności, przewidywanej skuteczności i efektywności realizacji strategii rozwoju

Niniejszy załącznik stanowi opis wyników ewaluacji ex-ante Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020–2030. Głównym celem analizy jest dokonanie oceny dokumentu strategicznego pod kątem jego kompletności, trafności, spójności wewnętrznej, spójności zewnętrznej, przyjęcia właściwego systemu wdrażania, systemu monitorowania i ewaluacji, oraz adekwatnego określenia ram finansowych i potencjalnych źródeł finansowania.

Mając na uwadze kompletność dokonano weryfikacji, czy Strategia ŁOF została opracowana zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa (tj. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz ustawą o samorządzie gminnym) i zawiera wszystkie wymagane przepisami prawa elementy, a także czy powinna zostać uzupełniona o inne, fakultatywne elementy, które wzbogacą jej treść.

Analizując aspekt trafności skoncentrowano się na ocenie poprawności zakresu przeprowadzonej diagnozy oraz czy na jej podstawie trafnie zostały zidentyfikowane mocne i słabe strony, a także potencjały i bariery rozwojowe Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego w poszczególnych obszarach tematycznych. Również zweryfikowano poprawność ujęcia, jakże istotnego obecnie, terytorialnego wymiaru polityki rozwoju.

W zakresie spójności wewnętrznej skoncentrowano się na analizie spójności celu strategicznego z celami operacyjnymi oraz działaniami realizującymi te cele. Zwrócono także uwagę na poprawność i spójność terminologiczną oraz jednoznaczność i czytelność zawartych w Strategii ŁOF zapisów. Z kolei w przypadku spójności zewnętrznej zweryfikowano czy dokument strategiczny właściwie odnosi się i uwzględnia wszelkiego rodzaju zewnętrzne dokumenty strategiczne na poziomie regionalnym, krajowym i europejskim.

W dalszej części analizy oceniono czy koncepcja systemu wdrażania jest wystarczająca do zapewnienia skutecznej i efektywnej realizacji wizji, celu strategicznego i celów operacyjnych wraz z działaniami. Elementem systemu realizacji Strategii ŁOF jest także odpowiedni system monitorowania i ewaluacji, który powinien umożliwiać obserwowanie postępu we wdrażaniu dokumentu strategicznego. Na koniec zweryfikowano określone ramy finansowe i źródła finansowania pod kątem kompletności i trafności.

Ocena kompletności

Strategia ŁOF cechuje się dość zwięzłą formą, gdzie w części zasadniczej dokumentu umieszczono najważniejsze elementy jakie powinna posiadać strategia rozwoju ponadlokalnego. Opisano przesłanki i metodykę opracowywania Strategii. Zdecydowano się na przygotowanie dokumentu w modelu ekspercko-partycypacyjnym i należy docenić, że pomimo trudnych uwarunkowań zewnętrznych związanych z epidemią COVID-19, nie zaniechano realizacji działań partycypacyjnych, które zostały wyróżnione i opisane w odrębnym rozdziale. W celu „odciążenia” dokumentu zdecydowano się na umieszczenie wniosków z diagnozy. Także posłużono się analizą SWOT, będącą jedną z najpopularniejszych metod analizy strategicznej. Ponadto dokument zawiera pozostałe standardowe części takie jak: opis wizji, celów strategicznych i operacyjnych, model wdrażania, system monitorowania i ewaluacji strategii, czy też ramy finansowe wraz ze źródłami finansowania. Z

racji tego, że jest to strategia rozwoju ponadlokalnego opisano także aspekty związane z wymiarem terytorialnego wsparcia.

Podsumowując ocenę kompletności, należy stwierdzić, że cała architektura dokumentu tworzy skondensowany, wewnętrznie spójny układ przemyślanych rozdziałów, które zapewniają transparentność analizowanemu dokumentowi strategicznemu. Przy tym Strategia ŁOF została opracowana zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa i zawiera wszystkie wymagane przepisami prawa elementy.

Ocena trafności

Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego, stanowiąca załącznik do Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020–2030, nie została włączona do zasadniczej części dokumentu, co w żaden sposób nie ograniczenia wartości merytorycznej Strategii ŁOF. Zawartość i szczegółowość diagnozy należy ocenić pozytywnie, gdyż daje odpowiednie merytoryczne podstawy dla sformułowania zawartych w zasadniczym dokumencie Strategii ŁOF wniosków z diagnozy. Podział tematyczny diagnozy jest logiczny i czytelny, a tym samym ułatwia percepcję zawartych w niej treści. W oparciu o wyczerpującą diagnozę, ale także szereg przeprowadzonych warsztatów sporządzono również analizę SWOT.

Wypracowana przy dużym udziale przedstawicieli różnych grup społecznych wizja dla Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego jest właściwa, a zarazem powinna spełniać oczekiwania społeczności ŁOF. Co prawda, sformułowano wyłącznie jeden cel strategiczny, rozwijający się na trzy cele operacyjne, jednak w pełni korespondują one ze sformułowaną wizją i oddają jej istotne elementy. Nie są one nadmiernie szczegółowe, co mogłoby stwarzać ryzyko pominięcia istotnych dla realizacji Strategii ŁOF działań. Liczba celów, zarówno strategicznych, jak i operacyjnych wskazuje na skupienie się na najbardziej istotnych kwestiach. Nie zidentyfikowano takich celów operacyjnych i działań, które nie sprzyjałyby osiągnięciu przyjętej wizji rozwoju Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Ocena spójności wewnętrznej

Strategię ŁOF cechuje wysoka spójność wewnętrzna. Zachowano wysoki stopień spójności pomiędzy częścią diagnostyczną dokumentu, która tworzy podstawy do formułowania celów na różnych poziomach (strategicznym i operacyjnym). Analiza adekwatności celów pokazała, że w odpowiedni sposób odpowiadają one na zdiagnozowane problemy.

Cel strategiczny został uszczegółowiony w postaci celów operacyjnych. Relacje między celami są odpowiednio zakreślone. Cele operacyjne zawierają się w celu strategicznym i stanowią jego operacjonalizację. Jednocześnie cele operacyjne nie są nadmiernie szczegółowe, co stwarzałoby ryzyko pominięcia ważnych działań. Liczba celów, zarówno strategicznych, jak i operacyjnych wskazuje na skupienie się na najbardziej istotnych kwestiach.

Analiza treści celów operacyjnych pozwala stwierdzić, że dają one realną szansę na realizację celu głównego, co z kolei pozwala patrzeć z dużą nadzieją na to, że w 2030 roku Łukowski Obszar Funkcjonalny, będzie obszarem aktywnie wspierającym lokalnych przedsiębiorców i tworzącym przyjazne warunki do życia. Do rozwoju ŁOF przyczyniać się będą wszyscy mieszkańcy, którzy aktywnie włączą się w kreowanie i uczestniczenie w inicjatywach wzmacniających potencjał obszaru.

Wobec powyższego Strategia ŁOF zawiera klarowny przekaz, który nie jest „rozmywany” poprzez zbyt dużą ilość celów strategicznych oraz operacyjnych, a w ramach nich niezliczoną liczbę szczegółowych działań. Co więcej, lista przedsięwzięć realizujących cele operacyjne Strategii ŁOF, będąca załącznikiem do dokumentu zasadniczego, nie stanowi swoistej „listy życzeniowej”, zawierającej szereg indywidualnych projektów samorządów tworzących Łukowski Obszar Funkcjonalny. To bardzo

pozytywna cecha analizowanego dokumentu pozwalająca na zachowanie jego strategicznego, ponadlokalnego charakteru.

Ocena spójności zewnętrznej

Określony horyzont czasowy Strategii ŁOF jest w pełni odpowiedni, ponieważ perspektywa 2030 roku dotyczy większości aktów nadrzędnych o charakterze regionalnym, krajowym, a nawet międzynarodowym.

Analiza spójności zewnętrznej wykazała także silne powiązania Strategii ŁOF z politykami publicznymi i celami rozwojowymi zarówno w wymiarze krajowym, jak i europejskim. W rezultacie dokument ten jest spójny z dokumentami strategicznymi szczebla regionalnego, krajowego i unijnego. Dzięki czemu, Strategia ŁOF gwarantuje możliwość współfinansowania wielu planowanych działań z różnych źródeł, w tym z budżetu Unii Europejskiej.

Ocena systemu wdrażania

Na pozytywną ocenę zasługuje także zaproponowany system wdrażania Strategii ŁOF. Bardzo precyzyjnie określono zasady współpracy jakie powinny przyświecać samorządom tworzącym Łukowski Obszar Funkcjonalny, aby w sposób partnerski konsekwentnie realizować Strategię ŁOF. Przy tym, w dokumencie zarekomendowano, aby Strategia ŁOF wdrażana było w oparciu o sformalizowane porozumienie międzygminne, a w przyszłości na bazie trwalszej struktury zarządczej, jaką może być np. stowarzyszenie lub związek międzygminny.

Jednocześnie, już na tym etapie, dla zwiększenia skuteczności realizacji Strategii ŁOF, a także podkreślenia roli partnerów, zaplanowano strukturę zarządczą składającą się z Rady Porozumienia, Lidera Porozumienia, Zespołu Operacyjnego, Koordynatorów Gminnych oraz Rady Społecznej (jako rozwiązanie opcjonalne).

Ocena systemu monitorowania i ewaluacji

Pozytywnie należy ocenić również część wykonawczą Strategii ŁOF obejmującą system monitorowania. Zaproponowana liczba wskaźników nie jest duża, co czyni proces monitorowania przystępnym i niezbyt obciążającym. Zdefiniowanie zbyt dużej liczby wskaźników w systemie monitorowania Strategii może powodować ryzyko opóźnień w sporządzaniu raportów monitorujących, a tym samym uniemożliwić podjęcie na czas działań korygujących. Zdecydowana większość zaproponowanych wskaźników jest łatwa do pozyskania. Zawarta w treści Strategii ŁOF rekomendacja w zakresie powołania Zespołu ds. wdrażania i monitoringu strategii, pokazuje że od samego początku samorządy będą odpowiedzialnie i sumiennie podchodzić do bieżącego śledzenia efektów wdrażanej Strategii.

Ocena ram finansowych i potencjalnych źródeł finansowania

Dobór odpowiednich instrumentów finansowych jest jednym z kluczowych elementów systemu wdrażania. Strategia ŁOF zakłada znaczną dywersyfikację źródeł finansowania, wskazując na możliwość wykorzystania: środków własnych JST, środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej, środków pochodzących z budżetu krajowego i budżetu Województwa Lubelskiego, środków krajowych i międzynarodowych instytucji finansowych oraz środków prywatnych. Jedyne zastrzeżenie można mieć do braku uwypuklenia pewnej niepewności w zakresie sytuacji gospodarczej państwa. O ile podkreślono wpływ epidemii COVID-19 na proces opracowywania Strategii ŁOF i możliwość realizacji działań partycypacyjnych, to nie zaznaczono potencjalnego

wpływu epidemii na sytuację gospodarczą kraju, która także będzie przekładać się na sytuację samorządów.

Uwzględniając powyższą analizę, rekomenduje się przyjęcie Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020–2030, w formie w jakiej wypracowano ten dokument i uzgodniono ze społecznością ŁOF w ramach przeprowadzonych konsultacji społecznych.

Załącznik 4. Sprawozdanie z przebiegu i wyników procesu partycypacji społecznej i konsultacji społecznych Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

W sprawozdaniu przedstawione zostały informacje nt. przebiegu procesu partycypacji społecznej w toku opracowania Strategii ŁOF, wnioski z ankiety badawczej oraz uwagi z konsultacji społecznych projektu Strategii.

Warsztaty

Warsztaty, realizowane w oparciu o oddolne podejście w tworzeniu ponadlokalnej strategii rozwoju, odbyły się w następujących terminach: Miasto Łuków – 24 sierpnia 2020 r., Gmina Adamów – 25 sierpnia 2020 r., Gmina Stanin 31 sierpnia 2020 r., Gmina Krzywda – 02 września 2020 r., Gmina Łuków – 03 września 2020 r., Gmina Wojcieszków – 10 września 2020 r., Gmina Stoczek Łukowski – 10 września 2020 r., Miasto Stoczek Łukowski – 14 września 2020 r. Z uwagi na zagrożenie epidemiczne warsztaty w Gminie Adamów przeprowadzone zostały w formie zdalnej za pośrednictwem platformy ZOOM.

Jak wspomniano warsztaty zostały zorganizowane w ramach działań partycypacyjnych służących opracowaniu Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030 oraz zbudowaniu efektywnego partnerstwa, którego zadaniem będzie zarządzanie Strategią i wdrażanie projektów wpisujących się w cele w niej określone.

Podczas warsztatów, w których uczestniczyli przedstawiciele władz samorządowych, urzędów gmin i instytucji podległych, organizacji pozarządowych oraz partnerzy społeczni, zapoznano uczestników z pakietem projektów rozporządzeń UE na lata 2021 – 2027, uwarunkowaniami i planami Komisji Europejskiej w zakresie wdrażania polityki spójności w przyszłej perspektywie finansowej, ze szczególnym uwzględnieniem terytorialnego wymiaru wsparcia.

Przedstawiony został pakiet zagadnień dotyczących zmian w polityce rozwoju na poziomie krajowym: *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030, Założenia do Umowy Partnerstwa 2021 – 2027*, projekt nowelizowanej ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (w tym nowelizacja ustawy o samorządzie gminnym) oraz na poziomie regionalnym: *Założenia aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego oraz Założenia Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2021 – 2027*.

Omówione zostały kwestie dotyczące wymiaru terytorialnego polityki spójności (poziom KE) i terytorialnego podejścia do polityki rozwoju (poziom krajowy). Przedstawione zostały zasady, uwarunkowania i korzyści jakie niesie ze sobą realizacja projektów partnerskich oraz współpraca samorządów w kształtowaniu polityki rozwoju w ujęciu terytorialnym.

Zaprezentowano dotychczasowe doświadczenia i możliwe scenariusze opracowania Strategii ponadlokalnej, m.in. w kontekście obszarów strategicznej interwencji wyznaczonych na poziomie krajowym oraz przykłady przedsięwzięć partnerskich realizowanych wspólnie przez samorządy.

W części warsztatowej, na podstawie dotychczasowych doświadczeń i możliwości jakie stwarza nowe podejście do polityki regionalnej, przeanalizowano korzyści i zagrożenia wynikające ze współpracy samorządów oraz określono zasady takiej współpracy.

Uczestnicy wypracowali propozycje projektów możliwych do realizacji w ramach współpracy samorządów Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego, które stały się podstawą do definiowania zakresu przedsięwzięć partnerskich i są zawarte w niniejszej Strategii.

W dniach 8 – 11 grudnia 2020 r. przeprowadzonych zostało 8 podsumowujących warsztatów konsultacyjnych w każdej z gmin Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego. Z uwagi na zagrożenie epidemiczne COVID-19 warsztaty przeprowadzone zostały w formie zdalnej za pośrednictwem platformy ZOOM.

Podczas warsztatów omówiono zakres Strategii, przedstawiono analizę SWOT, cele i kierunki rozwojowe obszaru, kontekst wymiaru terytorialnego, system wdrażania Strategii oraz propozycje wspólnych projektów możliwych do realizacji w formule partnerskiej współpracy gmin i partnerów społecznych.

Badanie ankietowe

Badanie przeprowadzone zostało w formie ankiety internetowej mającej na celu **zdiagnozowanie obecnej sytuacji oraz problemów i kierunków rozwoju Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego** (Miasto Łuków, Gmina Adamów, Gmina Krzywdy, Gmina Łuków, Gmina Stanin, Miasto Stoczek Łukowski, Gmina Stoczek Łukowski, Gmina Wojcieszków) – w oparciu o subiektywną ocenę i wnioski mieszkańców poszczególnych gmin.

Z uwagi na sytuację epidemiczną badanie ankietowe realizowane było w formule on-line.

Ankieta miała charakter anonimowy i udostępniona została mieszkańcom w poniższej formie:

Przedstawione poniżej wyniki ankiety zawierają:

- opinie mieszkańców nt. jakości życia w gminach (subiektywna ocena w obszarach społecznych, gospodarczych i przestrzennych)
- hierarchię najważniejszych problemów i barier na jakie napotykają mieszkańcy w swoim codziennym życiu
- hierarchię najważniejszych kierunków rozwoju służących podniesieniu jakości życia mieszkańców
- propozycje przedsięwzięć możliwych do realizacji na terenie Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego
- hierarchię działań antykrzysowych, których mieszkańcy oczekują od władz samorządowych w celu zapobiegania negatywnym skutkom epidemii COVID-19
- wizję Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego w roku 2030
- wnioski i propozycje mieszkańców do Strategii

Wnioski z analizy poniższych opinii i propozycji mieszkańców zostały wykorzystane w przygotowaniu poszczególnych elementów dokumentu Strategii, przede wszystkim w opracowaniu:

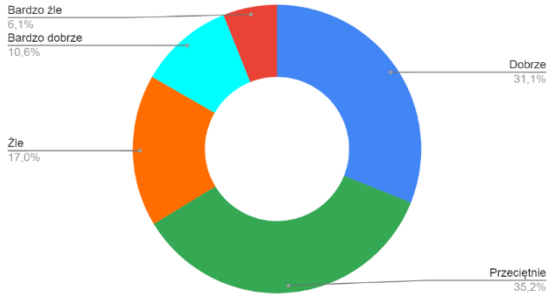
- analizy SWOT
- wizji

- **celu strategicznego i celów operacyjnych**
- **kierunków działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych**
- **propozycji przedsięwzięć**
- **terytorialnego wymiaru wsparcia**

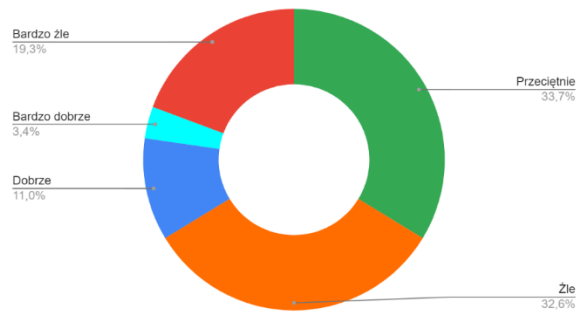
Wyniki ankiety

1. Opinia mieszkańców nt. jakości życia w gminach (subiektywna ocena w obszarach społecznych, gospodarczych i przestrzennych).

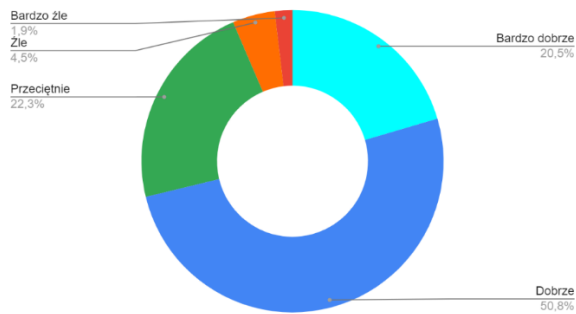
Dostęp do opieki żłobkowej i przedszkolnej

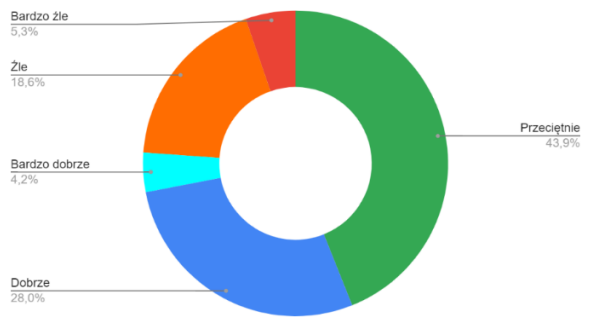
Dostęp do świadczeń medycznych

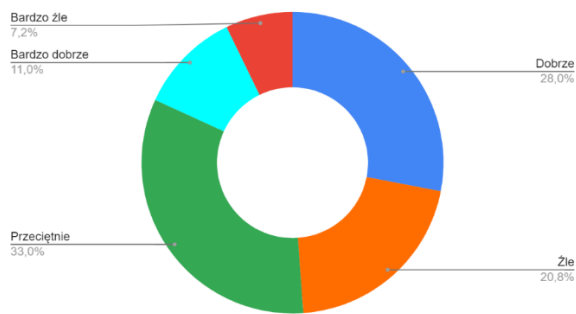
Dostęp do edukacji podstawowej i ponadpodstawowej

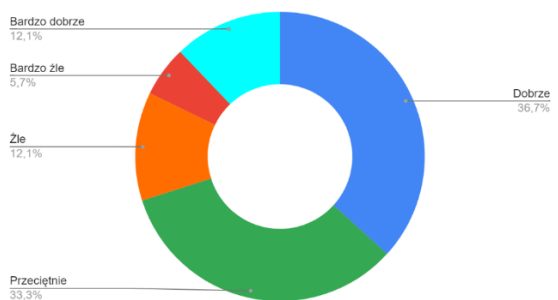
Dostęp do opieki społecznej

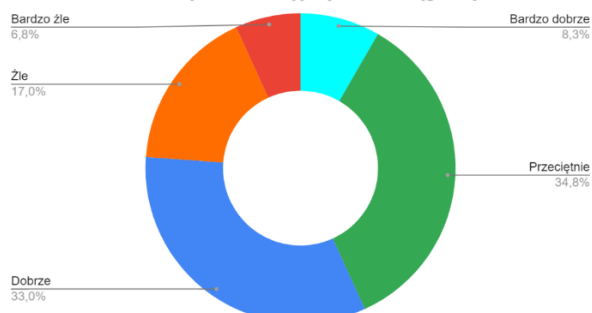
Jakość i dostępność do placówek kultury

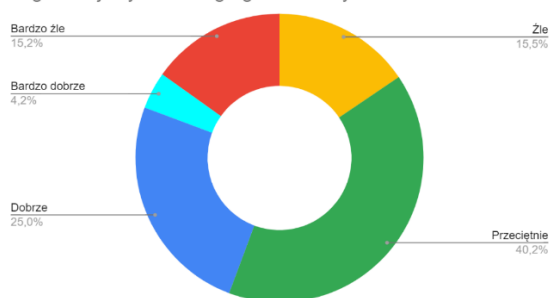
Jakość i dostępność do infrastruktury sportowej i rekreacyjnej

Jakość infrastruktury kanalizacyjnej i wodociągowej

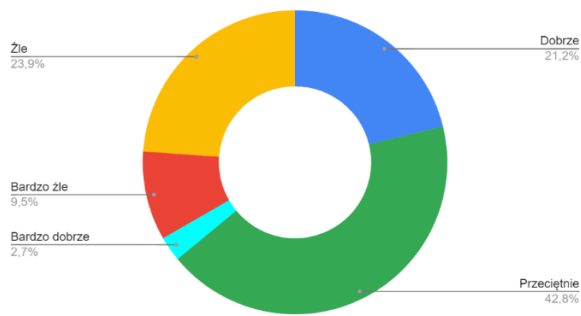

Organizacja systemu segregowania i wywozu śmieci

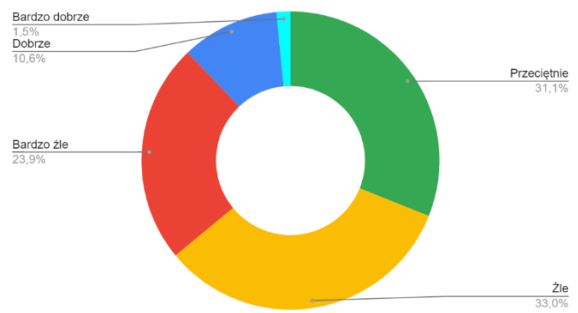

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

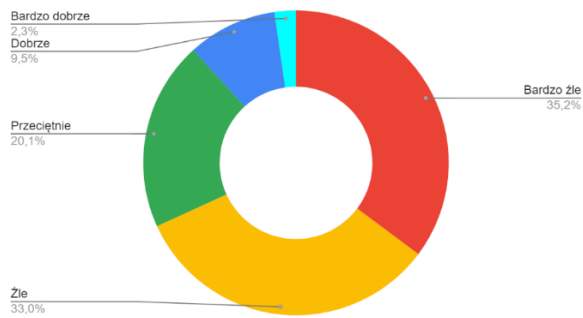
Stan dróg

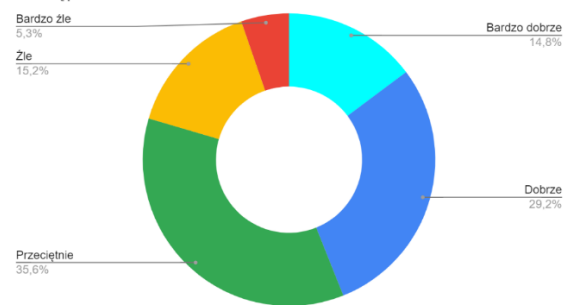
Dostępność ścieżek rowerowych

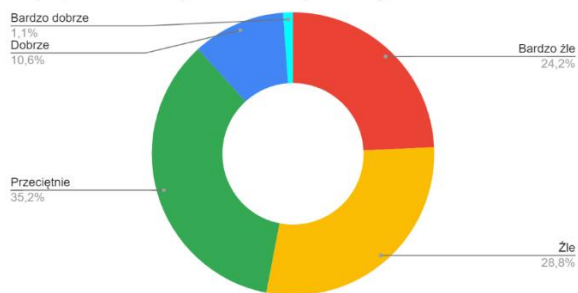
Dostępność komunikacji publicznej

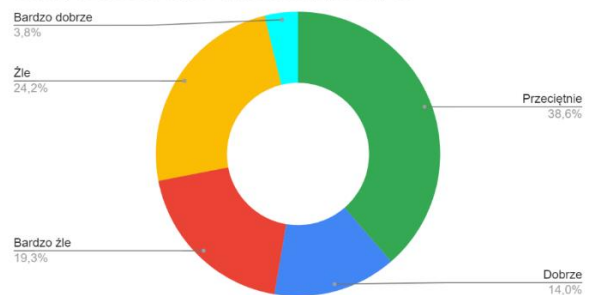
Dostęp do internetu

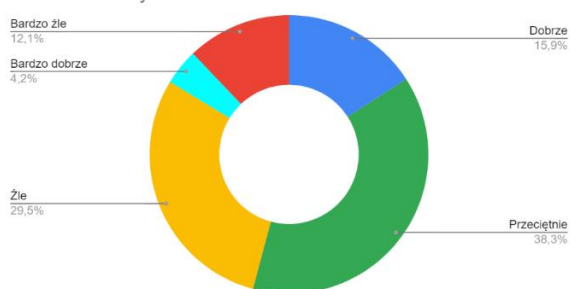
Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (solary, pompy ciepła, fotowoltaika) w obiektach publicznych

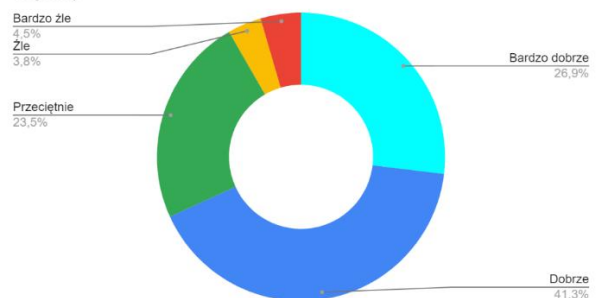
Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (solary, pompy ciepła, fotowoltaika) w obiektach prywatnych

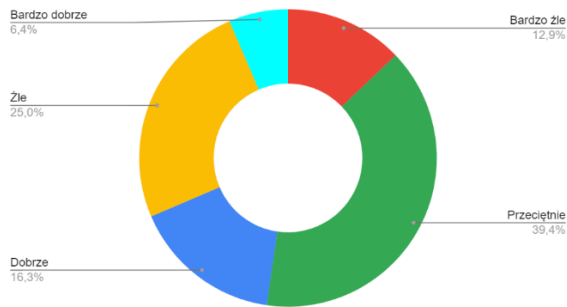
Dostępność obiektów i usług publicznych dedykowanych osobom starszym

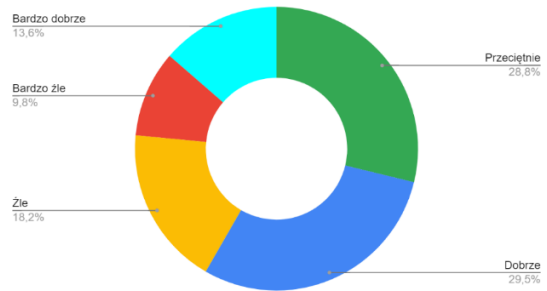
Dostęp do usług (możliwość zakupu artykułów codziennego użytku)

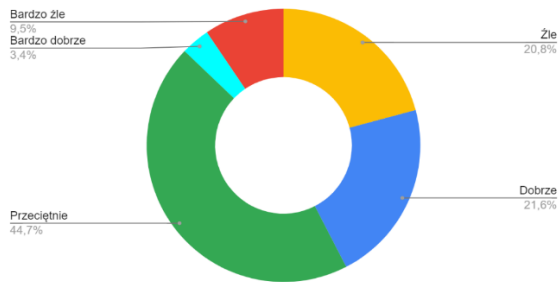
Dostęp do usług noclegowych

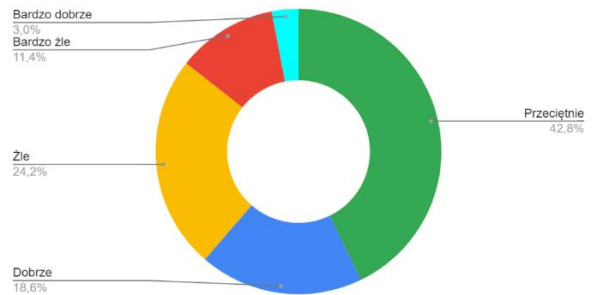
Dostęp do usług gastronomicznych

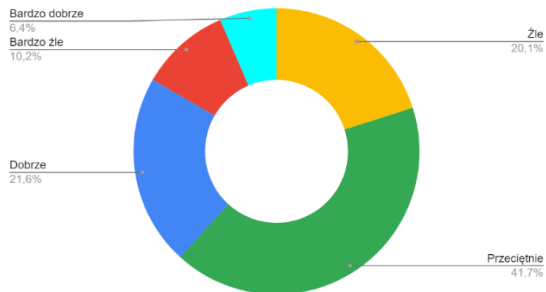
Dostępność terenów i obiektów pod działalność gospodarczą i inwestycje

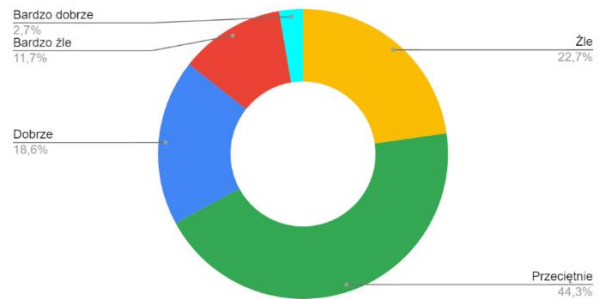
Wsparcie przedsiębiorców (spoza sektora rolniczego) ze strony władz samorządowych

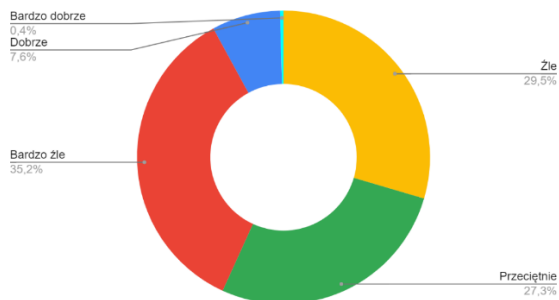
Wsparcie dla rolników ze strony władz samorządowych

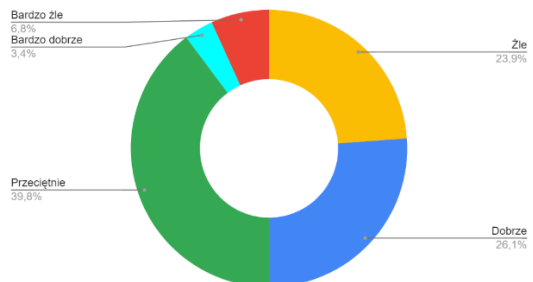
Wsparcie rozwoju przetwórstwa produktów rolnych ze strony władz samorządowych

Dostępność do miejsc pracy zgodnych z kwalifikacjami

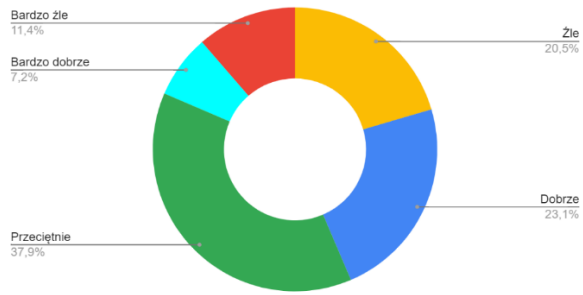

Stan środowiska naturalnego

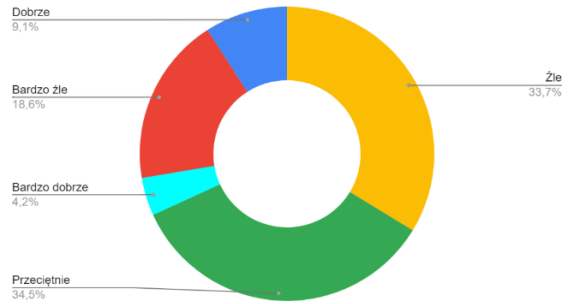

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030

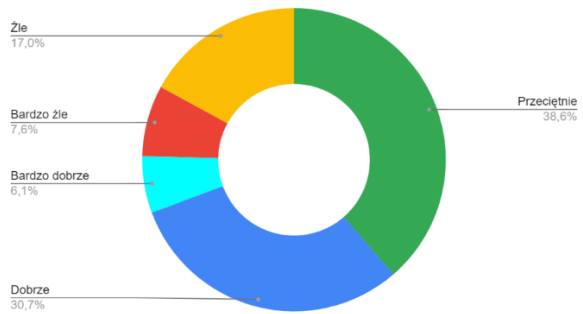
Atrakcyjność turystyczna (kulturowa, przyrodnicza, krajobrazowa)

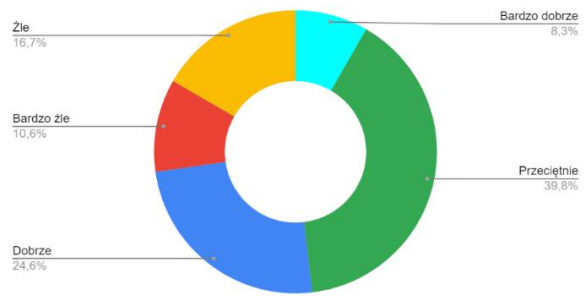
Promocja turystyczna

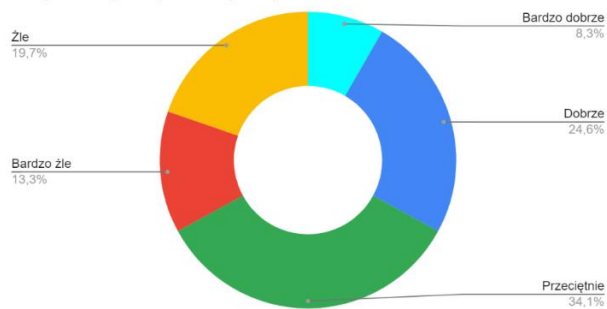
Bezpieczeństwo publiczne

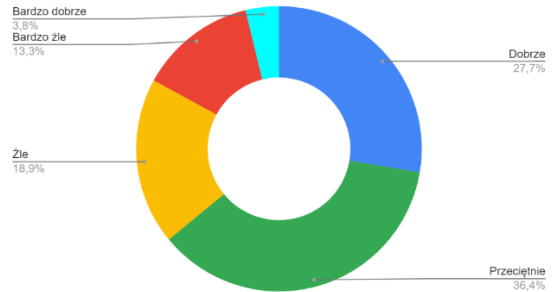
Działania władz samorządowych na rzecz poprawy warunków życia mieszkańców

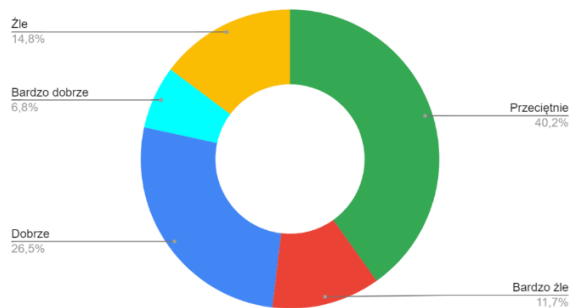
Współpraca władz samorządowych z mieszkańcami i organizacjami pozarządowymi

Aktywność organizacji pozarządowych

Atrakcyjność zamieszkania na terenie gminy

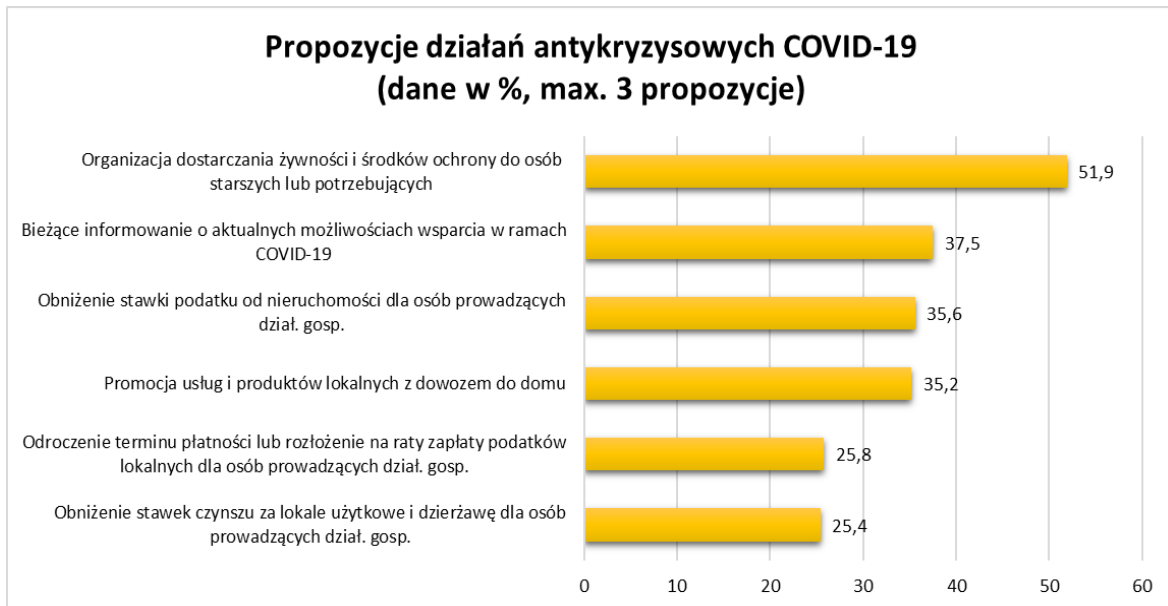
2. Hierarchia najważniejszych problemów i barier na jakie napotykają mieszkańcy w swoim codziennym życiu.

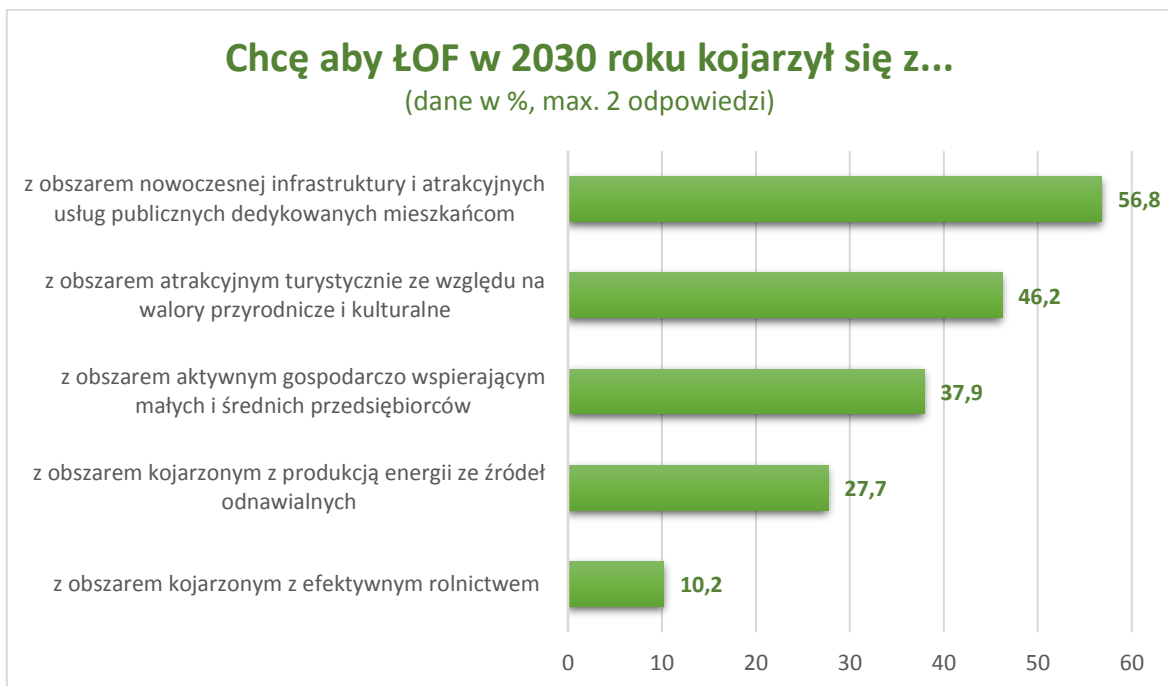
3. Hierarchia najważniejszych kierunków rozwoju służących podniesieniu jakości życia mieszkańców.

4. Hierarchia działań antykryzysowych, których mieszkańcy oczekują od władz samorządowych w celu zapobiegania negatywnym skutkom epidemii COVID-19

5. Wizja Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego w roku 2030.

6. Wnioski i propozycje przedsięwzięć możliwych do realizacji na terenie Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego zgłoszone przez interesariuszy w procesie partycypacji społecznej projektu Strategii.

W ramach procesu partycypacji społecznej (warsztaty, spotkania, badanie ankietowe) projektu Strategii ŁOF zgłoszono dodatkowe propozycje projektów do realizacji w ramach Strategii.

Zgłoszone projekty zostały zweryfikowane pod kątem możliwości prawnych (kompetencje JST), organizacyjnych i finansowych (m.in. potencjalne źródła finansowania) i wprowadzone do *Listy przedsięwzięć realizujących cele operacyjne Strategii* w formie oddzielnych projektów lub uzupełnienia istniejących zapisów.

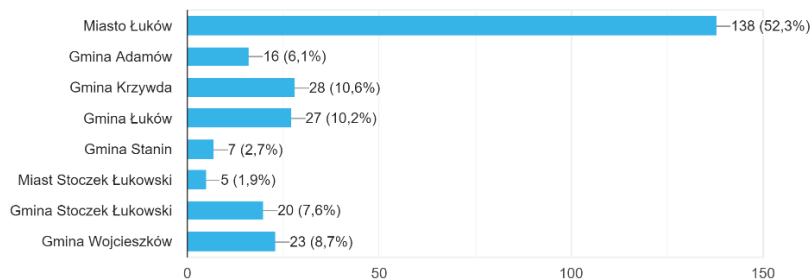
Zgłoszone propozycje dotyczyły wszystkich trzech celów operacyjnych Strategii ŁOF i obejmowały następujące obszary:

- Poprawa jakości usług, oferty i stanu infrastruktury obiektów kultury i dziedzictwa kulturowego
- Promocja i uzbrojenie terenów inwestycyjnych
- Infrastruktura sportowa i rekreacyjna
- Infrastruktura gospodarki wodno – ściekowej
- Współpraca międzynarodowa w zakresie promocji społeczno-gospodarczej
- Poprawa infrastruktury drogowej - budowa i modernizacja infrastruktury drogowej oraz infrastruktury towarzyszącej
- Poprawa i rozwój infrastruktury turystycznej
- Współpraca z przedsiębiorcami i instytucjami otoczenia biznesu poprzez organizację staży, praktyk oraz różnych form wsparcia zatrudnienia
- Współpraca pomiędzy szkołami z lokalnymi przedsiębiorcami
- Promocja i rozwój infrastruktury oświatowej, w tym szkół zawodowych
- Rozwój infrastruktury sportowo – rekreacyjnej
- Tworzenie nowych kierunków kształcenia dostosowanych do potrzeb pracodawców
- Poprawa i rozwój stanu technicznego infrastruktury ochrony zdrowia oraz zwiększenie oferty usług medycznych i liczby lekarzy specjalistów
- Promocja zdrowia, realizacja projektów promujących zdrowy styl życia i aktywność fizyczną
- Likwidacja barier architektonicznych w obiektach użyteczności publicznej
- Poprawa systemu usług i infrastruktury opieki nad osobami starszymi
- Realizacja programów profilaktycznych i rozwój profilaktyki zdrowotnej w szkołach
- Poprawa i rozwój infrastruktury służb odpowiedzialnych za porządek i bezpieczeństwo publiczne
- Realizacja programów edukacyjnych w zakresie bezpieczeństwa
- Rozwój odnawialnych źródeł energii
- Podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców
- Rewitalizacja zbiorników wodnych połączona z rozbudową infrastruktury
- Opracowanie programów ochrony zabytków
- Promocja i wspieranie artystów i lokalnych twórców
- Rozwój współpracy samorządu powiatowego z organizacjami pozarządowymi
- Promocja zawodów technicznych
- Stworzenie możliwości zagwarantowania stażu przez lokalnych przedsiębiorców
- Wyposażenie szkół zawodowych w zakresie kształcenia zawodowego

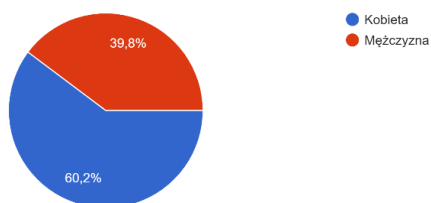
Informacje o respondentach.

W ankiecie uzyskano 264 odpowiedzi.

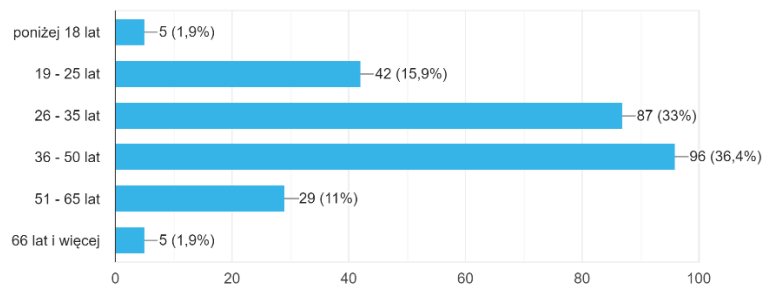
Mieszkam w:
264 odpowiedzi

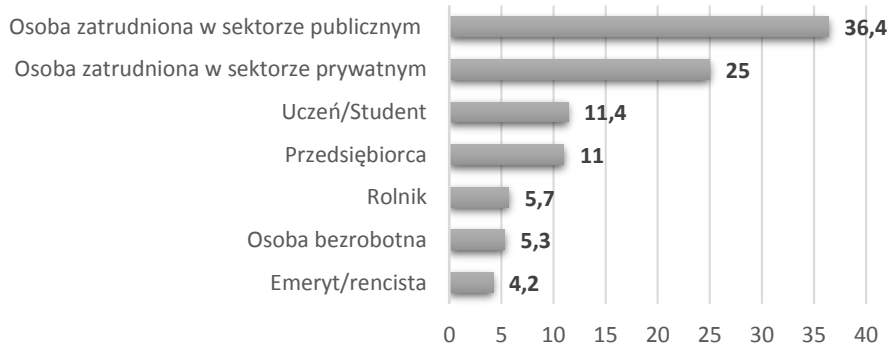
3. Moja płeć:
264 odpowiedzi

2. Mój wiek:
264 odpowiedzi

Aktywność zawodowa respondentów (dane w %)

Konsultacje społeczne projektu Strategii ŁOF

Zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2021 r. poz. 1057 t.j.) w dniach 5 sierpnia - 17 września 2021 r. przeprowadzono konsultacje społeczne projektu Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020 – 2030.

Zgodnie z art. 6 ust. 3. ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2021 r. poz. 1057 t.j.) przeprowadzono konsultacje projektu Strategii z dyrektorem regionalnego zarządu gospodarki wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie, który nie zgłosił żadnych uwag do dokumentu.

W oparciu o art. 39 ust. 1 oraz art. 54 ust. 2 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2020 r. poz. 283, z późn. zm.), w związku z art. 6a ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2021 poz. 1057 t.j.) przeprowadzono procedurę udziału społeczeństwa w ramach strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030. W dniach 17 września – 08 października 2021 r. przeprowadzono konsultacje społeczne Prognozy oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2020-2030.

W związku z sytuacją epidemiczną COVID-19 oraz w trosce o zdrowie mieszkańców Łukowskiego Obszaru Funkcjonalnego, konsultacje projektu Strategii oraz Prognozy oddziaływania na środowisko przeprowadzone zostały drogą elektroniczną poprzez umieszczenie informacji, dokumentów i formularzy konsultacyjnych na stronach www gmin partnerskich ŁOF.

W toku konsultacji zgłoszono:

1 uwagę do Prognozy oddziaływania na środowisko:

Uwaga	Sposób uwzględnienia i uzasadnienie
Zabytki materialne: Należy dopisać Kościół Rzymskokatolicki Pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Wpisany na listę zabytków w dniu 28 czerwca 2011r. pod nr rej. A1609	Uwaga uwzględniona

2 uwagi do projektu Strategii:

Uwaga	Sposób uwzględnienia i uzasadnienie
Zaliczenie Miasta Stoczek Łukowski do Obszaru Strategicznej Interwencji „miasta średnie tracące funkcje społeczno – gospodarcze”.	Uwaga nieuwzględniona. Zgodnie z typologią przyjętą w <i>Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030</i> oraz w <i>Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030</i> Miasto Stoczek Łukowski nie posiada statusu miasta średniego tracącego funkcje społeczno – gospodarcze.

Uwaga	Sposób uwzględnienia i uzasadnienie
Wpisanie do planu rozwoju utworzenia Zbiornika retencyjnego z Małą Elektrownią Wodną (MEW) około 1MW, utworzonego na rzece Świder na wysokości Stoczka Łukowskiego.	Uwaga nieuwzględniona. Projekt nie został uwzględniony w planach inwestycyjnych JST z uwagi na brak możliwości finansowych realizacji przedsięwzięcia oraz nieuregulowane stosunki własnościowe obszaru. W toku aktualizacji Strategii oraz identyfikacji zewnętrznych źródeł finansowania w kolejnych latach istnieje możliwość wpisania

	projektu na listę przedsięwzięć strategicznych.
--	---